

ΝΟΜΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

Π.Μ.Σ.: ΕΜΠΟΡΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ
ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ: ΑΥΛΑ ΑΓΑΘΑ ΚΑΙ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΕΤΟΣ: 2023-2024

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

της Δήμητρας Ν. Στρόμπολα

A.M.: 7340122301019

«Συγχωνεύσεις και Αθλητισμός»

Τριμελής Επιτροπή:

- α) Αναπληρωτής Καθηγητής κ. Εμμανουήλ Μαστρομανώλης (Επιβλέπων)
- β) Καθηγήτρια κα. Αλεξάνδρα Μικρουλέα
- γ) Αναπληρώτρια Καθηγήτρια κα. Ευθυμία Κινινή

Αθήνα, 2024

Copyright © [Στρόμπολα Δήμητρα, 2024]

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα.

Οι απόψεις και θέσεις που περιέχονται σε αυτήν την εργασία εκφράζουν τον συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	5
Κεφάλαιο Α: Συγχωνεύσεις.....	6
A.1 Η Έννοια των Συγχωνεύσεων και των Συγκεντρώσεων.....	6
A.2 Νομικό πλαίσιο	8
A.3 Αξιολόγηση Συγκεντρώσεων	9
A.4 Είδη Συγκεντρώσεων.....	11
A.5 Η κοινή επιχείρηση.....	13
Κεφάλαιο Β: Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της αθλητικής αγοράς	14
B.1 Αθλητική Έννομη Τάξη	15
B.2 Lex Sportiva.....	16
B.3 Συστήματα Οργάνωσης του Αθλητισμού	17
B.3.1 Το Ευρωπαϊκό Μοντέλο	17
B.3.2 Το Αμερικανικό Μοντέλο.....	18
B.4 Χαρακτηριστικά του Αθλητισμού	19
B.5 Χρηματοδότηση της αθλητικής αγοράς.....	22
B.6 Λογιστική αποτίμηση των επαγγελματιών αθλητών	24
Κεφάλαιο Γ: Ο αθλητισμός υπό το πρίσμα του δικαίου ανταγωνισμού.....	27
Γ.1 Η Ομάδα ως «Επιχείρηση».....	28
Γ.1.1 Η έννοια της επιχείρησης στο δίκαιο ανταγωνισμού.....	28
Γ.1.2 Οι αθλητικές ομάδες ως επιχειρήσεις	29
Γ.2 Ορισμός της Αγοράς	30
Γ.2.1 Ιστορικά στοιχεία	30
Γ.2.2 Στόχευση οριοθέτησης της αγοράς.....	31
Γ.2.3 Σχετική αγορά προϊόντος.....	32
Γ.2.4 Σχετική γεωγραφική αγορά.....	33
Γ.3 Σχετική Αγορά Αθλητισμού	34
Γ.3.1 Η σχετική αγορά τηλεοπτικής μετάδοσης αθλητικών αγώνων	36
Γ.4 Γεωγραφική Αγορά Αθλητισμού	37

Κεφάλαιο Δ: Εφαρμογή του δικαίου ανταγωνισμού στην αθλητική αγορά	39
Δ.1 Οι αφετηριακές υποθέσεις: Εφαρμόζεται το δίκαιο του ανταγωνισμού στον αθλητισμό;.....	39
Δ.1.1 Walrave.....	39
Δ.1.2 Bosman.....	39
Δ.1.3 Balog.....	40
Δ.2 Οι νεότερες συζητήσεις: Πρόσφατες υποθέσεις που αφορούν τα άρθρα 101 και 102 ΣΛΕΕ.....	41
Δ.2.1 Royal Antwerp FC	42
Δ.2.2 ESLC- European Superleague Company	43
Δ.2.3 ISU SKATING.....	46
Δ.3 Αθλητικές συγχωνεύσεις, εξαγορές και συγκεντρώσεις: Εφαρμόζεται το δίκαιο του ανταγωνισμού;	47
Δ.3.1 Συγκεντρώσεις στην αγορά τηλεοπτικής μετάδοσης αθλητικών διοργανώσεων	48
Δ.3.1.1 CVS/SLEC – Liberty Media/ MotoGP: Η διεκδίκηση της Formula 1	48
Δ.3.1.2 Central European Media Enterprises Ltd. (CME)/ PPF Group N.V.....	52
Δ.3.2 Μια ιστορική συγχώνευση: ABA /NBA	54
Δ.3.3 Το μέλλον του επαγγελματικού γκολφ: PGA Tour/ LIV Golf.....	55
Δ.4 Σύνοψη των κύριων νομικών ζητημάτων.....	57
Συμπεράσματα	59
Βιβλιογραφία- Αρθρογραφία.....	62

«Ευ αγωνίζεσθαι» – μια φράση που συμπυκνώνει την ουσία του αθλητισμού και της ευγενούς άμιλλας, αναδεικνύοντας τις αξίες του σεβασμού, της δικαιοσύνης και της ισοτιμίας. Ο αθλητισμός, μέσα από την πάροδο των χρόνων, έχει δημιουργήσει δεσμούς που ξεπερνούν τα γεωγραφικά και πολιτισμικά όρια, φέρνοντας κοντά άτομα, κοινωνίες και έθνη. Οι αρχές του «ευ αγωνίζεσθαι» (“fair play”) δεν είναι απλώς ένα σύνθημα, αλλά ένα σύστημα αξιών που ρυθμίζει τη σχέση των αθλητών με τους αντιπάλους τους και το ίδιο το άθλημα, τονίζοντας τον σεβασμό τόσο προς τον ανταγωνιστή όσο και προς την διαδικασία του αθλητικού αγώνα.

Οι αρχές αυτές συνδέονται άρρηκτα με την ισονομία, τη δημοκρατία και την αξιοκρατία – αξίες που βρίσκονται και στον πυρήνα του δικαίου του ανταγωνισμού. Το δίκαιο του ανταγωνισμού, με σκοπό να διασφαλίσει τη λειτουργία των αγορών υπό δίκαιους όρους, επιδιώκει να προάγει τη «δίκαιη μάχη» μεταξύ των οικονομικών «παικτών». Σε μια υγιή ανταγωνιστική αγορά, οι επιχειρήσεις έχουν τη δυνατότητα να καινοτομήσουν, να αναπτυχθούν και να προωθήσουν την κοινωνική ευημερία, με βασική αρχή την ίση πρόσβαση στους πόρους και τις ευκαιρίες.

Δεν λείπουν οι θεωρητικές συζητήσεις αναφορικά με το ακριβές «προστατευόμενο αγαθό» του δικαίου του ανταγωνισμού. Αδιαμφισβήτητο, όμως, είναι ότι ένα από τα βασικότερα αγαθά που προστατεύει το δίκαιο του ανταγωνισμού είναι η εύρυθμη λειτουργία της αγοράς, ώστε όλοι οι παίκτες να μπορούν να ανταγωνίζονται υπό ίσους όρους. Ο υγιής ανταγωνισμός είναι θεμέλιος λίθος της σύγχρονης κοινωνίας και απαραίτητος για την προώθηση της ανάπτυξης και της καινοτομίας.

Στο πλαίσιο της αγοράς του αθλητισμού, η σύγχρονη αθλητική βιομηχανία δεν περιορίζεται μόνο στην αγωνιστική δραστηριότητα. Αποτελεί επίσης μια πολύπλοκη αγορά, όπου επιχειρήσεις, ομάδες και οργανισμοί δραστηριοποιούνται σε ένα διαρκώς μεταβαλλόμενο επιχειρηματικό περιβάλλον. Ο αθλητισμός λειτουργεί πλέον και ως οικονομική αγορά, στην οποία κυριαρχούν μεγάλες επιχειρήσεις με σημαντική εμπορική δραστηριότητα. Στο πλαίσιο αυτό, οι αρχές του δικαίου του ανταγωνισμού γίνονται όλο και πιο σημαντικές για τη ρύθμιση των αθλητικών δραστηριοτήτων, διασφαλίζοντας ότι οι συγχωνεύσεις και εξαγορές (M&As) που πραγματοποιούνται δεν διαταράσσουν την ισορροπία του ανταγωνισμού. Στόχος του δικαίου του ανταγωνισμού είναι η διασφάλιση δίκαιων πρακτικών στην αγορά, ώστε όλοι οι "παίκτες" να έχουν ίσες ευκαιρίες και η αγορά να παραμένει ανοιχτή και ανταγωνιστική.

Η παρούσα εργασία επιδιώκει να αναλύσει τη σύνθετη σχέση μεταξύ του αθλητισμού και του δικαίου του ανταγωνισμού. Μέσα από αυτή την μελέτη, θα εξεταστεί πώς οι κανόνες του ελεύθερου ανταγωνισμού εφαρμόζονται στον αθλητικό τομέα, ο οποίος χαρακτηρίζεται από μοναδικά οικονομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά. Ιδιαίτερη έμφαση θα δοθεί στον ρόλο των συγχωνεύσεων και εξαγορών και ευρύτερα συγκεντρώσεων στον αθλητισμό, καθώς αυτές οι συγκεντρώσεις επηρεάζουν όχι μόνο την οικονομική ισορροπία αλλά και την ανταγωνιστική δομή των πρωταθλημάτων και των διοργανώσεων. Στόχος είναι να διερευνηθεί πώς οι συγκεντρώσεις επηρεάζουν τη δίκαιη ανταγωνιστική διαδικασία, ποιες είναι οι προκλήσεις για τη ρύθμισή τους και πώς αυτές οι αλλαγές αναμορφώνουν το αθλητικό περιβάλλον. Η παρούσα εργασία, λοιπόν, πρόκειται να αναλύσει το θέμα των συγχωνεύσεων στον κλάδο του αθλητισμού υπό το πρίσμα του δικαίου του ανταγωνισμού

Προκειμένου να εξεταστεί ο ειδικότερος και ιδιαίτερος κλάδος του αθλητισμού είναι σημαντικό να γίνει κατανοητό το νομικό πλαίσιο των συγχωνεύσεων, εξαγορών και εν γένει συγκεντρώσεων στο δίκαιο του ανταγωνισμού.

Οι λόγοι που οδηγούν τις επιχειρήσεις σε συγχωνεύσεις και εξαγορές ποικίλουν. Από τους κύριους λόγους είναι διότι μέσω της συγχώνευσης ή της εξαγοράς επιδιώκουν να αυξήσουν την κερδοφορία τους, την παραγωγικότητα και την καινοτομία τους.¹ Με τις συγχωνεύσεις/εξαγορές ενοποιούνται τα οικονομικά τους στοιχεία, η ενεργητική, η υλική και η άυλη περιουσία τους και επεκτείνεται το πεδίο των επιχειρηματικών τους δραστηριοτήτων. Περαιτέρω, μπορούν να οδηγήσουν σε αύξηση των οικονομικών κλίμακος και φάσματος μέσω συνεργειών και να βελτιώσουν την αποτελεσματικότητά τους.

Α.1 Η Έννοια των Συγχωνεύσεων και των Συγκεντρώσεων

Η καθαρή έννοια της *συγχώνευσης* με βάση το εταιρικό δίκαιο περιλαμβάνει δύο ξεχωριστές νομικές οντότητες που συγχωνεύονται πλήρως, δημιουργούν μια νέα νομική οντότητα και παύουν να υφίστανται ως χωριστές νομικές οντότητες. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η συγχώνευση του 1996 της Ciba-Geigy και της Sandoz για τη δημιουργία της μεγάλης φαρμακευτικής και χημικής εταιρείας Novartis.² Ένα πιο πρόσφατο παράδειγμα συγχώνευσης αποτελεί η εταιρεία DowDuPont που προήλθε από τις εταιρείες Dow Chemical και DuPont.^{3 4}

Στο δίκαιο του ανταγωνισμού χρησιμοποιείται η ευρύτερη έννοια της συγκέντρωσης (“concentration”), η οποία περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα πράξεων και συναλλαγών, και αφορά πράξεις που επιφέρουν μόνιμη μεταβολή στον έλεγχο των συμμετεχουσών επιχειρήσεων και συνεπώς στην διάρθρωση της αγοράς.⁵ Η έννοια της συγκέντρωσης είναι δηλαδή ευρύτερη και αφορά συγχωνεύσεις, εξαγορές, απόκτηση ή αλλαγή ελέγχου και την δημιουργία κοινής επιχείρησης. Ως εκ τούτου, στη συνέχεια της εργασίας θα χρησιμοποιείται κυρίως ο ευρύτερος όρος «συγκέντρωση» για να υποδηλώσει συναλλαγές με μόνιμη μεταβολή ελέγχου, όπως οι συγχωνεύσεις.

¹ Δ. Λουκάς εις «Δίκαιο Ελεύθερου Ανταγωνισμού», Επιμέλεια Δ.Τζουγανάτος, Νομική Βιβλιοθήκη, 2020, σελ.1031.

² Υπόθεση M.737 - Ciba-Geigy/Sandoz της 17 Ιουλίου 1996

³ Υπόθεση M.7932- Dow/DuPont της 27 Μαρτίου 2017

⁴ Whish, R., & Bailey, D. (2021). *Competition Law* (9th ed.). Oxford University Press, σελ.829.

⁵ OECD (2014), “Definition of Transaction for the Purpose of Merger Control Review: Key findings, summary and notes”, *OECD Roundtables on Competition Policy Papers*, No. 144, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/36e27703-en>.

Ειδικότερα, συγκέντρωση κατά την έννοια του άρθρου 3 παράγραφος 1 στοιχείο α) του Κανονισμού Συγκεντρώσεων υπάρχει όταν προκύπτει **μόνιμη μεταβολή ελέγχου** από:

α) τη συγχώνευση δύο ή περισσότερων προηγουμένως ανεξάρτητων επιχειρήσεων ή τμημάτων επιχειρήσεων· ή

β) την απόκτηση, από ένα ή περισσότερα πρόσωπα που ελέγχουν ήδη μία τουλάχιστον επιχείρηση ή από μία ή περισσότερες επιχειρήσεις, άμεσα ή έμμεσα, με την αγορά τίτλων ή στοιχείων του ενεργητικού, με σύμβαση ή με άλλο τρόπο, ελέγχου στο σύνολο ή σε τμήματα μιας ή περισσότερων άλλων επιχειρήσεων.

Συγκέντρωση με την έννοια της συγχώνευσης υπάρχει πέραν της περίπτωσης που αναφέρθηκε όπου δύο ανεξάρτητες επιχειρήσεις συγχωνεύονται σε μία και παύουν να υφίστανται και όταν μια επιχείρηση απορροφάται από άλλη, η οποία διατηρεί την νομική της προσωπικότητα, ενώ η πρώτη παύει να υφίσταται ως νομική οντότητα.⁶ Περαιτέρω, συγκέντρωση μπορεί να θεωρηθεί και στην περίπτωση της *de facto* συγχώνευσης των συμμετεχουσών επιχειρήσεων σε μια οικονομική μονάδα.⁷ Σε αυτήν την περίπτωση κρίσιμη είναι η ύπαρξη μόνιμης και ενιαίας οικονομικής διαχείρισης.⁸

Όσον αφορά την περίπτωση β, η έννοια του ελέγχου προσδιορίζεται ως η δυνατότητα καθοριστικού επηρεασμού της δραστηριότητας μιας επιχείρησης και είναι κομβική για την διάρθρωση της αγοράς.⁹ Το συνηθέστερο μέσο ελέγχου είναι η απόκτηση μετοχών, άλλα ο έλεγχος μπορεί να απορρέει και από δικαιώματα, συμβάσεις ή άλλα μέσα, είτε μεμονωμένα είτε σε συνδυασμό και λαμβάνοντας υπόψη τις σχετικές πραγματικές ή νομικές συνθήκες. Ο έλεγχος διακρίνεται σε αποκλειστικό και κοινό. Αποκλειστικός έλεγχος αποκτάται εάν μια και μόνη επιχείρηση μπορεί να επηρεάσει καθοριστικά μια άλλη επιχείρηση, συνήθως με την απόκτηση πλειοψηφίας των δικαιωμάτων ψήφου. Κοινός έλεγχος υπάρχει όταν δύο ή περισσότερες επιχειρήσεις ασκούν καθοριστική επιρροή σε μια άλλη επιχείρηση, κυρίως αν έχουν ίσα δικαιώματα ψήφου ή εκπροσώπησης ή αν υπάρχουν δικαιώματα αρνησικυρίας των μετόχων μειοψηφίας που απορρίπτουν ουσιώδεις στρατηγικές πολιτικές της επιχείρησης¹⁰.

Μεταβολή της ποιότητας του ελέγχου που οδηγεί σε συγκέντρωση έχουμε αρχικά, εφόσον υπάρξει εναλλαγή αποκλειστικού και κοινού ελέγχου. Επιπλέον, σε περιπτώσεις κοινού ελέγχου πριν και μετά την πράξη, εάν σημειωθεί αύξηση του αριθμού ή της ταυτότητας των ελεγχόντων μετόχων. Σε κάθε περίπτωση, απλές αλλαγές στον ποσοστό συμμετοχής του ελεγχόντων μετόχων, χωρίς να μεταβάλλονται οι εξουσίες που έχουν στην εταιρεία και στη σύνθεση της διάρθρωσης

⁶ Ανακοίνωση της Επιτροπής για θέματα δικαιοδοσίας, ό.π. παρ. 9 (M 1184 Travelers/Citigroup, M 1872 Granada/Compass, M 2681 Conoco/Philipps Petroleum, M 7259, M 6270.)

⁷ Δ. Λουκάς σε συλλογικό έργο «Δίκαιο Ελεύθερου Ανταγωνισμού», Επιμέλεια Δ. Τζουγανάτος, 1^{ος} τόμος, Νομική Βιβλιοθήκη, 2020, σελ.1033.

⁸ Ανακοίνωση της Επιτροπής για θέματα δικαιοδοσίας, ό.π. παρ. 10.

⁹ Βλ. Gerber, David J., 'Mergers and Acquisitions', Competition Law and Antitrust, Clarendon Law Series (Oxford, 2020; online edn, Oxford Academic, 22 Oct. 2020), <https://doi.org/10.1093/oso/9780198727477.003.0007>.

¹⁰ Υπόθεση T 2/93, Air France κατά Επιτροπής, Συλλογή 1994, σ. II-323· υπόθεση IV/M.010 — Conagra/Idea, της 3ης Μαΐου 1991.

του ελέγχου της, δεν συνιστούν μεταβολή της ποιότητας του ελέγχου και, συνεπώς, δεν συνιστούν συγκέντρωση που απαιτεί κοινοποίηση.¹¹

A.2 Νομικό πλαίσιο

Η αρχική νομοθεσία που τέθηκε σε εφαρμογή για τον έλεγχο των συγκεντρώσεων επιχειρήσεων στην Ευρώπη ήταν ο Κανονισμός 4064/89, ο οποίος υιοθετήθηκε το 1989 και άρχισε να ισχύει στις 21 Σεπτεμβρίου του 1990. Αυτή ήταν η πρώτη ολοκληρωμένη προσπάθεια της ΕΕ να αντιμετωπίσει τις συγκεντρώσεις που μπορούσαν να επηρεάσουν τον ανταγωνισμό στην κοινή αγορά. Βασική αρχή ήταν αυτή του «one stop shop», δηλαδή η θεμελιώδης αρχή ότι ένα ευρωπαϊκό όργανο, Ευρωπαϊκή Επιτροπή ήταν αρμόδια να εξετάσει με τρόπο ενιαίο συγκεντρώσεις που θα είχαν κοινοτική διάσταση.

Παρά την επιτυχία που είχε ο Κανονισμός 4064/89, οι οικονομικές εξελίξεις κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990 και οι αυξανόμενες παγκοσμιοποιημένες αγορές, οδήγησαν στην ανάγκη αναθεώρησης του κανονιστικού πλαισίου. Το βασικό ζήτημα που προέκυψε ήταν ότι ο Κανονισμός 4064/89 βασιζόταν κυρίως στην «έννοια της δεσπόζουσας θέσης» για την αξιολόγηση των συγκεντρώσεων¹². Αυτό θεωρήθηκε περιοριστικό, καθώς δεν μπορούσε να καλύψει επαρκώς τις νέες μορφές συγκεντρώσεων, ειδικά εκείνες που δεν ενίσχυαν άμεσα δεσπόζουσα θέση, αλλά παρ' όλα αυτά επηρέαζαν αρνητικά τον ανταγωνισμό και την εσωτερική αγορά.

Μετά από εκτενείς διαβουλεύσεις και την εξέταση της εμπειρίας από την εφαρμογή του Κανονισμού 4064/89, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αποφάσισε να προχωρήσει σε μια πιο ολοκληρωμένη αναθεώρηση. Έτσι, υιοθετήθηκε ο Κανονισμός (ΕΚ) 139/2004, ο οποίος τέθηκε σε ισχύ την 1η Μαΐου 2004. Ο νέος κανονισμός βελτίωσε τα κριτήρια για τον έλεγχο των συγκεντρώσεων, εισάγοντας την έννοια της «σημαντικής παρακώλυσης του αποτελεσματικού ανταγωνισμού» (SIEC – Significant Impediment to Effective Competition¹³). Αυτό σήμαινε ότι η Επιτροπή δεν αξιολογούσε μόνο εάν η συγκέντρωση δημιουργούσε ή ενίσχυε μια δεσπόζουσα θέση, αλλά επίσης εξέταζε το συνολικό της αντίκτυπο στον ανταγωνισμό. Δηλαδή, μεταξύ άλλων, κρίνεται η ικανότητα μιας ή περισσότερων επιχειρήσεων να αυξάνει επικερδώς τις τιμές της, να

¹¹ Βλ. 2008/C 95/01, Κωδικοποιημένη ανακοίνωση της Επιτροπής για θέματα δικαιοδοσίας βάσει του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 139/ 2004 για τον έλεγχο των συγκεντρώσεων μεταξύ επιχειρήσεων, σκέψη 83.

¹² CJ Cook and C.S Kerse, EC Merger Control, London Sweet and Maxwell, 2005, σελ.2.

¹³ Βλ. Άρθρο 2(2) και (3) του Κανονισμού 139/2004, «Οι συγκεντρώσεις που δεν ενδέχεται να παρακωλύουν σημαντικά τον αποτελεσματικό ανταγωνισμό στην κοινή αγορά ή σε σημαντικό τμήμα αυτής, ιδίως ως αποτέλεσμα της δημιουργίας ή της ενίσχυσης μιας δεσπόζουσας θέσης, κηρύσσονται συμβατές με την κοινή αγορά», «Οι συγκεντρώσεις που ενδέχεται να παρακωλύουν σημαντικά τον αποτελεσματικό ανταγωνισμό στην κοινή αγορά ή σε σημαντικό τμήμα της, ιδίως ως αποτέλεσμα της δημιουργίας ή της ενίσχυσης μιας δεσπόζουσας θέσης, κηρύσσονται ασυμβίβαστες με την κοινή αγορά.»

περιορίζει την παραγωγή, την επιλογή ή την ποιότητα των προϊόντων και των υπηρεσιών, να μειώνει την καινοτομία ή κατ' άλλο τρόπο να επηρεάζει τις παραμέτρους του ανταγωνισμού.¹⁴

Η διαδικασία ελέγχου των συγκεντρώσεων έγινε πιο αποδοτική και γρήγορη, με σαφή χρονοδιαγράμματα για την αξιολόγηση. Εισήχθησαν επίσης νέες κατευθυντήριες γραμμές, ο εκτελεστικός Κανονισμός και κωδικοποιημένες ανακοινώσεις, για να βοηθηθούν οι επιχειρήσεις στην προσαρμογή του νέου πλαισίου. Ο Κανονισμός 139/2004 πρόσφερε μεγαλύτερη ευελιξία στην Επιτροπή να επιλύει προβλήματα ανταγωνισμού είτε μέσω απαγορεύσεων είτε μέσω διορθωτικών μέτρων, όπως η διάσπαση τμημάτων μιας επιχείρησης.

Στην Ελλάδα, οι συγκεντρώσεις ελέγχονται από τον νόμο 3959/2011 («νόμος υπ' αριθμ. 3959 ΦΕΚ Α'93/20.4.2011, Προστασία του ελεύθερου ανταγωνισμού»). Ειδικότερα, ο νόμος αναλύει την έννοια των συγκεντρώσεων στα άρθρα 5 επόμενα αυτού. Αντίστοιχα, ο νόμος υιοθετεί το κριτήριο του SIEC και της παρεμπόδισης του ανταγωνισμού στο άρθρο 7 παρ. 2 ν. 3959/2011.¹⁵

Στις ΗΠΑ, οι συγκεντρώσεις υπόκεινται στους κανόνες του Sherman Act και του Clayton Act. Το Υπουργείο Δικαιοσύνης (DOJ) και την Ομοσπονδιακή Επιτροπή Εμπορίου (FTC) είναι οι κύριοι φορείς που επιβλέπουν τις διαδικασίες.¹⁶

A.3 Αξιολόγηση Συγκεντρώσεων

Ο σκοπός της νομοθεσίας περί ελέγχου συγκεντρώσεων είναι η διασφάλιση του υγιούς ανταγωνισμού και η αποτροπή συναλλαγών που ενδέχεται να εμποδίσουν την ανταγωνιστική διαδικασία, ιδίως μέσω της δημιουργίας ή ενίσχυσης δεσπόζουσας θέσης.

Κατόπιν τούτου, ο Κανονισμός 139/2004 καθιερώνει την αρχή βάσει της οποίας θα πρέπει να κηρύσσεται ασυμβίβαστη με την κοινή αγορά κάθε συγκέντρωση με κοινοτική διάσταση που δημιουργεί ή ενισχύει δεσπόζουσα θέση που συνεπάγεται μία σημαντική παρακώλυση του αποτελεσματικού ανταγωνισμού στην κοινή αγορά ή σε σημαντικό τμήμα της.

Μια συγκέντρωση θεωρείται ότι έχει ενωσιακή διάσταση και πρέπει να κοινοποιείται στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εφόσον εμπίπτει στο άρθρο 1 παρ.2 του Κανονισμού και συντρέχουν σωρευτικά οι εξής προϋποθέσεις:

¹⁴ Βλ. Κατευθυντήριες γραμμές για την αξιολόγηση των οριζόντιων συγκεντρώσεων, ΕΕ C 31, 05.02.2004, παρ. 8 - Κατευθυντήριες γραμμές για την αξιολόγηση των μη οριζόντιων συγκεντρώσεων, ΕΕ C 265, 18.10.2008, παρ. 10.

¹⁵ Σύμφωνα με το άρθρο 7 παρ.2 του ν.3959/2011 «Για την εκτίμηση της δυνατότητας μιας συγκέντρωσης να περιορίσει σημαντικά τον ανταγωνισμό υπό την έννοια της παραγράφου 1, λαμβάνονται υπόψη ιδιαίτερα η διάρθρωση όλων των σχετικών αγορών, ο πραγματικός ή δυνητικός ανταγωνισμός εκ μέρους επιχειρήσεων εγκατεστημένων εντός ή εκτός Ελλάδας, η ύπαρξη νομικών ή πραγματικών εμποδίων εισόδου στην αγορά, η θέση των συμμετεχουσών στη συγκέντρωση επιχειρήσεων στην αγορά και η χρηματοοικονομική τους ισχύς, οι εναλλακτικές δυνατότητες επιλογής που έχουν οι προμηθευτές και χρήστες, η πρόσβασή τους στις πηγές εφοδιασμού ή στις αγορές διάθεσης των προϊόντων, η εξέλιξη της προσφοράς και της ζήτησης των σχετικών αγαθών και υπηρεσιών, τα συμφέροντα των ενδιαμέσων και τελικών καταναλωτών, καθώς και η συμβολή στην τεχνική και οικονομική πρόοδο και στη βελτίωση της οικονομικής αποτελεσματικότητας, υπό τον όρο ότι η συμβολή αυτή είναι προς το συμφέρον των καταναλωτών και δεν αποτελεί εμπόδιο για τον ανταγωνισμό.»

¹⁶ Antitrust Division, The Antitrust Laws, United States Department of Justice, <https://www.justice.gov/atr/antitrust-laws-and-you>.

α) ο συνολικός κύκλος εργασιών που πραγματοποιούν παγκοσμίως όλες οι συμμετέχουσες επιχειρήσεις υπερβαίνει τα 5 δισεκατομμύρια ευρώ και

β) δύο τουλάχιστον από τις συμμετέχουσες επιχειρήσεις πραγματοποιούν, κάθε μία χωριστά, εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, συνολικό κύκλο εργασιών άνω των 250 εκατομμυρίων ευρώ

εκτός εάν κάθε μία από τις συμμετέχουσες επιχειρήσεις πραγματοποιεί άνω των δύο τρίτων του συνολικού ενωσιακού κύκλου εργασιών της σε ένα και το αυτό κράτος μέλος, οπότε θεωρείται ότι η συγκέντρωση έχει αμιγώς εθνικό χαρακτήρα.

Αντίστοιχα, μία συγκέντρωση που δεν υπερβαίνει τα προαναφερθέντα κατώτατα όρια έχει ενωσιακή διάσταση, εφόσον συντρέχουν σωρευτικά οι ακόλουθες προϋποθέσεις:

α) ο συνολικός κύκλος εργασιών που πραγματοποιούν παγκοσμίως όλες οι συμμετέχουσες επιχειρήσεις υπερβαίνει τα 2,5 δισεκατομμύρια ευρώ·

β) ο συνολικός κύκλος εργασιών που πραγματοποιούν όλες οι συμμετέχουσες επιχειρήσεις σε κάθε ένα από τρία τουλάχιστον κράτη μέλη, υπερβαίνει τα 100 εκατομμύρια ευρώ·

γ) σε κάθε ένα από τα τρία τουλάχιστον κράτη μέλη που λαμβάνονται υπόψη για τους σκοπούς του στοιχείου β), δύο τουλάχιστον από τις συμμετέχουσες επιχειρήσεις πραγματοποιούν κάθε μία χωριστά συνολικό κύκλο εργασιών άνω των 25 εκατομμυρίων ευρώ και

δ) δύο τουλάχιστον από τις συμμετέχουσες επιχειρήσεις πραγματοποιούν, κάθε μία χωριστά, εντός της Ένωσης συνολικό κύκλο εργασιών άνω των 100 εκατομμυρίων ευρώ

εκτός εάν κάθε μία από τις συμμετέχουσες επιχειρήσεις πραγματοποιεί άνω των δύο τρίτων του συνολικού ενωσιακού κύκλου εργασιών της σε ένα και το αυτό κράτος μέλος.

Ειδικότερα, μια συγκέντρωση αποκτά εθνική διάσταση και απαιτεί κοινοποίηση στην ελληνική Επιτροπή Ανταγωνισμού μέσα (30) ημέρες από τη σύναψη της συμφωνίας ή τη δημοσίευση της προσφοράς ή ανταλλαγής ή την ανάληψη υποχρέωσης για την απόκτηση συμμετοχής, που εξασφαλίζει τον έλεγχο της επιχείρησης, όταν σύμφωνα με το άρθρο 6 παρ.1 του ν.3959/2011, πληρούνται σωρευτικά οι εξής προϋποθέσεις:

α) ο συνολικός κύκλος εργασιών όλων των επιχειρήσεων που συμμετέχουν στη συγκέντρωση ανέρχεται στην παγκόσμια αγορά τουλάχιστον σε εκατόν πενήντα εκατομμύρια (150.000.000) ευρώ και

β) δύο (2) τουλάχιστον από τις συμμετέχουσες επιχειρήσεις πραγματοποιούν, η καθεμία χωριστά, συνολικό κύκλο εργασιών άνω των δεκαπέντε εκατομμυρίων (15.000.000) ευρώ στην ελληνική αγορά.

Εν γένει, η αξιολόγηση των συγκεντρώσεων γίνεται προληπτικά, ex ante, εν αντίθεση με την αξιολόγηση των άρθρων 101 και 102 ΣΛΕΕ που γίνεται ex post, δηλαδή κρίνεται μια πράξη αφότου έχει πραγματοποιηθεί. Κατά συνέπεια, ο έλεγχος των συγκεντρώσεων θεμελιώνεται, κατά πρώτο λόγο, στην ανάγκη να προληφθεί η δημιουργία δομών αγοράς ικανών να δημιουργήσουν

ή να ενισχύσουν δεσπόζουσα θέση και όχι στην ανάγκη αμέσου ελέγχου ενδεχομένων καταχρήσεων δεσπόζουσας θέσης.¹⁷

Για να αξιολογηθεί εάν μια συγκέντρωση ενδέχεται να παρεμποδίσει σημαντικά τον αποτελεσματικό ανταγωνισμό, διεξάγεται μια προοπτική ανάλυση δύο μελλοντικών σεναρίων (counterfactual analysis). Κατά την αξιολόγηση, η Επιτροπή συγκρίνει τις συνθήκες ανταγωνισμού που θα προκύψουν από την κοινοποιηθείσα συγκέντρωση με εκείνες που θα επικρατούσαν χωρίς αυτήν. Στις περισσότερες περιπτώσεις, οι συνθήκες ανταγωνισμού κατά τον χρόνο της συγκέντρωσης αποτελούν τη βάση σύγκρισης για την αξιολόγηση των επιπτώσεών της. Ωστόσο, σε ορισμένες περιπτώσεις, η Επιτροπή μπορεί να λάβει υπόψη και μελλοντικές αλλαγές που είναι εύλογο να αναμένονται στην αγορά. Ως στοιχείο σύγκρισης μπορεί, ειδικότερα, να ληφθεί υπόψη η πιθανότητα εισόδου ή εξόδου επιχειρήσεων στην περίπτωση που δεν θα υπήρχε συγκέντρωση.

Η αξιολόγηση των συγκεντρώσεων από την Επιτροπή περιλαμβάνει συνήθως τα εξής:

α) Τον ορισμό των σχετικών αγορών προϊόντος και της γεωγραφικής αγοράς.

β) Την αξιολόγηση της συγκέντρωσης από πλευράς του ανταγωνισμού.

Ο κύριος στόχος του καθορισμού της αγοράς είναι η συστηματική καταγραφή των άμεσων ανταγωνιστικών πιέσεων που αντιμετωπίζει η επιχείρηση που προκύπτει από τη συγκέντρωση. Κατευθυντήριες γραμμές για αυτό το ζήτημα παρέχονται στην ανακοίνωση της Επιτροπής σχετικά με τον ορισμό της σχετικής αγοράς για τους σκοπούς του κοινοτικού δικαίου ανταγωνισμού.¹⁸

A.4 Είδη Συγκεντρώσεων

Οι συγκεντρώσεις επιχειρήσεων διακρίνονται σε οριζόντιες και μη οριζόντιες.

Οι οριζόντιες συγκεντρώσεις είναι μεταξύ πραγματικών ή δυνητικών ανταγωνιστών που δραστηριοποιούνται στην ίδια σχετική αγορά προϊόντος. Δύο είναι οι κύριοι τρόποι με τους οποίους οι οριζόντιες συγκεντρώσεις ενδέχεται να εμποδίσουν σημαντικά τον αποτελεσματικό ανταγωνισμό, ιδιαίτερα μέσω της δημιουργίας ή ενίσχυσης δεσπόζουσας θέσης:

¹⁷ Βλ. Υπόθεση Gencor / Commission, T-102/96, σκ. 106, «... πρέπει να σημειωθεί, όπως τονίστηκε ανωτέρω στο πλαίσιο της εξέτασης του αμέσου αποτελέσματος της συγκέντρωσης, ότι η εξάλειψη του κινδύνου καταχρηστικής συμπεριφοράς στο μέλλον μπορεί μεν να αποτελεί εύλογη μέριμνα κάθε αρμόδιας για τον ανταγωνισμό αρχής, πλην όμως ο κύριος σκοπός του ελέγχου των συγκεντρώσεων στο κοινοτικό επίπεδο είναι να εξασφαλιστεί ότι τα φαινόμενα αναδιαρθρώσεως των επιχειρήσεων δεν θα οδηγήσουν στη δημιουργία καταστάσεων οικονομικής ισχύος που θα μπορούσαν να παρακωλύσουν σημαντικά τον ουσιαστικό ανταγωνισμό εντός της κοινής αγοράς. Επομένως, η κοινοτική αρμοδιότητα θεμελιώνεται, κατά πρώτο λόγο, στην ανάγκη να προληφθεί η δημιουργία δομών αγοράς ικανών να δημιουργήσουν ή να ενισχύσουν δεσπόζουσα θέση και όχι στην ανάγκη αμέσου ελέγχου ενδεχομένων καταχρήσεων δεσπόζουσας θέσης.»

¹⁸ Κατευθυντήριες γραμμές για την αξιολόγηση των οριζόντιων συγκεντρώσεων σύμφωνα με τον κανονισμό του Συμβουλίου για τον έλεγχο των συγκεντρώσεων μεταξύ επιχειρήσεων, (2004/C 31/03), σκέψη 10.

α) Καταργώντας σημαντικές ανταγωνιστικές πιέσεις σε μία ή περισσότερες επιχειρήσεις, οι οποίες αποκτούν αυξημένη ισχύ στην αγορά χωρίς να απαιτείται συντονισμός της συμπεριφοράς τους (επιπτώσεις μη συντονισμένης συμπεριφοράς).¹⁹

β) Μεταβάλλοντας τη φύση του ανταγωνισμού, ώστε επιχειρήσεις που δεν συντόνιζαν προηγουμένως τη συμπεριφορά τους να είναι πλέον πολύ πιθανότερο να το πράξουν, αυξάνοντας τις τιμές ή βλάπτοντας με άλλους τρόπους τον αποτελεσματικό ανταγωνισμό. Μια συγκέντρωση μπορεί επίσης να διευκολύνει, να σταθεροποιήσει ή να καταστήσει πιο αποτελεσματικό τον συντονισμό μεταξύ επιχειρήσεων που ήδη συντόνιζαν τη συμπεριφορά τους πριν από τη συγκέντρωση (επιπτώσεις συντονισμένης συμπεριφοράς).²⁰

Η Επιτροπή αξιολογεί κατά πόσον οι αλλαγές που προκύπτουν από τη συγκέντρωση θα οδηγήσουν σε κάποιο από τα παραπάνω αποτελέσματα. Κατά την αξιολόγηση της συγκεκριμένης πράξης, μπορεί να κριθεί σκόπιμο να εξεταστούν και οι δύο προαναφερθείσες περιπτώσεις, δηλαδή τόσο οι επιπτώσεις μη συντονισμένης συμπεριφοράς όσο και οι επιπτώσεις συντονισμένης συμπεριφοράς.

Οι μη οριζόντιες συγκεντρώσεις διακρίνονται στις κάθετες και στις συγκεντρώσεις ετερογενών δραστηριοτήτων (διαγώνιες).

Οι κάθετες συγκεντρώσεις αφορούν εταιρείες που λειτουργούν σε διαφορετικά επίπεδα της αλυσίδας εφοδιασμού. Για παράδειγμα, όταν ο κατασκευαστής ενός συγκεκριμένου προϊόντος (η «επιχείρηση δραστηριοποιούμενη σε αγορά προηγούμενης οικονομικής βαθμίδας») συγχωνεύεται με ένα από τους διανομείς του (η «επιχείρηση δραστηριοποιούμενη σε αγορά επόμενης οικονομικής βαθμίδας») υπάρχει κάθετη συγκέντρωση.

Οι συγκεντρώσεις ετερογενών δραστηριοτήτων αφορούν συγκεντρώσεις μεταξύ επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται σε στενά σχετιζόμενες αγορές (π.χ. αγορές συμπληρωματικών προϊόντων) και των οποίων η σχέση δεν είναι ούτε οριζόντια ώστε να ανταγωνίζονται στην ίδια σχετική αγορά αλλά ούτε και κάθετη.

Αντίστοιχα, οι μη οριζόντιες συγκεντρώσεις μπορεί να οδηγήσουν σε μη συντονισμένα αποτελέσματα, όταν η συγκέντρωση προκαλεί αποκλεισμό από την αγορά, εμποδίζοντας την πρόσβαση ανταγωνιστών σε προμήθειες ή αγορές, μειώνοντας έτσι την ικανότητα ή/και το κίνητρό τους να ανταγωνιστούν, επιτρέποντας στις εταιρείες της συγκέντρωσης να αυξήσουν τις τιμές. Επιπλέον, μπορεί να προκύψουν συντονισμένα αποτελέσματα, όταν η συγκέντρωση αυξάνει την πιθανότητα οι επιχειρήσεις να αρχίσουν να συντονίζουν τη συμπεριφορά τους, αυξάνοντας τις τιμές ή εμποδίζοντας τον αποτελεσματικό ανταγωνισμό.²¹

¹⁹ Βλ. αναλυτικά: Κατευθυντήριες γραμμές για την αξιολόγηση των οριζόντιων συγκεντρώσεων σύμφωνα με τον κανονισμό του Συμβουλίου για τον έλεγχο των συγκεντρώσεων μεταξύ επιχειρήσεων, (2004/C 31/03), σκέψεις 24 επ.

²⁰ Βλ. αναλυτικά: Κατευθυντήριες γραμμές για την αξιολόγηση των οριζόντιων συγκεντρώσεων σύμφωνα με τον κανονισμό του Συμβουλίου για τον έλεγχο των συγκεντρώσεων μεταξύ επιχειρήσεων, (2004/C 31/03), σκέψεις 39 επ.

²¹ Κατευθυντήριες γραμμές για την αξιολόγηση των μη οριζόντιων συγκεντρώσεων σύμφωνα με τον κανονισμό του Συμβουλίου για τον έλεγχο των συγκεντρώσεων μεταξύ επιχειρήσεων (2008/C 265/07), σκέψη 17 επ.

A.5 Η κοινή επιχείρηση

Σύμφωνα με το άρθρο 3 παράγραφος 1 στοιχείο β) του Κανονισμού Συγκεντρώσεων, θεωρείται ότι υπάρχει συγκέντρωση όταν μία ή περισσότερες επιχειρήσεις αποκτούν έλεγχο επί του συνόλου ή τμημάτων μίας ή περισσότερων άλλων επιχειρήσεων. Η απόκτηση ελέγχου από περισσότερες επιχειρήσεις που ασκούν από κοινού έλεγχο επί μιας άλλης επιχείρησης συνιστά επίσης συγκέντρωση, σύμφωνα με τον κανονισμό συγκεντρώσεων.

Επιπλέον, το άρθρο 3 παράγραφος 4 προβλέπει *ότι η δημιουργία κοινής επιχείρησης που εκπληροί μόνιμα όλες τις λειτουργίες μιας αυτόνομης οικονομικής μονάδας (οι λεγόμενες λειτουργικά αυτόνομες κοινές επιχειρήσεις) αποτελεί συγκέντρωση κατά την έννοια του κανονισμού συγκεντρώσεων. Το κριτήριο της λειτουργικής αυτονομίας θέτει τα όρια της εφαρμογής του κανονισμού συγκεντρώσεων όσον αφορά τη δημιουργία κοινών επιχειρήσεων από τα μέρη. Αυτό ισχύει ανεξάρτητα από το αν η κοινή επιχείρηση δημιουργείται ως νέα οντότητα ή αν τα μέρη συνεισφέρουν στοιχεία ενεργητικού που προηγουμένως κατείχαν ατομικά. Στην περίπτωση αυτή, η κοινή επιχείρηση πρέπει να πληροί το κριτήριο της λειτουργικής αυτονομίας, προκειμένου να θεωρείται συγκέντρωση σύμφωνα με τον κανονισμό.²²*

Το κριτήριο της λειτουργικής αυτονομίας, σημαίνει ότι η επιχείρηση εκτελεί τις συνήθεις λειτουργίες των επιχειρήσεων της ίδιας αγοράς και δεν περιορίζεται στην εξυπηρέτηση επικουρικών δραστηριοτήτων των ιδρυτικών της επιχειρήσεων. Επιπλέον, θα πρέπει να έχει αυτοτελή διαχείριση και επαρκείς χρηματοοικονομικούς πόρους, προσωπικό και πάγια στοιχεία ενεργητικού, ώστε να μπορεί να ασκεί την δραστηριότητά της σε μόνιμη βάση.²³

²² Βλ. 008/C 95/01 Κωδικοποιημένη ανακοίνωση της Επιτροπής για θέματα δικαιοδοσίας βάσει του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 139/2004 για τον έλεγχο των συγκεντρώσεων μεταξύ επιχειρήσεων, σκέψη 92.

²³ Βλ. και απόφαση 509/VI/2010 της Ελληνικής Επιτροπής Ανταγωνισμού.

Κεφάλαιο Β: Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της αθλητικής αγοράς

Ο αθλητισμός αποτελεί ένα αναπόσπαστο κομμάτι της ανθρώπινης ιστορίας, με τις ρίζες του να ανάγονται στην αρχαιότητα. Χαρακτηριστικά, οι πρώτοι ολυμπιακοί αγώνες διεξάχθηκαν στην Ελλάδα το 776 π.Χ. Ο αθλητισμός με την πάροδο των χρόνων έχει ενσωματωθεί στις εθνικές κουλτούρες και θεωρείται ότι συμβάλλει στην κοινωνική ανάπτυξη. Τα Ηνωμένα Έθνη αναγνωρίζουν τον ρόλο του αθλητισμού στην επίτευξη της ανάπτυξης και της ειρήνης, προάγοντας την ανοχή και τον σεβασμό, καθώς και συνεισφέροντας στην υγεία, την εκπαίδευση και την κοινωνική ένταξη, συμπεριλαμβανομένης της ενδυνάμωσης των γυναικών, των νέων, των ατόμων και των κοινοτήτων.²⁴

Πέρα όμως από την επιδίωξη μη οικονομικών στόχων, οι αθλητικές δραστηριότητες έχουν οικονομική φύση, ιδιαίτερα όσον αφορά τον επαγγελματικό αθλητισμό. Πράγματι, η οικονομική σημασία του αθλητισμού έχει αυξηθεί σημαντικά τις τελευταίες δεκαετίες και προβλέπεται να αυξηθεί περαιτέρω. Για παράδειγμα, τα έσοδα της παγκόσμιας αθλητικής βιομηχανίας ξεπέρασαν τα 486 δισεκατομμύρια δολάρια το 2022 και αναμένεται να φτάσουν περίπου τα 512 δισεκατομμύρια δολάρια το 2023 και τα 623 δισεκατομμύρια δολάρια το 2027.²⁵

Λόγω της προοδευτικής εμπορευματοποίησής του, ο επαγγελματικός αθλητισμός είναι ιδιαίτερα σημαντικός για την οικονομία. Για παράδειγμα, η Διεθνής Ομοσπονδία Ποδοσφαίρου (FIFA) αύξησε τα έσοδά της από το Παγκόσμιο Κύπελλο στον τελευταίο τετραετή κύκλο (2018 έως 2022), από 6,4 δισεκατομμύρια δολάρια σε 7,5 δισεκατομμύρια δολάρια. Αντίστοιχα, η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή (IOC) παρουσίασε αύξηση στα έσοδά της, από 5,7 δισεκατομμύρια δολάρια στον κύκλο 2013-2016 σε 7,6 δισεκατομμύρια δολάρια στον κύκλο 2017-2021. Δημοφιλή αθλητικά πρωταθλήματα έχουν επίσης φτάσει σε σημαντικά έσοδα, όπως η National Football League – NFL (12 δισεκατομμύρια δολάρια την αγωνιστική περίοδο 2022) στις Ηνωμένες Πολιτείες, η Major League Baseball – MLB (10,8 δισεκατομμύρια δολάρια την αγωνιστική περίοδο 2022) και η National Basketball Association – NBA (10 δισεκατομμύρια δολάρια την αγωνιστική περίοδο 2021-2022) στις Ηνωμένες Πολιτείες και τον Καναδά· καθώς και η Premier League της Αγγλίας – EPL (6,63 δισεκατομμύρια δολάρια την αγωνιστική περίοδο 2021-2022) στο Ηνωμένο Βασίλειο.²⁶

Δεδομένης της μοναδικής φύσης της οικονομικής δραστηριότητας του αθλητισμού και της αυξανόμενης εμπορευματοποίησής του, προκύπτουν διάφορα ζητήματα ανταγωνισμού σε σχέση με τον επαγγελματικό αθλητισμό. Στην πραγματικότητα, ο επαγγελματικός αθλητισμός έχει ορισμένα χαρακτηριστικά σε σύγκριση με τις περισσότερες συνήθεις οικονομικές δραστηριότητες που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη. Αυτά περιλαμβάνουν τον ιδιαίτερο σύνδεσμο με την κοινωνική και πολιτιστική ζωή, ένα ξεχωριστό μοντέλο διακυβέρνησης και συγκεκριμένα οικονομικά χαρακτηριστικά (π.χ., η έννοια του αθλητικού ανταγωνισμού και η ανάγκη για κάποια

²⁴ United Nations (2015), Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development, <https://sdgs.un.org/2030agenda>.

²⁵ The Business Research Company (2023), Sports Global Market Report.

²⁶ OECD (2023), Competition and Professional Sports, OECD Competition Policy Roundtable Background Note, www.oecd.org/daf/competition/competition-and-professional-sports-2023.pdf

συνεργασία μεταξύ των συμμετεχόντων). Παρά τη γενική αποδοχή ότι η νομοθεσία περί ανταγωνισμού εφαρμόζεται στην αγορά του επαγγελματικού αθλητισμού, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της βιομηχανίας μπορεί να δημιουργούν ειδικές προκλήσεις που οι αρχές ανταγωνισμού πρέπει να αντιμετωπίσουν.

B.1 Αθλητική Έννομη Τάξη

Ο αθλητισμός προστατεύεται σύμφωνα με το άρθρο 165 παρ. 1 ΣΛΕΕ «... Η Ένωση συμβάλλει στην προώθηση των ευρωπαϊκών επιδιώξεων στον χώρο του αθλητισμού, λαμβάνοντας υπόψη παράλληλα τις ιδιαιτερότητές του, τις δομές του που βασίζονται στον εθελοντισμό καθώς και τον κοινωνικό και εκπαιδευτικό του ρόλο.»

Στην Ελλάδα, το αθλητικό δίκαιο βασίζεται κυρίως στην αρχή της ιδιωτικής αυτονομίας, όπου δύο ή περισσότερες αθλητικές ομάδες ή αθλητές έχουν τη δυνατότητα να ανταγωνίζονται ισότιμα, καθορίζοντας και εφαρμόζοντας οι ίδιοι τους κανόνες του παιχνιδιού τους, σύμφωνα με το άρθρο 5 του Συντάγματος. Παράλληλα, το άρθρο 16 παράγραφος 9 του Συντάγματος αναγνωρίζει τον αθλητισμό ως ένα σημαντικό κοινωνικό αγαθό, θέτοντας τον υπό την κρατική εποπτεία. Σε διεθνές επίπεδο, η οργάνωση του αθλητισμού ακολουθεί μια ιεραρχική δομή τύπου πυραμίδας, στην κορυφή της οποίας ευρίσκεται η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή, ακολουθούν οι διεθνείς ομοσπονδίες και έπονται οι εθνικές.²⁷

Κατά το αθλητικό δίκαιο, οι κανόνες θα μπορούσαν να διακριθούν σε τρεις επιμέρους κατηγορίες. Πρώτη κατηγορία αποτελούν οι κανόνες κάθε παιχνιδιού («κανόνες παιδιάς»). Δεύτερη κατηγορία αποτελούν οι λοιποί κανονισμοί των ομοσπονδιών, τόσο εθνικών όσο και διεθνών. Τέλος, στην τρίτη κατηγορία είναι οι κρατικοί κανόνες. Υπάρχουν τομείς που ρυθμίζονται αποκλειστικά από το κράτος, όπως η φορολογία αθλητικών σωματείων, τομείς που ρυθμίζονται παραδοσιακά και αποκλειστικά από τους αθλητικούς φορείς, όπως η βαθμολογία των αγωνιζομένων, και σε τομείς συνεργασίας μεταξύ κράτους και αθλητικών φορέων, όπως η οργάνωση και λειτουργία των αθλητικών οργανισμών. Οι διεθνείς αθλητικές ομοσπονδίες διατηρούν την αρμοδιότητα να εκδίδουν τους δικούς τους κανόνες, με αποτέλεσμα η αθλητική δραστηριότητα να ρυθμίζεται αφενός από διατάξεις δημόσιου και ιδιωτικού δικαίου σε εθνικό και διεθνές επίπεδο και αφετέρου από τους κανονισμούς των αθλητικών φορέων.

Το αθλητικό δίκαιο περιλαμβάνει το σύνολο των κανόνων που προέρχονται είτε από την κρατική είτε από την αθλητική έννομη τάξη, οι οποίοι διέπουν τον αθλητισμό και τη φυσική αγωγή, ρυθμίζοντας τις σχέσεις που αναπτύσσονται στο πλαίσιο της αθλητικής δραστηριότητας.

Περαιτέρω, όσον αφορά τα αθλητικά νομικά πρόσωπα, αυτά διακρίνονται σε πρωτοβάθμια, δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια. Τα πρωτοβάθμια είναι οι ομάδες που έχουν ως σκοπό την διεξαγωγή αγώνων. Τα δευτεροβάθμια είναι οι αθλητικές ενώσεις και τα τριτοβάθμια είναι οι αθλητικές ομοσπονδίες που έχουν σκοπό την διοργάνωση και ρύθμιση των αγώνων. Οι

²⁷ Κωνσταντίνος Ν. Χριστοδούλου, Αθλητικό Δίκαιο, Νομική Βιβλιοθήκη, 2023, σελ. 3.

ομοσπονδίες έχουν σωματειακή μορφή ενώ οι ενώσεις μπορεί να είναι είτε αστικοί συνεταιρισμοί είτε σωματεία.²⁸

B.2 Lex Sportiva

Η Lex Sportiva είναι ένα ιδιότυπο σύστημα κανόνων που διέπει τον διεθνή αθλητισμό, δημιουργημένο από τις αθλητικές οργανώσεις και εφαρμόζεται κυρίως σε διεθνείς αθλητικές δραστηριότητες. Βασίζεται στην ιδέα ότι το αθλητικό περιβάλλον πρέπει να αυτορυθμίζεται, με κανόνες που προέρχονται από διεθνείς αθλητικές ομοσπονδίες, όπως η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή και η FIFA. Αυτοί οι κανόνες δεν εξαρτώνται από εθνικά νομικά συστήματα, αλλά αναπτύσσουν ένα αυτόνομο δίκαιο που είναι παγκοσμίως αποδεκτό και εφαρμόζεται στις αθλητικές διαφορές.

Ένα κεντρικό στοιχείο αυτού του συστήματος είναι το Δικαστήριο Διαιτησίας για τον Αθλητισμό (CAS), το οποίο επιλύει αθλητικές διαφορές. Οι αποφάσεις του CAS συμβάλλουν στην παγκόσμια ενοποίηση του αθλητικού δικαίου, αν και η Lex Sportiva λειτουργεί ως μείγμα ιδιωτικών και δημόσιων κανονισμών, γεγονός που την καθιστά λιγότερο αυτόνομη απ' ό,τι φαίνεται.²⁹

Η Lex Sportiva βασίζεται κυρίως σε ιδιωτικούς κανόνες που αναγνωρίζονται ως έγκυροι από τους διάφορους φορείς του συστήματος. Αυτοί οι κανόνες διαφέρουν ως προς το είδος τους. Ορισμένοι, όπως ο Ολυμπιακός Χάρτης (OC), εφαρμόζονται παγκοσμίως σε ολόκληρο το Ολυμπιακό Κίνημα (OM) και μπορούν να θεωρηθούν ως το πρωταρχικό σύνταγμα της Lex Sportiva. Ομοίως, ο Παγκόσμιος Κώδικας Αντιντόπινγκ (WADC) είναι ένα παγκόσμιο πρότυπο που διέπει τις προσπάθειες καταπολέμησης του ντόπινγκ εντός του Ολυμπιακού Κινήματος. Οι περισσότεροι από τους υπόλοιπους κανόνες δημιουργούνται από τις Διεθνείς Ομοσπονδίες (IFs) και ισχύουν για συγκεκριμένα αθλήματα, όπως οι κανονισμοί της Fédération Internationale de Football Association (FIFA), ή ενδέχεται να περιορίζονται σε συγκεκριμένες περιοχές, όπως οι κανόνες της Ένωσης Ευρωπαϊκών Ποδοσφαιρικών Ομοσπονδιών (UEFA).

Τα μέρη που συμμετέχουν στους Ολυμπιακούς Αγώνες έχουν την υποχρέωση να αποδεχθούν τις διατάξεις του Ολυμπιακού Χάρτη. Σύμφωνα με τον Χάρτη, οι Εθνικές Ολυμπιακές Επιτροπές (EOE) εκπροσωπούν τους λαούς των χωρών τους στη Διεθνή Ολυμπιακή Επιτροπή (ΔΟΕ), προκειμένου να διασφαλιστεί η συμμετοχή των αθλητών στους Αγώνες, ενώ λειτουργούν επίσης ως αθλητικές πρεσβείες της ΔΟΕ στη δική τους χώρα.

²⁸ Κωνσταντίνος Ν. Χριστοδούλου, Αθλητικό Δίκαιο, Νομική Βιβλιοθήκη, 2023, σελ. 27.

²⁹ Duval, Antoine, Transnational Sports Law: The Living Lex Sportiva (September 6, 2020). T.M.C. Asser Institute for International & European Law - Asser Research Paper 2020-06, Forthcoming in: Zumbansen, P. (ed.), 'Oxford Handbook of Transnational Law', Oxford University Press (2020), Διαθέσιμο στο SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3688344>

B.3 Συστήματα Οργάνωσης του Αθλητισμού

Η οργάνωση και η διακυβέρνηση του αθλητισμού μπορεί να διαφέρει σημαντικά μεταξύ δικαιοδοσιών και αθλημάτων, με δύο κύρια συστήματα, το ευρωπαϊκό και το αμερικανικό, τα οποία ακολουθούνται στη συνέχεια από άλλες χώρες.

B.3.1 Το Ευρωπαϊκό Μοντέλο

Το ευρωπαϊκό μοντέλο αθλητισμού διακρίνεται από την ύπαρξη μιας ενιαίας εθνικής δομής διακυβέρνησης για κάθε άθλημα, η οποία περιλαμβάνει όλα τα επίπεδα αθλητισμού, από την τοπική κλίμακα έως το υψηλότερο επαγγελματικό επίπεδο. Η διακυβέρνηση αυτή ακολουθεί μια μορφή πυραμίδας, όπου οι εθνικές ομοσπονδίες εκπροσωπούν κάθε δικαιοδοσία σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο. Αυτή η δομή επιτρέπει τη συνεκτική διαχείριση τόσο των ερασιτεχνικών όσο και των επαγγελματικών δραστηριοτήτων, με συντονισμένη προσέγγιση όσον αφορά τους κανόνες, τις προδιαγραφές και τις διοργανώσεις.³⁰

Κρίσιμο στοιχείο του ευρωπαϊκού μοντέλου αποτελεί το σύστημα προαγωγής και υποβιβασμού. Αυτό βασίζεται στην αθλητική αξία των συμμετεχόντων, όπου η επιτυχία επιβραβεύεται με άνοδο στα υψηλότερα επίπεδα της πυραμίδας, ενώ η αποτυχία συνδέεται με τον υποβιβασμό τους. Το μοντέλο αυτό επιδιώκει την ενίσχυση της αθλητικής ακεραιότητας και τη διατήρηση της ανταγωνιστικής ισορροπίας.

Παράλληλα, η οικονομική αλληλεγγύη εντός της πυραμίδας διαδραματίζει κεντρικό ρόλο, καθώς οι κορυφαίοι, εμπορικά ισχυροί συμμετέχοντες συνεισφέρουν στην ενίσχυση των χαμηλότερων επιπέδων και των λιγότερο εμπορικών διοργανώσεων. Η ισορροπία αυτή στοχεύει στη διασφάλιση της βιωσιμότητας του αθλητισμού σε όλα τα επίπεδα, από τους τοπικούς συλλόγους έως τα κορυφαία πρωταθλήματα.

Η ιστορική εξέλιξη του ευρωπαϊκού μοντέλου ξεκινά από τη Συνθήκη του Άμστερνταμ το 1997, η οποία θεμελίωσε το ευρωπαϊκό πρότυπο διακυβέρνησης του αθλητισμού. Το μοντέλο αυτό επιβεβαιώθηκε και με τη Λευκή Βίβλο για τον αθλητισμό το 2007, που αναγνώρισε τη μοναδικότητα της αθλητικής οργάνωσης στην Ευρώπη³¹. Η πυραμιδοειδής δομή, η αυτονομία των αθλητικών οργάνωσης, οι μηχανισμοί αλληλεγγύης και η αρχή μίας ομοσπονδίας ανά άθλημα αποτελούν βασικά χαρακτηριστικά του ευρωπαϊκού μοντέλου, τα οποία πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά την εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου³².

Ωστόσο, πρέπει να σημειωθεί ότι το μοντέλο αυτό εφαρμόζεται κυρίως στα ομαδικά αθλήματα, ενώ σε ατομικά ή εξειδικευμένα αθλήματα, όπως η ποδηλασία και τα μηχανοκίνητα αθλήματα, υιοθετούνται κλειστές ή υβριδικές δομές, που αποκλίνουν από την πυραμιδική προσέγγιση. Αυτές

³⁰ OECD (2023), Competition and Professional Sports, OECD Competition Policy Roundtable Background Note, www.oecd.org/daf/competition/competition-and-professional-sports-2023.pdf

³¹ Λευκή Βίβλος για τον Αθλητισμό, 2007, {SEC(2007) 932} {SEC(2007) 934} {SEC(2007) 935} {SEC(2007) 936} /* COM/2007/0391 τελικό, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=celex:52007DC0391>

³² European Commission: Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture, Sennett, J., Le Gall, A., Kelly, G., Cottrill, R. et al., Study on the European sport model – A report to the European Commission, Publications Office of the European Union, 2022, <https://data.europa.eu/doi/10.2766/28433>

οι διαφοροποιήσεις υπογραμμίζουν την ευελιξία του αθλητικού οικοσυστήματος στην Ευρώπη και την ανάγκη προσαρμογής των κανόνων στις ιδιαιτερότητες κάθε αθλήματος.

B.3.2 Το Αμερικανικό Μοντέλο

Το αμερικανικό μοντέλο αθλητισμού ακολουθεί μια διαφορετική προσέγγιση, σύμφωνα με το οποίο ο ερασιτεχνικός και ο επαγγελματικός αθλητισμός διοικούνται ανεξάρτητα και λειτουργούν υπό ξεχωριστές δομές. Στον ερασιτεχνικό αθλητισμό, η διακυβέρνηση πραγματοποιείται σε πολλαπλά επίπεδα (π.χ., κοινοτικές ομοσπονδίες, αθλητικές ενώσεις σχολείων, το Εθνικό Κολλεγιακό Αθλητικό Σύνδεσμο – NCAA και την Ολυμπιακή Επιτροπή των ΗΠΑ).

Ο επαγγελματικός αθλητισμός στις Ηνωμένες Πολιτείες διοικείται κυρίως από ομοσπονδίες, όπως το NBA, το NFL, το MLB και το NHL, που ανήκουν στους συλλόγους (συχνά αναφερόμενους ως franchises) που αγωνίζονται στη ομοσπονδία. Σε αυτό το κλειστό σύστημα, η ομοσπονδία έχει απόλυτη εξουσία καθορισμού των κανόνων του παιχνιδιού. Η εισαγωγή νέων συλλόγων γίνεται μόνο με την έγκριση αυξημένης πλειοψηφίας των υφιστάμενων ομάδων και συνήθως συνοδεύεται από την καταβολή υψηλών τελών εισόδου, τα οποία διανέμονται στους υπάρχοντες συλλόγους.³³

Το κλειστό αυτό σύστημα προσφέρει μεγαλύτερη σταθερότητα στις ομάδες, καθώς διασφαλίζει τη μακροπρόθεσμη συμμετοχή τους στη ομοσπονδία χωρίς τον κίνδυνο υποβιβασμού. Παράλληλα, όμως, περιορίζει τις ευκαιρίες εισόδου νέων ομάδων και διατηρεί τον ανταγωνισμό σε ένα ελεγχόμενο πλαίσιο, στο οποίο κυριαρχούν οι υφιστάμενοι συμμετέχοντες. Αυτό το σύστημα, αν και παρέχει οικονομική ασφάλεια στους συλλόγους, ενδέχεται να περιορίσει την ανάπτυξη του ανταγωνισμού και να ενισχύσει τη μονοπωλιακή δύναμη των ισχυρότερων ομάδων.

Ένα βασικό χαρακτηριστικό του αμερικανικού μοντέλου είναι η συλλογική διαχείριση των τηλεοπτικών δικαιωμάτων και των εμπορικών εσόδων. Οι ομοσπονδίες οργανώνουν κεντρικά την πώληση των δικαιωμάτων μετάδοσης, διανέμοντας τα έσοδα είτε ισομερώς είτε με βάση τη δημοφιλία και την αγωνιστική απόδοση των ομάδων. Ωστόσο, αυτή η πρακτική θα μπορούσε να χαρακτηριστεί αντιανταγωνιστική, καθώς ενδέχεται να προκαλέσει στρεβλώσεις στην αγορά και να περιορίσει τις επιλογές των καταναλωτών. Παρότι η συλλογική πώληση προσφέρει οικονομική σταθερότητα, δημιουργεί προβληματισμούς γύρω από την ισότητα ευκαιριών και τη συγκέντρωση οικονομικής ισχύος σε λίγους ισχυρούς παίκτες.³⁴ Η παρέμβαση του Κογκρέσου υπήρξε καίρια σε περιπτώσεις όπου τα δικαστήρια δεν μπορούσαν ή δεν επιθυμούσαν να επιλύσουν διαμάχες στον χώρο του αθλητισμού. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα ήταν το 1961, όταν η NFL περιόριζε τη μετάδοση αγώνων στις γεωγραφικές περιοχές των μελών της, οδηγώντας το Ανώτατο Δικαστήριο να κρίνει πως η συλλογική πώληση των τηλεοπτικών δικαιωμάτων συνιστούσε οριζόντια συμφωνία που παραβίαζε τον αντιμονοπωλιακό νόμο.

³³ OECD (2023), Competition and Professional Sports, OECD Competition Policy Roundtable Background Note, www.oecd.org/daf/competition/competition-and-professional-sports-2023.pdf

³⁴ David L. Anderson, The Sports Broadcasting Act: Calling It What It Is - Special Interest Legislation, 17 UC Law SF Comm. & Ent. L.J. 945 (1995). Available at: https://repository.uclawsf.edu/hastings_comm_ent_law_journal/vol17/iss4/9

Σε αυτό το πλαίσιο, το Κογκρέσο ψήφισε τον **Sports Broadcasting Act (SBA)**, ο οποίος επέτρεψε στις τότε τέσσερις μεγάλες ομοσπονδίες να συνάπτουν συμφωνίες συλλογικής πώλησης τηλεοπτικών δικαιωμάτων, εξαιρώντας τις από τους περιορισμούς του αντιμονοπωλιακού δικαίου. Ο νόμος SBA αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα του πώς πρακτικές που υπό άλλες συνθήκες θα θεωρούνταν παραβιάσεις των αντιμονοπωλιακών κανόνων μπορούν να νομιμοποιηθούν – ακόμη και με νομοθετική παρέμβαση – λόγω της μοναδικής φύσης της αθλητικής βιομηχανίας. Αυτή η εξαίρεση εξυπηρετεί τη διατήρηση της ιδιαιτερότητας του κλάδου, την οικονομική βιωσιμότητα των αθλητικών επιχειρήσεων και, κατ' επέκταση, τα συμφέροντα των επενδυτών.³⁵

Το αμερικανικό μοντέλο, με τις κλειστές ομοσπονδίες, αντιπαρατίθεται με το ευρωπαϊκό ανοιχτό σύστημα προαγωγής και υποβιβασμού. Αυτές οι δύο προσεγγίσεις αντικατοπτρίζουν τις διαφορετικές πολιτισμικές, οικονομικές και νομικές πραγματικότητες κάθε ηπείρου και δημιουργούν ένα ενδιαφέρον πεδίο σύγκρισης για την κατανόηση της αλληλεπίδρασης των μοντέλων διακυβέρνησης με τον ανταγωνισμό στην αθλητική αγορά.³⁶

B.4 Χαρακτηριστικά του Αθλητισμού

Ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της αθλητικής βιομηχανίας είναι η έννοια του **αθλητικού ανταγωνισμού**, η οποία συχνά αποκλίνει από τις παραδοσιακές αρχές του «οικονομικού ανταγωνισμού».

Στον αθλητισμό, η ύπαρξη ενός ικανοποιητικού αριθμού ανταγωνιστών είναι απαραίτητη, καθώς κανένας μεμονωμένος συμμετέχων δεν μπορεί να διοργανώσει μόνος του έναν αγώνα ή ένα τουρνουά. Αντίθετα, σε άλλους τομείς της οικονομίας, η αύξηση της κυριαρχίας μιας επιχείρησης εις βάρος των ανταγωνιστών της θεωρείται συχνά ένδειξη επιτυχίας και ανάπτυξης. Στον αθλητισμό, όμως, η επιτυχία εξαρτάται από τη διατήρηση του ανταγωνισμού. Οι ομάδες ή οι αθλητές σε μια διοργάνωση (όπως ένας αγώνας, ένα τουρνουά ή μια σειρά πρωταθλημάτων) δεν επωφελούνται από τον αποκλεισμό των αντιπάλων τους, καθώς η παρουσία των αντιπάλων είναι θεμελιώδης για τη δημιουργία του ίδιου του αγώνα. Αυτό το φαινόμενο έχει αναλυθεί εκτενώς από τον οικονομολόγο Walter C. Neale στο άρθρο του με τίτλο "The Peculiar Economics of Professional Sports", το οποίο δημοσιεύθηκε το 1964 στο περιοδικό *The Quarterly Journal of Economics* και έχει χαρακτηριστεί ως **«το παράδοξο της αθλητικής αγοράς»**³⁷. Σύμφωνα με αυτό, στην αγορά του αθλητισμού δεν ισχύει ο γενικός κανόνας ότι η μονοπωλιακή θέση είναι για μια επιχείρηση η ιδανική θέση στην αγορά.

Αυτό το χαρακτηριστικό υπογραμμίζει την ανάγκη για ένα επίπεδο συνεργασίας μεταξύ των συμμετεχόντων, παράλληλα με τον ανταγωνισμό. Η συνεργασία αυτή περιλαμβάνει την από

³⁵ Lacie L. Kaiser, Revisiting the Sports Broadcasting Act of 1961: A Call for Equitable Antitrust Immunity from Section One of the Sherman Act for All Professional Sport Leagues, 54 DePaul L. Rev. 1237 (2005)
Διαθέσιμο στο: <https://via.library.depaul.edu/law-review/vol54/iss4/7>

³⁶ Colomo, P. (2022), "Competition Law and Sports Governance: Disentangling a Complex Relationship", World Competition Law and Economics Review, Vol. 45/3, σελ. 323-350.

³⁷ Neale, W. C. (1964). "The Peculiar Economics of Professional Sports". The Quarterly Journal of Economics, 78(1), 1-14.

κοινού διαχείριση θεμάτων όπως ο καθορισμός και η τήρηση των κανόνων του παιχνιδιού, ο αριθμός των συμμετεχόντων και το πρόγραμμα των αγώνων. Έτσι, ο αθλητικός ανταγωνισμός εξισορροπεί την ανάγκη για αντιπαράθεση με την απαραίτητη συνεργασία, διασφαλίζοντας την επιτυχία και τη βιωσιμότητα των αθλητικών διοργανώσεων. Αυτό υποδεικνύει ότι είναι απαραίτητο ένα επίπεδο συνεργασίας μεταξύ των συμμετεχόντων σε μια αθλητική διοργάνωση – για παράδειγμα, για τον καθορισμό και την τήρηση των κανόνων του παιχνιδιού, τον αριθμό των συμμετεχόντων και το πρόγραμμα.³⁸

Επιπλέον, η διατήρηση της **αβεβαιότητας των αποτελεσμάτων** στις αθλητικές διοργανώσεις αποτελεί θεμελιώδη παράγοντα για τη βιωσιμότητα και την επιτυχία τους. Η αθλητική οικονομία βασίζεται στην παραδοχή ότι η αβεβαιότητα των αποτελεσμάτων ενισχύει το ενδιαφέρον των καταναλωτών, καθώς οι θεατές εκτιμούν περισσότερο αγώνες με αμφίρροπη εξέλιξη. Όσο μεγαλύτερη είναι η αβεβαιότητα σχετικά με την έκβαση των αγώνων, τόσο αυξάνεται η ζήτηση για το προϊόν του αθλητισμού, καθιστώντας την αβεβαιότητα αυτή κρίσιμη διάσταση της ποιότητάς του.³⁹

Η διατήρηση της αντιπαλότητας μεταξύ των ανταγωνιστών είναι ουσιαστική για την εξασφάλιση αυτής της αβεβαιότητας. Αυτό περιλαμβάνει την προστασία της ακεραιότητας του ανταγωνισμού, την αποφυγή φαινομένων όπως «στημένοι αγώνες», τη διασφάλιση ότι οι επιτυχίες επιτυγχάνονται με βάση την αξία και όχι αθέμιτα μέσα, και τη διατήρηση ενός ισορροπημένου ανταγωνιστικού πεδίου. Ένα ανταγωνιστικό ισοζύγιο, όπου καμία ομάδα ή αθλητής δεν κυριαρχεί απόλυτα, συμβάλλει στην αύξηση της ελκυστικότητας των διοργανώσεων.⁴⁰

Έτσι, η σχέση μεταξύ των συμμετεχόντων μπορεί να θεωρηθεί ως «συν-ανταγωνιστική», καθώς συνεργάζονται όσο ανταγωνίζονται. Σε άλλους τομείς, αυτή η συνεργασία θα μπορούσε να θεωρηθεί ως σύμπραξη ή καρτελ με βάση το 101 ΣΛΕΕ, ωστόσο στον αθλητισμό ενδέχεται να δικαιολογηθεί για τη διατήρηση του αθλητικού ανταγωνισμού.⁴¹

Επιπρόσθετα, το ανταγωνιστικό περιβάλλον στον αθλητικό τομέα παρουσιάζει μοναδικά χαρακτηριστικά, όπως η ιδιαίτερη σχέση μεταξύ καταναλωτών (οπαδών) και προμηθευτών (αθλητών ή συλλόγων). Σε αντίθεση με άλλους τομείς, οι καταναλωτές στον αθλητισμό συχνά διαμορφώνουν μια προσωπική σύνδεση με συγκεκριμένη ομάδα ή αθλητή και είναι απίθανο να αλλάξουν την υποστήριξή τους, ακόμα και αν άλλες ομάδες ή αθλητές παρουσιάζουν καλύτερα αποτελέσματα (δηλαδή, **χαμηλή ελαστικότητα ζήτησης**). Αυτή η αφοσίωση δεν καθοδηγείται από οικονομικούς λόγους, καθώς οι οπαδοί υποστηρίζουν μια ομάδα ή έναν αθλητή για άλλους λόγους πέρα από την απόδοση, όπως η σύνδεση με μια κοινότητα ή η απλή εξοικείωση. Επιπλέον,

³⁸ OECD (2023), Competition and Professional Sports, OECD Competition Policy Roundtable Background Note, www.oecd.org/daf/competition/competition-and-professional-sports-2023.pdf, σελ.9.

³⁹ Dobson S, Goddard J. Competitive balance and uncertainty of outcome. In: The Economics of Football. Cambridge University Press; 2001:125-188.

⁴⁰ Βλ. Humphreys, Brad R., and Nicholas M. Watanabe, 'Competitive Balance', in Leo H. Kahane, and Stephen Shmanske (eds), The Oxford Handbook of Sports Economics: The Economics of Sports Volume 1, Oxford Handbooks (2012; online έκδοση Oxford Academic, 18 Σεπτεμβρίου 2012), <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780195387773.013.0002>

⁴¹ Colomo, P. (2022), "Competition Law and Sports Governance: Disentangling a Complex Relationship", World Competition Law and Economics Review, Vol. 45/3, σελ. 323-350.

οι αθλητές δεν θεωρούνται απλώς εναλλάξιμα στοιχεία, αλλά συχνά αντιμετωπίζονται ως ήρωες από τους οπαδούς τους, ενισχύοντας περαιτέρω το αίσθημα ταύτισης με την ομάδα.⁴²

Περαιτέρω, **όσον αφορά την δομή των τουρνουά**, αυτή ποικίλλει ανάλογα με το είδος του αθλήματος και τις ιδιαίτερες απαιτήσεις του. Στα ομαδικά αθλήματα, κυριαρχεί το μοντέλο «εντός και εκτός έδρας», όπου οι ομάδες αγωνίζονται εναλλάξ στις δικές τους έδρες και στους χώρους των αντιπάλων. Η κανονική περίοδος συχνά ακολουθείται από πλέι-οφ, που αποσκοπούν στον καθορισμό του πρωταθλητή. Αντίθετα, στα ατομικά αθλήματα, οι διοργανώσεις ακολουθούν συνήθως τη μορφή περιοδίων, με αγώνες που διεξάγονται σε διαφορετικές τοποθεσίες καθ' όλη τη διάρκεια του έτους. Αυτοί οι αγώνες, που συχνά οργανώνονται από διαφορετικούς φορείς, συνδέονται μέσω ενός ενιαίου συστήματος βαθμολογίας.

Στα ομαδικά αθλήματα, υπάρχουν μηχανισμοί για τη διατήρηση της ανταγωνιστικής ισορροπίας, όπως η ανακατανομή εσόδων. Στα ατομικά αθλήματα, ωστόσο, η προσέγγιση διαφέρει: η σημαντική ανισότητα στην κατανομή των χρηματικών επάθλων θεωρείται απαραίτητη για την προσέλκυση αθλητών υψηλού επιπέδου. Η λογική πίσω από αυτήν τη στρατηγική είναι ότι υψηλά έπαθλα για τον νικητή παρακινούν τη συμμετοχή αθλητών που εκτιμούν τις πιθανότητες τους για διάκριση. Οικονομικές έρευνες υποδεικνύουν ότι οι επιδόσεις των αθλητών ενισχύονται από την προοπτική αυξημένων χρηματικών επάθλων ανάλογα με την πρόοδο στον διαγωνισμό. Αντίθετα, στα ομαδικά αθλήματα, η επιτυχία επιβραβεύεται κυρίως μέσω αυξημένων εσόδων από εισιτήρια, εμπορεύματα και τηλεοπτικά δικαιώματα.⁴³

Οι ομοσπονδίες διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στη βελτίωση της ελκυστικότητας των αθλητικών διοργανώσεων. Προσφέρουν δομημένες μορφές ανταγωνισμού, όπως η διεκδίκηση τίτλων, και δημιουργούν ένα συνεκτικό πλαίσιο για την αξιολόγηση της απόδοσης των ομάδων. Παράλληλα, μειώνουν τα κόστη συντονισμού, διευκολύνοντας τη συνεργασία των ομάδων για τον προγραμματισμό, αντί της εξάρτησης από μεμονωμένες συμφωνίες. Επιπλέον, οι ομοσπονδίες αυξάνουν την οικονομική αξία των διοργανώσεων, καθιστώντας τις πιο ελκυστικές σε σύγκριση με αυτόνομους αγώνες.

Η δυναμική που αναπτύσσεται στις αθλητικές ομοσπονδίες αντικατοπτρίζει μια πολυδιάστατη αγορά με ισχυρές δικτυακές επιδράσεις (χαρακτηρίζονται και ως «multi-sided market»). Οι σχέσεις μεταξύ συλλόγων, διοργανωτών, φιλάθλων, χορηγών και μέσων μετάδοσης δημιουργούν έναν αλληλεξαρτώμενο κύκλο αξίας. Η παρουσία περισσότερων κορυφαίων ομάδων ή αθλητών αυξάνει το ενδιαφέρον των φιλάθλων, των χορηγών και των μέσων, ενώ τα αυξημένα έσοδα από θεατές και τηλεοπτικά δικαιώματα προσελκύουν επιπλέον κορυφαίους συμμετέχοντες. Αυτός ο αμοιβαία ενισχυόμενος κύκλος καθιστά τις ομοσπονδίες θεμέλιο για τη βιωσιμότητα και την ανάπτυξη της αθλητικής βιομηχανίας.⁴⁴

⁴² OECD (2023), Competition and Professional Sports, OECD Competition Policy Roundtable Background Note, www.oecd.org/daf/competition/competition-and-professional-sports-2023.pdf, σελ.9.

⁴³ Coates, Dennis and Parshakov, Petr, Team vs. Individual Tournaments: Evidence from Prize Structure in eSports (June 1, 2016). Higher School of Economics Research Paper No. WP BRP 138/EC/2016, Διαθέσιμο στο SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2787819> ή <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2787819>

⁴⁴ Βλ. και Bae, Sang Hoo and Kwon, Jiyoung, Two-Sided Network Effects and Competitive Balance in Professional Team Sports (February 18, 2008). Διαθέσιμο στο: SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1094821> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1094821>

B.5 Χρηματοδότηση της αθλητικής αγοράς

Κατά τις δεκαετίες του 1960 και του 1970, οι αθλητικοί σύλλογοι βασιζόνταν κυρίως στις εισπράξεις από τα εισιτήρια των αγώνων για τη χρηματοδότησή τους. Επιπλέον, πολλοί από αυτούς λάμβαναν επιχορηγήσεις από τοπικές αρχές, κυρίως από τους δήμους. Την ίδια περίοδο, τα έσοδα από διαφημίσεις και χορηγίες βρίσκονταν ακόμη στα πρώτα τους βήματα, ενώ η πώληση δικαιωμάτων τηλεοπτικής μετάδοσης δεν αποτελούσε ουσιαστική πηγή εσόδων.

Στη δεκαετία του 1980, ωστόσο, η οικονομική δομή των συλλόγων μετασχηματίστηκε. Οι επιχορηγήσεις μειώθηκαν σημαντικά, ενώ τα έσοδα από διαφημίσεις και χορηγίες γνώρισαν έντονη ανάπτυξη. Η πιο καθοριστική εξέλιξη, όμως, ήταν η εμπορευματοποίηση των **τηλεοπτικών δικαιωμάτων**, η οποία αναδείχθηκε στην κύρια πηγή εσόδων για τον επαγγελματικό αθλητισμό, καλύπτοντας το 40% έως 60% των συνολικών εσόδων των συλλόγων. Αυτή η αλλαγή πυροδοτήθηκε από την εξέλιξη των μέσων μαζικής ενημέρωσης και τις τεχνολογικές καινοτομίες, που κατέστησαν τον τομέα των μέσων πιο ανταγωνιστικό και ευέλικτο, επιτρέποντας στον αθλητισμό να εξελιχθεί σε μια παγκόσμια βιομηχανία.⁴⁵

Η συλλογική πώληση των δικαιωμάτων τηλεοπτικής μετάδοσης έχει εξελιχθεί σε έναν από τους πιο σημαντικούς μηχανισμούς χρηματοδότησης για τις αθλητικές διοργανώσεις στις Ηνωμένες Πολιτείες και την Ευρώπη. Η πρακτική αυτή περιλαμβάνει την πώληση όλων των αγώνων μιας ομοσπονδίας ή διοργάνωσης ως ενιαίο προϊόν σε τηλεοπτικά δίκτυα ή πλατφόρμες ροής, εξασφαλίζοντας σταθερά και υψηλά έσοδα για τις αθλητικές οργανώσεις. Ωστόσο, οι πολιτικές κατανομής των εσόδων που προκύπτουν από τις πωλήσεις αυτές διαφέρουν σημαντικά ανά γεωγραφική περιοχή και επιδρούν καθοριστικά στην ανταγωνιστική ισορροπία.

Στις Ηνωμένες Πολιτείες, οι μεγάλες αθλητικές ομοσπονδίες, όπως το NFL, εφαρμόζουν ένα σύστημα ισότιμης διανομής των εσόδων από τα εθνικά δικαιώματα τηλεοπτικής μετάδοσης. Αυτό σημαίνει ότι όλα τα έσοδα μοιράζονται εξίσου μεταξύ των ομάδων, ανεξαρτήτως αγωνιστικής απόδοσης ή δημοτικότητας. Η στρατηγική αυτή έχει ως στόχο τη διατήρηση της ανταγωνιστικής ισορροπίας μεταξύ των συλλόγων, παρέχοντας στους οικονομικά ασθενέστερους συλλόγους την ευκαιρία να επενδύσουν σε ταλέντα και υποδομές, ώστε να ανταγωνιστούν τους ισχυρότερους.

Αντίθετα, στην Ευρώπη, οι περισσότερες ομοσπονδίες κατανέμουν τα έσοδα από την πώληση τηλεοπτικών δικαιωμάτων με βάση κριτήρια όπως η αγωνιστική απόδοση, το κύρος των συλλόγων και το μέγεθος της αγοράς τους. Ενώ η προσέγγιση αυτή ανταμείβει τους συλλόγους με καλύτερες επιδόσεις, παράλληλα διευρύνει το οικονομικό χάσμα μεταξύ των ισχυρότερων και των ασθενέστερων ομάδων. Η άνιση κατανομή των εσόδων οδηγεί σε περαιτέρω ενίσχυση των ήδη ισχυρών συλλόγων, γεγονός που υπονομεύει τη συνολική ανταγωνιστική ισορροπία και την ελκυστικότητα των διοργανώσεων.

Στις Ηνωμένες Πολιτείες υπάρχουν επίσης και άλλοι τρόποι κατανομής των εσόδων, όπως για παράδειγμα στο NFL, όπου οι φιλοξενούμενοι σύλλογοι λαμβάνουν το 40% των εσόδων από τα εισιτήρια. Στο MLB (Major League Baseball), όλοι οι σύλλογοι καταθέτουν το 34% των τοπικών

⁴⁵ OECD (2023), Competition and Professional Sports, OECD Competition Policy Roundtable Background Note, , www.oecd.org/daf/competition/competition-and-professional-sports-2023.pdf , σελ.10.

τους εσόδων, όπως εισιτήρια και τηλεοπτικά δικαιώματα, σε ένα κεντρικό ταμείο, το οποίο κατόπιν μοιράζεται εξίσου σε όλους τους συλλόγους. Αντίστοιχες ρυθμίσεις υπάρχουν και στο NBA και στο NHL, γεγονός που δείχνει την προσπάθεια διασφάλισης της ανταγωνιστικής ισορροπίας, καθώς εξισορροπεί τις οικονομικές δυνατότητες μεταξύ των συλλόγων.⁴⁶

Τα σχήματα κατανομής εσόδων έχουν ως στόχο την αύξηση της ανταγωνιστικής ισορροπίας, εξασφαλίζοντας ότι και οι οικονομικά ασθενέστεροι σύλλογοι έχουν τη δυνατότητα να ανταγωνιστούν με ισχυρότερους αντιπάλους. Αυτή η λογική έχει γίνει σε μεγάλο βαθμό αποδεκτή από τις αρχές ανταγωνισμού, οι οποίες θεωρούν τις συμφωνίες αυτές ως προ-ανταγωνιστικές. Ωστόσο, δεν είναι σαφές εάν αυτές οι ρυθμίσεις πετυχαίνουν πάντα τους στόχους τους. Ορισμένοι αναλυτές υποστηρίζουν ότι τα σχήματα αυτά ενδέχεται να οδηγήσουν σε στρεβλώσεις, μειώνοντας τις συνολικές επενδύσεις σε ταλέντα από τις ομάδες και υποβαθμίζοντας τη συνολική ποιότητα του αθλήματος εντός των πρωταθλημάτων.⁴⁷

Μια ακόμη πρόσφατη εξέλιξη στα οικονομικά του αθλητισμού είναι η είσοδος επιχειρηματιών και επενδυτών στον χώρο των αθλητικών συλλόγων. Τα τελευταία χρόνια, ξένοι επενδυτές έχουν δαπανήσει δισεκατομμύρια ευρώ για την απόκτηση ιδιοκτησίας και ελέγχου αθλητικών συλλόγων, ειδικά στο ευρωπαϊκό ποδόσφαιρο. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι η απόκτηση ελέγχου της Manchester City από την Abu Dhabi United Group το 2008⁴⁸, η οποία μεταμόρφωσε τον σύλλογο από έναν μέσο αγωνιστικά αντίπαλο σε μια παγκόσμια υπερδύναμη του ποδοσφαίρου, επενδύοντας εκατοντάδες εκατομμύρια ευρώ σε παίκτες και υποδομές. Αντίστοιχα, η Paris Saint-Germain εξαγοράστηκε το 2011 από την Qatar Sports Investments, οδηγώντας σε τεράστιες δαπάνες για μεταγραφές και δημιουργώντας έναν από τους πιο ισχυρούς συλλόγους παγκοσμίως⁴⁹. Στη Premier League, ο πρόσφατος έλεγχος της Newcastle United από το Saudi Public Investment Fund το 2021 έχει επίσης αναζωπυρώσει τις συζητήσεις για την επιρροή ξένων επενδυτών στο άθλημα⁵⁰.

Αυτές οι επενδύσεις έχουν οδηγήσει σε οικονομική σταθερότητα και αυξημένη ανταγωνιστικότητα για τους συλλόγους αυτούς, αλλά έχουν προκαλέσει ανησυχίες για το φαινόμενο του «οικονομικού ντοπαρίσματος», όπου τα εξωτερικά κεφάλαια αλλοιώνουν τον παραδοσιακό ανταγωνισμό. Τέτοιες περιπτώσεις έχουν επίσης δημιουργήσει χάσματα μεταξύ των κορυφαίων συλλόγων και των μικρότερων, που αδυνατούν να ανταγωνιστούν τέτοια επίπεδα χρηματοδότησης.

⁴⁶ OECD (2023), Competition and Professional Sports, OECD Competition Policy Roundtable Background Note, www.oecd.org/daf/competition/competition-and-professional-sports-2023.pdf, σελ.10.

⁴⁷ Szymanski, S., & Késenne, S. (2010). "Competitive Balance and Revenue Sharing in Team Sports." *The Journal of Industrial Economics*, 58(2), σελ. 230-252.

⁴⁸ Conn, David. "How Abu Dhabi Ownership Transformed Manchester City – a Decade of Success." *The Guardian*, 31 Αυγούστου, 2018. <https://www.theguardian.com/football/2018/aug/31/abu-dhabi-ownership-transformed-manchester-city-decade>.

⁴⁹ Qatar Completes PSG Buyout, *Eurosport*, 2011. https://www.eurosport.com/football/ligue-1/2011-2012/qatar-completes-psg-buyout_sto3182939/story.shtml.

⁵⁰ BBC News. "Newcastle United Takeover: Why Is Saudi Arabia's PIF Buying a Football Club?" *BBC News*, 8 Οκτωβρίου, 2021. <https://www.bbc.com/news/newsbeat-58842557>.

B.6 Λογιστική αποτίμηση των επαγγελματιών αθλητών

Ένα ακόμη ιδιαίτερο και ενδιαφέρον χαρακτηριστικό της αθλητικής αγοράς είναι ο τρόπος λογιστικής αποτίμησης της αξίας κάθε ομάδας και ιδιαίτερα η λογιστική αποτίμηση των αθλητών της.

Πώς άραγε υπολογίζεται η αξία της ομάδας-επιχείρησης; Όπως είναι εύλογο, η αξία της επιχείρησης αποτελεί καθοριστικό παράγοντα για μια εξαγορά ή συγχώνευση. Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό των αθλητικών ομάδων είναι ότι μεγάλο μέρος της αξία τους προέρχεται από τους επαγγελματίες αθλητές, οι οποίοι λογίζονται ως άυλα περιουσιακά στοιχεία. Ειδικότερα, σύμφωνα με το άρθρο με το άρθρο 85 του Ν.2725/1999 επαγγελματίας αθλητής είναι αυτός που συνδέεται με Αθλητική Ανώνυμη Εταιρία (εφεξής ΑΑΕ) με σύμβαση εξαρτημένης εργασίας για την παροχή αθλητικών υπηρεσιών. Η σύμβαση εργασίας διέπεται από τις διατάξεις της εργατικής νομοθεσίας.

Σύμφωνα με το άρθρο 76Α του νόμου 2725/1999, η αποτίμηση της αξίας των αθλητών πραγματοποιείται βάσει συγκεκριμένων κριτηρίων και διαδικασιών. Αυτά περιλαμβάνουν την αξιολόγηση της αγωνιστικής αξίας, της εμπορικής εκμετάλλευσης, καθώς και άλλων παραγόντων που επηρεάζουν την οικονομική τους αξία. Η αποτίμηση αυτή είναι απαραίτητη για την καταγραφή των αθλητών ως περιουσιακών στοιχείων στις οικονομικές καταστάσεις των αθλητικών ανωνύμων εταιρειών. Ειδικότερα στην παρ.4 αναφέρεται ότι:

«Για τον προσδιορισμό της πλασματικής αξίας των αθλητών κάθε Α.Α.Ε., ..., τα κριτήρια που λαμβάνονται υπόψη είναι τα ποσά που αναγράφονται στο συμβόλαιο υπερ του αθλητή και υπέρ της Α.Α.Ε. ή του αθλητικού σωματείου' όπου προήλθε, η διάρκεια του συμβολαίου, η ηλικία του αθλητή, ο αριθμός συμμετοχών στους επίσημους αγώνες της ομάδας του, ο αριθμός συμμετοχών του στους αγώνες των Εθνικών Ομάδων Ανδρών, Ελπίδων και Νέων, η πειθαρχική του κατάσταση και τα ποσά των νόμιμων αποδοχών του κατά την τελευταία διετία από την Α.Α.Ε. στην οποία ανήκει. Με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού, ύστερα από πρόταση της Επιτροπής της παραγράφου 1, ορίζεται ο συντελεστής βαρύτητας κάθε κριτηρίου, καθώς και η διαδικασία ή τυχόν επιπλέον κριτήρια για τον προσδιορισμό της πλασματικής αξίας των αθλητών.»

Σύμφωνα με τα Διεθνή Λογιστικά Πρότυπα (ΔΛΠ) και την ελληνική νομοθεσία οι επαγγελματίες αθλητές κατατάσσονται στα άυλα πάγια περιουσιακά στοιχεία της εκάστοτε οικονομικής οντότητας. Σύμφωνα με τα Ελληνικά Λογιστικά Πρότυπα (ΕΛΠ – ν. 4308/2014), πάγια περιουσιακά μιας επιχείρησης θεωρούνται εκείνα τα στοιχεία (ενσώματα, βιολογικά ή άυλα – ιδιόκτητα ή μισθωμένα με χρηματοδοτική μίσθωση) τα οποία χρησιμοποιούνται για τους σκοπούς της κατά τρόπο διαρκή και αναμένεται να αποφέρουν οικονομικά οφέλη πέραν της μιας ετήσιας περιόδου (παρ. 18.1.1. Λογιστικής Οδηγίας). Τα πάγια περιουσιακά στοιχεία διακρίνονται σε ενσώματα πάγια ή ενσώματες ακινητοποιήσεις που περιλαμβάνουν κτήρια, μηχανήματα, έπιπλα κλπ. και τα άυλα πάγια ή ασώματες ακινητοποιήσεις που περιλαμβάνουν οικονομικά αγαθά χωρίς υλική υπόσταση όπως διπλώματα ευρεσιτεχνίας, σήματα, φήμη και πελατεία, πνευματική ιδιοκτησία κλπ.⁵¹ Τα άυλα μπορούν να συνεισφέρουν στην αξία της επιχείρησης για αυτό και καθίσταται σημαντική η κατανόησή τους.

⁵¹ Βλ. παρ. 18.1.11 Λογ. Οδηγίας ΕΛΠ και ΣΛΟΤ 9/2016, 2551/2015, 2721/2018.

Το Διεθνές Λογιστικό Πρότυπο 38 (ΔΛΠ 38⁵²) ορίζει τις λογιστικές απαιτήσεις που αφορούν τα άυλα περιουσιακά στοιχεία, τα οποία χαρακτηρίζονται ως μη χρηματικά περιουσιακά στοιχεία χωρίς φυσική υπόσταση. Τα άυλα περιουσιακά στοιχεία περιλαμβάνουν στοιχεία που, παρά την έλλειψη υλικής υπόστασης, διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη λειτουργία της οικονομικής οντότητας και ενσωματώνονται στο ενεργητικό της. Για να χαρακτηριστεί ένα περιουσιακό στοιχείο ως άυλο, πρέπει να πληροί τρία βασικά κριτήρια: την αναγνωρισιμότητα, τον έλεγχο από την οικονομική οντότητα και την προσδοκία για μελλοντικά οικονομικά οφέλη.

Η αναγνωρισιμότητα του περιουσιακού στοιχείου προϋποθέτει τη δυνατότητα διαχωρισμού του από την οντότητα και τη μεταβίβασή του ή την ύπαρξή του ως αποτέλεσμα συμβατικών ή νομικών δικαιωμάτων. Ο έλεγχος από την οικονομική οντότητα σημαίνει ότι η οντότητα μπορεί να περιορίζει την πρόσβαση τρίτων σε αυτό και να επωφελείται αποκλειστικά από τη χρήση του. Τέλος, το περιουσιακό στοιχείο πρέπει να είναι σε θέση να αποφέρει μελλοντικά οικονομικά οφέλη, είτε μέσω αύξησης εσόδων είτε μέσω μείωσης του κόστους. Το ΔΛΠ 38 διασφαλίζει ότι τα άυλα περιουσιακά στοιχεία αναγνωρίζονται και αποτιμώνται με συνέπεια, διασφαλίζοντας τη διαφάνεια και την αξιοπιστία στις οικονομικές καταστάσεις της οντότητας. Προκειμένου το κόστος να μπορεί να αποτιμηθεί αξιόπιστα, η αρχική αποτίμηση γίνεται στο κόστος κτήσης του στοιχείου στο οποίο περιλαμβάνονται και όλα εκείνα τα κόστη που αναλαμβάνονται για να τεθεί το στοιχείο αυτό σε χρήση.

Ειδικότερα, το ζήτημα της αναγνώρισης των επαγγελματιών αθλητών ως άυλων περιουσιακών στοιχείων εγείρει ενδιαφέρον, παρόλο που καταρχήν φαίνεται να πληρούν τα βασικά κριτήρια του ορισμού ενός περιουσιακού στοιχείου. Η αναγνώριση, σύμφωνα με τα Διεθνή Πρότυπα Χρηματοοικονομικής Αναφοράς (IFRS), αναφέρεται στη διαδικασία ενσωμάτωσης ενός στοιχείου στον ισολογισμό ή την κατάσταση αποτελεσμάτων χρήσης, υπό την προϋπόθεση ότι πληρούνται ορισμένες προδιαγραφές. Ένα περιουσιακό στοιχείο θεωρείται αναγνωρίσιμο αν είναι διαχωρισμένο από την οικονομική οντότητα ή αν προκύπτει από συμβατικά ή άλλα δικαιώματα, όπως στην περίπτωση των αθλητών που δεσμεύονται μέσω συμβολαίων. Η διαδικασία αυτή είναι σύμφωνη με τις λογιστικές πρακτικές που προβλέπει το ΔΛΠ 38, καθιστώντας την αποτίμηση των αθλητών και τη λογιστική τους αντιμετώπιση μέρος μιας συνεπούς και διαφανούς οικονομικής διαχείρισης των αθλητικών ομάδων. Το πρώτο κριτήριο που εξετάζεται για την αναγνώριση των αθλητών είναι η πιθανότητα μελλοντικών οικονομικών ωφελειών που σχετίζονται με αυτούς να εισρεύσουν προς την ομάδα. Οι αθλητές θεωρούνται σημαντικοί δημιουργοί οικονομικής αξίας, καθώς συμβάλλουν στην ενίσχυση της εμπορικής ελκυστικότητας της ομάδας τους. Αυτό επιτυγχάνεται μέσω της προσέλκυσης περισσότερων φιλάθλων, της αύξησης των εσόδων από μέλη και εισιτήρια, καθώς και μέσω προσοδοφόρων τηλεοπτικών και χορηγικών συμφωνιών.

Το δεύτερο στοιχείο που πρέπει να πληροί ένα περιουσιακό στοιχείο για να αναγνωριστεί είναι η αξιόπιστη μέτρηση του κόστους ή της αξίας του, κάτι που συχνά αποτελεί πρόκληση στην περίπτωση των αθλητών. Η απουσία καθορισμένης αγοράς και αντικειμενικής τιμής αγοράς για τους επαγγελματίες αθλητές απαιτεί τη χρήση εκτιμήσεων για την αποτίμησή τους. Παρά τις προκλήσεις, η χρήση εύλογων εκτιμήσεων αναγνωρίζεται ως ένα αποδεκτό στοιχείο στην

⁵² Βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή. 2023. Κανονισμός (ΕΕ) 2023/1803 της 13ης Αυγούστου 2023 για την υιοθέτηση ορισμένων διεθνών λογιστικών προτύπων σύμφωνα με τον κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 1606/2002 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:02023R1803-20240109>

προετοιμασία των χρηματοοικονομικών καταστάσεων, χωρίς να υπονομεύει την αξιοπιστία τους. Τα μελλοντικά οικονομικά οφέλη που συνδέονται με τους επαγγελματίες αθλητές προκύπτουν από τις αγωνιστικές επιδόσεις τους, οι οποίες αποτελούν βασικό παράγοντα εσόδων για την ομάδα, όπως οι εισπράξεις εισιτηρίων, τα χορηγικά έσοδα, τα δικαιώματα μετάδοσης και η εμπορική διάθεση προϊόντων που σχετίζονται με τον κάθε παίκτη. Παράλληλα, ο έλεγχος του περιουσιακού στοιχείου εξασφαλίζεται από την ομάδα μέσω των συμβολαίων εργασίας που δεσμεύουν τους παίκτες, γεγονός που πληροί τις απαιτήσεις του ΔΛΠ 38 για τον έλεγχο ενός άυλου περιουσιακού στοιχείου.

Η μέτρηση της αξίας των επαγγελματιών αθλητών είναι μια διαδικασία που αφορά τον προσδιορισμό των χρηματικών ποσών στα οποία αναγνωρίζονται και καταχωρούνται τα στοιχεία στις οικονομικές καταστάσεις. Για την αποτίμηση των αθλητών, υπάρχουν διάφορες μέθοδοι, όπως η εύλογη αξία, το ιστορικό κόστος, οι κεφαλαιοποιημένοι μισθοί και η λογιστική ανθρωπίνων πόρων.

Ωστόσο, στο πλαίσιο των Ελληνικών Λογιστικών Προτύπων (Ν. 4308/2014), η αποτίμηση των αθλητών βασίζεται κυρίως στο ιστορικό κόστος κτήσης και όχι στην εύλογη αξία, λόγω της απουσίας αξιόπιστων δεδομένων για τη χρήση αυτής της μεθόδου στην ελληνική αγορά. Ειδικότερα, με βάση τα ΕΛΠ σε αντίθεση με τα ΔΛΠ δεν επιτρέπεται η χρήση της εύλογης αξίας στην αποτίμηση των επαγγελματιών αθλητών ενώ το κόστος κτήσης θεωρείται βάση επιμέτρησης όλων των περιουσιακών στοιχείων και των υποχρεώσεων μιας οντότητας. Σύμφωνα με το άρθρο 24 του Ν.4308/2014 για την επιμέτρηση των περιουσιακών στοιχείων και υποχρεώσεων στην εύλογη αξία, τα άυλα περιουσιακά στοιχεία στην κατηγορία των οποίων εντάσσεται και το κόστος απόκτησης ποδοσφαιριστών, δεν περιλαμβάνονται στα περιουσιακά στοιχεία για τα οποία παρέχεται η δυνατότητα αποτίμησης σε μεταγενέστερο χρόνο της αρχικής τους καταχώρησης στην εύλογη αξία. Κατά συνέπεια, η αξία των ποδοσφαιριστών ή άλλων επαγγελματιών αθλητών δεν επιτρέπεται να αποτιμάται στην εύλογη αξία στα πλαίσια των ΕΛΠ.⁵³

Η αποτίμηση των αθλητών στην Ελλάδα υπόκειται σε κριτική, καθώς η χρήση του ιστορικού κόστους, αν και ευθυγραμμίζεται με τα ΕΛΠ, περιορίζει την αναγνώριση της πραγματικής αγοραίας αξίας των αθλητών. Παρόλα αυτά, οι υφιστάμενες μέθοδοι παρέχουν μια αξιόπιστη βάση για τη μέτρηση και την παρουσίαση των σχετικών περιουσιακών στοιχείων στις οικονομικές καταστάσεις, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες της ελληνικής αγοράς.

⁵³Ενημερωτικό Δελτίο Μαρτίου 2018 της ΣΟΛ ΟΡΚΩΤΟΙ ΛΟΓΙΣΤΕΣ Α.Ε., «Η αξία των ποδοσφαιριστών ή άλλων επαγγελματιών αθλητών δεν επιτρέπεται να αποτιμάται στην εύλογη αξία στα πλαίσια των ΕΛΠ - ΣΟΛ ΑΕ», Αναδημοσίευση στο <https://www.taxheaven.gr/news/40841/h-axia-twn-podosfairistwn-h-allwn-epaggelmatwn-aolhtwn-den-epitrepetai-na-apotimatai-sthn-eylogh-axia-sta-plaisia-twn-elp-sol-ae>

Κεφάλαιο Γ: Ο αθλητισμός υπό το πρίσμα του δικαίου ανταγωνισμού

Η αθλητική αγορά, παρά τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που παρουσιάζει, τα οποία την διαφοροποιούν από άλλους κλάδους, υπόκειται στους ίδιους κανόνες ανταγωνισμού που διέπουν κάθε οικονομική δραστηριότητα. Η έννοια της «συγκέντρωσης» στον αθλητισμό περιλαμβάνει τη συγχώνευση ομάδων, αθλητικών οργανισμών ή ακόμα και εταιρειών που δραστηριοποιούνται στον αθλητικό τομέα, όπως οι εταιρείες αθλητικού εξοπλισμού ή των μέσων μετάδοσης αθλητικών γεγονότων. Οι συγκεντρώσεις στον αθλητισμό εξετάζονται υπό το πρίσμα του δικαίου ανταγωνισμού, με κύρια μέριμνα να μην περιορίζουν την ισότιμη πρόσβαση των ομάδων στην αγορά ή να προκαλέσουν στρεβλώσεις στον ανταγωνισμό. Για παράδειγμα, η εξαγορά ενός αθλητικού συλλόγου από έναν ισχυρό οικονομικό όμιλο μπορεί να οδηγήσει σε αύξηση των οικονομικών δυνατοτήτων του συλλόγου, αλλά ταυτόχρονα να προκαλέσει σοβαρές ανισορροπίες μεταξύ των ομάδων του πρωταθλήματος.

Ειδικά για τις συγχωνεύσεις Αθλητικών Ανωνύμων Εταιρειών, ο ελληνικός νόμος προβλέπει ειδική διαδικασία για την εταιρική συγχώνευση των ΑΑΕ, στο άρθρο 76 του νόμου 2726/1999. Σύμφωνα με αυτό:

«Επιτρέπεται μετά από άδεια της Επιτροπής Επαγγελματικού Αθλητισμού η συγχώνευση δύο ή περισσότερων Α.Α.Ε. που καλλιεργούν τον ίδιο κλάδο άθλησης, σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 68 επ. του Κ.Ν. 2190/1920 [αντίστοιχα εφαρμόζεται ο νόμος ανωνύμων εταιρειών 4548/2018] περί ανωνύμων εταιρειών "εφόσον τα συγχωνεύόμενα νομικά πρόσωπα εδρεύουν εντός της ίδιας Περιφέρειας. Για τη συγχώνευση μεταξύ Αθλητικών Ανωνύμων Εταιριών, καθώς και για την αλλαγή έδρας ή επωνυμίας, απαιτείται και η ρητή συναίνεση των ιδρυτικών των Α.Α.Ε. αθλητικών σωματείων"»

Πέρα από τις εταιρικές διατυπώσεις, κρίσιμο σε αυτή τη μελέτη είναι να εξεταστεί πώς εφαρμόζεται το δίκαιο του ανταγωνισμού στον αθλητισμό. Η βιβλιογραφία των τελευταίων δεκαετιών έχει αναδείξει την ιδιαίτερη φύση της αθλητικής οικονομίας, ειδικά στα ομαδικά αθλήματα και τα αθλητικά πρωταθλήματα, τα οποία παρουσιάζουν διαρκώς αυξανόμενη ανάπτυξη. Παράλληλα, οι οικονομολόγοι επισημαίνουν ότι αυτός ο κλάδος παρουσιάζει μια σταθερά αυξανόμενη ανάπτυξη. Στο πλαίσιο αυτό, η διασφάλιση τόσο του οικονομικού όσο και του αθλητικού ανταγωνισμού είναι ουσιαστική για την ομαλή λειτουργία του κλάδου.⁵⁴

Η αθλητική αγορά με τις ιδιαιτερότητες που παρουσιάζει, καθιστά πιο περίπλοκη την εφαρμογή του δικαίου του ανταγωνισμού. Σε αντίθεση με άλλους κλάδους, η κάθε ομάδα έχει ανάγκη να υπάρχουν ανταγωνιστές της. Οι ομάδες χρειάζονται τους ανταγωνιστές τους για να μπορεί να διεξαχθεί το πρωτάθλημα. Για τον λόγο αυτό ο αθλητικός ανταγωνισμός χαρακτηρίζεται «συνεργασιακός».⁵⁵ Αυτό καθιστά τη δομή της αγοράς του αθλητισμού μοναδική, καθώς ο ανταγωνισμός σε αθλητικό επίπεδο εξαρτάται από την ύπαρξη ισχυρών ανταγωνιστών και την ανταγωνιστική ισορροπία.

⁵⁴ OECD (2023), Competition and Professional Sports, OECD Competition Policy Roundtable Background Note, www.oecd.org/daf/competition/competition-and-professional-sports-2023.pdf

⁵⁵ Κωνσταντίνος Ν. Χριστοδούλου, Αθλητικό Δίκαιο, Νομική Βιβλιοθήκη, 2023, σελ. 143.

Περαιτέρω, λόγω της φύσεως αυτής της αγοράς κρίσιμο είναι να εξεταστεί αν η αθλητική ομάδα μπορεί να χαρακτηριστεί ως «επιχείρηση» με την έννοια του δικαίου του ανταγωνισμού, καθώς και πώς μπορεί να οριστεί αυτή η περίπλοκη αγορά.

Γ.1 Η Ομάδα ως «Επιχείρηση»

Γ.1.1 Η έννοια της επιχείρησης στο δίκαιο ανταγωνισμού

Η έννοια της επιχείρησης στο δίκαιο του ανταγωνισμού αποτελεί θεμελιώδη νομική έννοια, η οποία καθορίζει ποια νομικά και φυσικά πρόσωπα υπόκεινται στους κανόνες του ανταγωνισμού. Σύμφωνα με το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (και ειδικότερα το άρθρο 101 και 102 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης ΣΛΕΕ), ο όρος «επιχείρηση» αναφέρεται σε κάθε οντότητα που ασκεί οικονομική δραστηριότητα, ανεξάρτητα από τη νομική της μορφή ή τον τρόπο χρηματοδότησής της.

Κατά πάγια νομολογία του ΔΕΕ, η έννοια της επιχείρησης καλύπτει «*κάθε φορέα που ασκεί οικονομική δραστηριότητα, ανεξάρτητα από το νομικό καθεστώς που τον διέπει και τον τρόπο χρηματοδότησής του*».⁵⁶

Με βάση αυτόν τον ορισμό υιοθετείται μια λειτουργική προσέγγιση⁵⁷, όταν προσδιορίζεται εάν μια οντότητα, όταν ασκεί μια συγκεκριμένη δραστηριότητα, το πράττει ως επιχείρηση για τους σκοπούς των κανόνων ανταγωνισμού.

Μια επιχείρηση μπορεί να είναι οποιαδήποτε οντότητα συμμετέχει στην παραγωγή ή διάθεση αγαθών και υπηρεσιών σε μια αγορά, είτε είναι ατομική επιχείρηση, συνεταιρισμός, εταιρεία ή και ενώσεις προσώπων χωρίς κερδοσκοπικό σκοπό, εφόσον εμπλέκονται σε οικονομικές δραστηριότητες. Το κριτήριο της οικονομικής δραστηριότητας, δηλαδή η προσφορά αγαθών ή υπηρεσιών στην αγορά, αποτελεί το βασικό στοιχείο που καθορίζει αν μια οντότητα μπορεί να θεωρηθεί επιχείρηση στο πλαίσιο του δικαίου ανταγωνισμού. Ως δραστηριότητα οικονομικής φύσεως νοείται κάθε δραστηριότητα, κερδοσκοπική ή μη, η οποία περιλαμβάνει οικονομικές συναλλαγές.⁵⁸

Σημαντικό είναι επίσης ότι η έννοια της «επιχείρησης» μπορεί να εκτείνεται σε ομίλους εταιρειών ή συνδεδεμένες εταιρείες που δρουν ως ενιαία οικονομική μονάδα, ακόμη και αν νομικά θεωρούνται ξεχωριστές οντότητες. Αυτό σημαίνει ότι τεκμαίρεται ότι μητρικές εταιρείες και

⁵⁶ Βλ. ιδίως ΔΕΚ, αποφάσεις της 23.4.1991, C-41/90, Hofner, σκ. 21, της 17.2.1993, C-159 & C-160/91, Poucet & Pistre, σκ.17, της 16.11.1995, C-244/94, Federation Française des Sociétés d'Assurance, σκ.14, της 11.12.1997, C-55/96 Job Centre, σκ.21, της 21.9.1999, C-67/96, Albany, σκ. 77.

⁵⁷ Βλ. και την γνώμη του Εισαγγελέα AG Jacobs στις Υποθέσεις για την έννοια της επιχείρησης στο δίκαιο του ανταγωνισμού C-67/96 etc Albany International BV.

⁵⁸ Λία Αθανασίου, σε συλλογικό έργο «Δίκαιο Ελεύθερου Ανταγωνισμού», επιμέλεια Δ. Τζουγανάτος, Τόμος 1^{ος}, Νομική Βιβλιοθήκη, 2020, σελ.202.

θυγατρικές μπορούν να θεωρηθούν ως μία επιχείρηση, εφόσον η μητρική εταιρεία ασκεί αποφασιστική επιρροή στη θυγατρική και την ελέγχει κατά 100%.⁵⁹

Αυτή η ευρεία ερμηνεία της έννοιας της «επιχείρησης» επιτρέπει στο δίκαιο ανταγωνισμού να καλύπτει ένα ευρύ φάσμα οικονομικών δραστηριοτήτων και να αποτρέπει τις αντιανταγωνιστικές πρακτικές σε πολλές μορφές οργάνωσης της αγοράς.

Γ.1.2 Οι αθλητικές ομάδες ως επιχειρήσεις

Παρά το γεγονός ότι οι ομάδες λειτουργούν σε ένα μοναδικό περιβάλλον, συνδυάζοντας οικονομικούς και κοινωνικούς στόχους, πολλές από τις δραστηριότητές τους εμπίπτουν στον ορισμό της «επιχείρησης» σύμφωνα με το δίκαιο ανταγωνισμού. Βάσει του ορισμού της επιχείρησης, κάθε οντότητα που ασκεί οικονομική δραστηριότητα, ανεξάρτητα από τη νομική της μορφή ή τους στόχους της, θεωρείται επιχείρηση. Δεν απαιτείται η επιδίωξη συγκεκριμένου οικονομικού σκοπού (κέρδους), αλλά στο επίκεντρο βρίσκεται η φύση της δραστηριότητας του φορέα, αν δηλαδή η δραστηριότητα συνίσταται στην προσφορά υπηρεσιών στην δεδομένη αγορά και όχι ο ίδιος ο φορέας.

Οι αθλητικές ομάδες, ειδικά σε επαγγελματικό επίπεδο, αναλαμβάνουν ποικίλες οικονομικές δραστηριότητες, όπως η πώληση εισιτηρίων, οι χορηγίες, η εμπορευματοποίηση, η πώληση ραδιοτηλεοπτικών δικαιωμάτων και οι μεταγραφές παικτών. Αυτές οι δραστηριότητες τοποθετούν τις ομάδες στην κατηγορία των «επιχειρήσεων», σύμφωνα με τους κανόνες ανταγωνισμού, καθιστώντας τις υπόλογες στην σχετική συμμόρφωση.

Ειδικότερα, σύμφωνα με την απόφαση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής σχετικά με το Παγκόσμιο Κύπελλο Ποδοσφαίρου του 1990, οι αθλητικές ενώσεις και οργανισμοί, συμπεριλαμβανομένων της FIFA, της Ιταλικής Ομοσπονδίας Ποδοσφαίρου (FIGC) και της τοπικής οργανωτικής επιτροπής, χαρακτηρίστηκαν ως «επιχειρήσεις» επειδή ασκούσαν οικονομικές δραστηριότητες. Η απόφαση βασίστηκε στο γεγονός ότι οι δραστηριότητές τους περιελάμβαναν εμπορική εκμετάλλευση αγώνων, διαφημιστικά δικαιώματα και συμβάσεις χορηγίας, γεγονός που συνδέεται άμεσα με οικονομική δραστηριότητα. Έτσι, αυτές οι οντότητες εμπίπτουν στην έννοια της «επιχείρησης» κατά το άρθρο 101 παρ. 1 ΣΛΕΕ (τότε άρθρο 85). Κατά συνέπεια φάνηκε η σημασία της λειτουργίας και όχι της φύσης της οντότητας.⁶⁰

⁵⁹ Ηλίας Σουφλερός, «Ο όμιλος επιχειρήσεων στο δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού», Δεκέμβριος 2017, ΝοΒ, Τόμος 65, Τεύχος 10, σελ.142

⁶⁰ COMP/33.384 and COMP/33.378, The Distribution of Package Tours During the 1990 World Cup [1992] OJL326/31, παρ. 44–60. Βλ. επίσης COMP/36.888, 1998 World Cup Finals [2000] OJ L5/55. Ενδεικτικά είχε αναφερθεί ότι: «Η FIFA είναι μία ομοσπονδία αθλητικών εκδηλώσεων και ασκεί με την ιδιότητά της αυτή αθλητικές δραστηριότητες. Ωστόσο, η FIFA ασκεί επίσης και δραστηριότητες οικονομικής φύσης, ιδίως όσον αφορά τη σύναψη συμβάσεων διαφήμισης, την εμπορική εκμετάλλευση των σημάτων του παγκοσμίου κυπέλου, τη σύναψη συμβάσεων για την τηλεοπτική αναμετάδοση. Για το παγκόσμιο κύπελο 1990 η πώληση των δικαιωμάτων διαφήμισης και τηλεοπτικής αναμετάδοσης από τη FIFA αντιπροσώπευε περίπου το 65% των συνολικών εσόδων του κυπέλου [...] Ως εκ τούτου, συνάγεται ότι η FIFA συνιστά φορέα που ασκεί οικονομικές δραστηριότητες και αποτελεί επιχείρηση κατά την έννοια του άρθρου 85.»

Περαιτέρω, έχει κριθεί ότι ακόμα και οι μη κερδοσκοπικοί οργανισμοί που διοργανώνουν εκδηλώσεις και συνάπτουν συμβάσεις χορηγίας, διαφήμισης και ασφάλισης με σκοπό την εμπορική εκμετάλλευση αυτών των εκδηλώσεων μπορούν να θεωρηθούν «επιχειρήσεις». Αυτό επιβεβαιώθηκε στην υπόθεση της Μοτοσυκλετιστικής Ομοσπονδίας Ελλάδος (ΜΟΤΟΕ) κατά του Ελληνικού Δημοσίου, στην οποία το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ) έκρινε ότι μια νομική οντότητα που διοργάνωνε αγώνες μοτοσυκλέτας, ακόμα και αν ήταν εξοπλισμένη με δημόσιες εξουσίες, αποτελούσε «επιχείρηση», επειδή ασκούσε οικονομικές δραστηριότητες και ανταγωνιζόταν άλλες επιχειρήσεις.⁶¹

Επιπρόσθετα, σύμφωνα με την υπόθεση της Επιτροπής COMP/40.208⁶², ISU 8 Δεκεμβρίου 2017, διεθνείς αθλητικές ενώσεις που έχουν ως μέλη τους εθνικές αθλητικές ενώσεις «είναι επιχειρήσεις στο βαθμό που οι ίδιες ασκούν δραστηριότητες οικονομικής φύσης όπως η οργάνωση και η εμπορική εκμετάλλευση αθλητικών εκδηλώσεων. Οι διεθνείς αθλητικές ενώσεις μπορούν επίσης να είναι ενώσεις επιχειρήσεων εάν τα μέλη τους ασκούν δραστηριότητες οικονομικής φύσης, ανεξάρτητα από το εάν οι ίδιες οι διεθνείς αθλητικές ενώσεις ασκούν τέτοιες δραστηριότητες».

Συμπερασματικά, οι αθλητικές ομάδες, ιδίως σε επαγγελματικό επίπεδο, λειτουργούν ως επιχειρήσεις με σημαντική εμπορική δραστηριότητα και υπόκεινται στους κανόνες ανταγωνισμού. Παράλληλα, η ιδιαίτερη φύση του αθλητισμού, με την ανάγκη για ανταγωνιστική ισορροπία και συνεργασία, διαφοροποιεί τις αθλητικές ομάδες από άλλες οικονομικές οντότητες στην αγορά.

Γ.2 Ορισμός της Αγοράς

Γ.2.1 Ιστορικά στοιχεία

Ιστορικά, η υπόθεση *United Brands*, αποτέλεσε την πρώτη κρίσιμη υπόθεση για τον ορισμό της αγοράς. Η υπόθεση αυτή της Επιτροπής ήταν η πρώτη που συμπεριέλαβε έναν αυτόνομο, ορθά δομημένο ορισμό της αγοράς, βασισμένο σε οικονομικά επιχειρήματα.⁶³ Το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι τόσο η σχετική αγορά προϊόντος όσο και η γεωγραφική πρέπει να είναι σαφώς καθορισμένη πριν την ουσιαστική εξέταση της ενίσχυσης δεσπόζουσας θέσης. Στη συνέχεια, παρείχε μια ευρεία σειρά γενικών κριτηρίων που χρησιμοποιούνται στη νομική μέθοδο ορισμού της αγοράς, βάσει της οικονομικής επιστήμης.

⁶¹ Υπόθεση C-49/07, ΜΟΤΟΕ EU:C:2008:376, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX:62007CJ0049>

⁶²Υπόθεση Ευρωπαϊκής Επιτροπής COMP/40.208, https://ec.europa.eu/competition/antitrust/cases/dec_docs/40208/40208_1579_5.pdf, Σκέψη 137: “International sport associations which have as their members national sport associations are undertakings to the extent they themselves carry out activities of an economic nature (such as the organisation and commercial exploitation of sport events). International sport associations may also be associations of undertakings if their members carry out activities of an economic nature, regardless of whether the international sport associations themselves carry out such activities.”

⁶³ Υπόθεση C-27/76, *United Brands vs Commission*, σκ.10-44, 27, 26.

Μέχρι το 1984, ο ορισμός της αγοράς είχε συζητηθεί σε αποφάσεις στα πλαίσια του 102 ΣΛΕΕ.⁶⁴ Μόνο τότε το δικαστήριο αναγνώρισε για πρώτη φορά τη δυνητική σημασία του ορισμού της αγοράς και συζήτησε το ζήτημα στην υπόθεση *Hasselblad* σχετικά με το άρθρο 101 ΣΛΕΕ, συγκεκριμένα στο πλαίσιο της ταυτοποίησης σημαντικής επίδρασης στο εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών⁶⁵. Το 1991 επιβεβαίωσε τη σημασία του ορισμού της αγοράς στο πλαίσιο της ταυτοποίησης περιοριστικής επίδρασης σε μια συμφωνία (αντί για περιορισμό βάσει αντικειμένου). Η ανακοίνωση περί *de minimis* του 1986 επιβεβαίωσε τη νομολογία *Hasselblad* και ήταν το πρώτο έγγραφο (soft law) που εξέδωσε η Επιτροπή, το οποίο περιλάμβανε τις έννοιες της σχετικής αγοράς προϊόντος και της γεωγραφικής αγοράς.⁶⁶

Όσον αφορά τον έλεγχο συγκεντρώσεων, δεδομένου του χρόνου που καθιερώθηκε, δεν αποτελεί έκπληξη ότι ο ορισμός της αγοράς ήταν παρών από την αρχή. Ο αρχικός Κανονισμός Συγκεντρώσεων του 1989 ασχολήθηκε συγκεκριμένα με το ζήτημα αυτό (αν και παρείχε μόνο ορισμό της σχετικής γεωγραφικής αγοράς), όπως και ο συνοδευόμενος Εκτελεστικός Κανονισμός. Το 1994, στην υπόθεση *Υπόθεση T-2/93 Air France κατά Επιτροπής*, το Δικαστήριο συζήτησε τον ορισμό της αγοράς για πρώτη φορά σε υπόθεση ελέγχου συγκεντρώσεων. Παρά το γεγονός ότι ο ορισμός της αγοράς στις συγκεντρώσεις καθιερώθηκε από την αρχή, η πρακτική της Επιτροπής να παραμένουν οι ορισμοί της αγοράς «ανοιχτοί» (συνηθίζεται να χρησιμοποιείται η φράση «market definition is left open») όταν δεν επηρεάζουν το αποτέλεσμα της υπόθεσης, καθώς και η εισαγωγή της απλουστευμένης διαδικασίας ελέγχου συγκεντρώσεων, έχουν οδηγήσει στο γεγονός ότι οι υποθέσεις συγκεντρώσεων να συμβάλουν πολύ λιγότερο στη θεωρία και σε «δεδικασμένα» σχετικά με τον ορισμό της αγοράς από ό,τι θα αναμενόταν.⁶⁷

Γ.2.2 Στόχευση οριοθέτησης της αγοράς

Στο δίκαιο του ανταγωνισμού ο ορισμός της αγοράς εξυπηρετεί διαφορετικούς άμεσους και συμπληρωματικούς στόχους. Καταρχήν, ο ορισμός της αγοράς είναι ουσιώδης για την ίδια τη δικαιολόγηση του περιορισμού της ιδιωτικής οικονομικής πρωτοβουλίας και της ελευθερίας των συμβάσεων, που είναι το αναπόφευκτο αποτέλεσμα του δικαίου ανταγωνισμού. Δεδομένου ότι αυτά αποτελούν θεμελιώδη δικαιώματα, η ΕΕ και τα κράτη μέλη δεν μπορούν να επιβάλλουν περιορισμούς που δεν δικαιολογούνται από μια υπέρτατη αρχή και δεν υπόκεινται σε έλεγχο αναλογικότητας. Ο ορισμός της αγοράς είναι επομένως αναγκαίο στοιχείο προκειμένου να μπορέσει να εφαρμοστεί ο έλεγχος της αναλογικότητας.

Μέσω του ορθού ορισμού της αγοράς μπορεί να αποδειχθεί ότι μια επιχείρηση έχει σημαντική ισχύ στην αγορά ή μπορεί να αξιολογηθεί ότι μια συγκέντρωση θα μπορούσε να έχει αρνητική

⁶⁴ Ferro, Miguel Sousa, Market definition in EU competition law, Edward Elgar, 2019, σελ. 14.

⁶⁵ Υπόθεση 89/82 *Hasselblad v Commission*, παρ. 19.

⁶⁶ Ανακοίνωση της Επιτροπής της 3ης Σεπτεμβρίου 1986 όσον αφορά τις συμφωνίες ήσσονος σημασίας που δεν εμπίπτουν στις διατάξεις του άρθρου 85 παράγραφος 1 της συνθήκης για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (86/C 231/02).

⁶⁷ Ferro, Miguel Sousa, Market definition in EU competition law, Edward Elgar, 2019, σελ. 16-17.

επίδραση στον ανταγωνισμό. Αντιθέτως, η απουσία, αδυναμία ή ασυνέπεια της μεθόδου ορισμού της αγοράς, είτε σε θεωρητικό επίπεδο είτε σε σύγκρουση μεταξύ θεωρίας και πράξης, οδηγεί στην αδυναμία του δικαίου ανταγωνισμού στο σύνολό του και ειδικότερα στη συνταγματική του νομιμότητα. Υπό το πρίσμα αυτό, η αναζήτηση μιας συνεχώς βελτιωμένης θεωρίας και πρακτικής ορισμού της αγοράς, βασισμένης σε υγιείς οικονομικές αρχές, αποτελεί επίσης αναζήτηση για ένα πιο νομιμοποιημένο σύνολο κανόνων ανταγωνισμού.⁶⁸ Η θεμελιώδης νομιμότητα του δικαίου του ανταγωνισμού εξακολουθεί να στηρίζεται στην ύπαρξη ενός αντικειμενικού μέσου για την επίτευξη μιας προβλέψιμης και εύλογα ακριβούς (έστω και κατά προσέγγιση) οριοθέτησης των ανταγωνιστικών πιέσεων μεταξύ των επιχειρήσεων, όταν το απαιτούν οι ιδιαιτερότητες των υποθέσεων ή ως βάση τεκμηρίων.

Από μια πιο ειδική νομική σκοπιά, ο στόχος του ορισμού της αγοράς στο δίκαιο ανταγωνισμού είναι α. να επιτρέπει, όποτε είναι απαραίτητο, την εκτίμηση της σημασίας και της επίδρασης των πρακτικών στην αγορά, ώστε να εγκριθούν ή να απαγορευτούν, β. να καθορίζει την ατομική ευθύνη, γ. να ποσοτικοποιεί τα πρόστιμα και δ. να απονέμει εξουσίες στις αρχές. Η χρήση του ορισμού της αγοράς ως μέρος της εκτίμησης της δύναμης της αγοράς είναι ένα καθαρά εργαλειακό και ενδιάμεσο βήμα για την επίτευξη κάποιων από αυτούς τους στόχους.⁶⁹

Γ.2.3 Σχετική αγορά προϊόντος

Η Επιτροπή χρησιμοποιεί τον ορισμό της αγοράς ως ένα κρίσιμο εργαλείο για να καθορίσει τα όρια εντός των οποίων διεξάγεται ο ανταγωνισμός μεταξύ των επιχειρήσεων. Μέσω του ορισμού της αγοράς προσδιορίζονται, με συστηματικό τρόπο, οι άμεσες και αποτελεσματικές ανταγωνιστικές πιέσεις που αντιμετωπίζουν οι επιχειρήσεις κατά την προσφορά συγκεκριμένων προϊόντων σε μία δεδομένη γεωγραφική περιοχή.

Με την ανάλυση της αγοράς, εντοπίζονται οι σχετικοί ανταγωνιστές των εμπλεκόμενων επιχειρήσεων που προσφέρουν τα αντίστοιχα προϊόντα, καθώς και οι αντίστοιχοι πελάτες. Μόνο τα προϊόντα που ασκούν άμεσες και ουσιαστικές ανταγωνιστικές πιέσεις στο πλαίσιο της σχετικής αγοράς περιλαμβάνονται σε αυτήν. Αντίθετα, λιγότερο σημαντικές ή δυνητικές πιέσεις αξιολογούνται αλλά δεν θεωρούνται μέρος της σχετικής αγοράς κατά την ανάλυση του ανταγωνισμού.⁷⁰

Η κύρια μεθοδολογία που χρησιμοποιεί η Επιτροπή για τον ορισμό της σχετικής αγοράς προϊόντος βασίζεται στην αξιολόγηση της υποκαταστασιμότητας των προϊόντων από την οπτική γωνία του πελάτη-καταναλωτή, δηλαδή στην υποκατάσταση από την πλευρά της ζήτησης. Υποκατάσταση από την πλευρά της ζήτησης προκύπτει όταν οι καταναλωτές μπορούν εύκολα να στραφούν από τα προϊόντα που προσφέρουν οι εμπλεκόμενες επιχειρήσεις σε άμεσα διαθέσιμα εναλλακτικά

⁶⁸ Ferro, Miguel Sousa, Market definition in EU competition law, Edward Elgar, 2019, σελ. 14, σελ. 30.

⁶⁹ Ferro, Miguel Sousa, Market definition in EU competition law, Edward Elgar, 2019, σελ.33.

⁷⁰ Ανακοίνωση της Επιτροπής όσον αφορά τον ορισμό της σχετικής αγοράς για τους σκοπούς του δικαίου ανταγωνισμού της Ένωσης, C(2023) 6789 final, σελ.17.

προϊόντα. Σε τέτοιες περιπτώσεις, η Επιτροπή θεωρεί τα εν λόγω προϊόντα μέρος της ίδιας σχετικής αγοράς προϊόντος, καθώς ασκούν άμεσες και ουσιαστικές ανταγωνιστικές πιέσεις.⁷¹

Γ.2.4 Σχετική γεωγραφική αγορά

Σύμφωνα με το άρθρο 9 παρ. 7 του Κανονισμού συγκεντρώσεων 139/2004, το οποίο επαναδιατυπώνει το άρθρο 9 παρ. 7 του Κανονισμού 4064/89:

«Η γεωγραφική αγορά αναφοράς είναι μια περιοχή όπου οι συμμετέχουσες επιχειρήσεις προβαίνουν σε προσφορά και ζήτηση αγαθών και υπηρεσιών, στην οποία οι συνθήκες ανταγωνισμού είναι επαρκώς ομοιογενείς και η οποία μπορεί να διακριθεί από τις γειτονικές περιοχές, ιδίως επειδή οι υφιστάμενες συνθήκες ανταγωνισμού στις περιοχές αυτές είναι αισθητά διαφορετικές. Κατά την εκτίμηση αυτή, θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη ιδίως η φύση και τα χαρακτηριστικά των σχετικών αγαθών και υπηρεσιών, η ύπαρξη εμποδίων εισόδου στην αγορά, οι προτιμήσεις των καταναλωτών, η ύπαρξη αισθητών διαφορών μεταξύ της εξεταζόμενης περιοχής και των γειτονικών περιοχών όσον αφορά τα μερίδια αγοράς των επιχειρήσεων ή οι σημαντικές διαφορές στις τιμές.»

Όσον αφορά τον ορισμό της σχετικής γεωγραφικής αγοράς όπως έχει διαμορφωθεί από την νομολογία μέσα από διάφορες αποφάσεις, αυτός συμφωνεί στενά με τον ορισμό του Κανονισμού Συγκεντρώσεων. Ειδικότερα στην ελληνική υπόθεση C 49/07 της Μοτοσυκλετιστικής Ομοσπονδίας Ελλάδος ΝΠΙΔ (ΜΟΤΟΕ) κατά του Ελληνικού Δημοσίου κρίθηκε ότι:

«Ο ορισμός της οικείας γεωγραφικής αγοράς εξαρτάται, όπως και ο ορισμός της αγοράς προϊόντων ή υπηρεσιών, από εκτιμήσεις οικονομικής φύσεως. Η γεωγραφική αγορά μπορεί να οριστεί έτσι ως το έδαφος επί του οποίου όλοι οι επιχειρηματίες βρίσκονται σε παρεμφερείς συνθήκες ανταγωνισμού, όσον αφορά ακριβώς τα οικεία προϊόντα ή υπηρεσίες. Υπό το πρίσμα αυτό, δεν απαιτείται να είναι απολύτως ομοιογενείς οι αντικειμενικές συνθήκες ανταγωνισμού των επιχειρηματιών. Αρκεί να είναι παρεμφερείς ή επαρκώς ομοιογενείς (βλ., επ' αυτού, προπαρατεθείσα απόφαση United Brands και United Brands Continental κατά Επιτροπής, σκέψεις 44 και 53). Επιπλέον, η αγορά αυτή μπορεί να περιορίζεται σε ένα μόνο κράτος μέλος (βλ., επ' αυτού, προπαρατεθείσα απόφαση Nederlandsche Banden-Industrie-Michelin κατά Επιτροπής, σκέψη 28).⁷²»

Οι γεωγραφικές αγορές μπορεί να είναι από τοπικές έως παγκόσμιες, ανάλογα με τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης. Η Επιτροπή προκειμένου να αξιολογήσει τις συνθήκες ανταγωνισμού, αρχικά προσδιορίζει τις περιοχές στις οποίες η σχετική συμπεριφορά ή συγκέντρωση ενδέχεται να έχει επιπτώσεις, προσδιορίζοντας την τοποθεσία των εμπλεκόμενων επιχειρήσεων και των πελατών τους. Στη συνέχεια, η Επιτροπή αναλύει αν οι συνθήκες ανταγωνισμού σε μια συγκεκριμένη περιοχή είναι αρκούντως ομοιογενείς ώστε να μπορούν να εκτιμηθούν τα αποτελέσματα της συμπεριφοράς ή της συγκέντρωσης και αν η περιοχή αυτή μπορεί να διακριθεί

⁷¹ Ανακοίνωση της Επιτροπής όσον αφορά τον ορισμό της σχετικής αγοράς για τους σκοπούς του δικαίου ανταγωνισμού της Ένωσης, C(2023) 6789 final, σελ. 17

⁷² Σκέψη 35, όπως συνεχίστηκε και από άλλες αποφάσεις π.χ. T-169/08 RENV DEI παρ.62.

από άλλες περιοχές, διότι οι συνθήκες ανταγωνισμού στις άλλες αυτές περιοχές διαφέρουν αισθητά.⁷³

Κρίσιμα στοιχεία που λαμβάνει η Επιτροπή για αυτή την ανάλυση, αποτελούν η παρουσία των ίδιων ή διαφορετικών προμηθευτών σε όλες τις γεωγραφικές περιοχές, ομοιότητες ή διαφορές στα μερίδια αγοράς που κατέχουν και στις τιμές τους, ομοιότητες ή διαφορές στις προτιμήσεις και στην αγοραστική συμπεριφορά των πελατών, φραγμοί και έξοδα που συνδέονται με την πραγματοποίηση προμηθειών σε πελάτες σε διαφορετική περιοχή, παράγοντες που σχετίζονται με την απόσταση και επηρεάζουν το κόστος, τις διαθέσιμες ποσότητες ή την αξιοπιστία του εφοδιασμού, καθώς και τις ροές εμπορικών συναλλαγών και τα χαρακτηριστικά των αποστολών.⁷⁴ Περαιτέρω, η Επιτροπή μπορεί να προχωρεί σε ανάλυση της υποκατάστασης από την πλευρά της ζήτησης μεταξύ προμηθευτών, οι οποίοι δραστηριοποιούνται σε διαφορετικές γεωγραφικές τοποθεσίες ή περιοχές. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι αεροπορικές μεταφορές, και κατά πόσο μπορούν να υποκατασταθούν από άλλους αερολιμένες από την άποψη των επιβατών.⁷⁵

Γ.3 Σχετική Αγορά Αθλητισμού

Η οριοθέτηση της σχετικής αγοράς στον κλάδο του αθλητισμού είναι δυσχερής. Ειδικά το ζήτημα που τίθεται είναι πώς μπορεί να οριοθετηθεί καθ' ύλην: κατά κλάδο ή κατ' άθλημα. Συναφώς περιορισμένη παρίσταται στην πρωτογενή αγορά αθλητικού θεάματος η εφαρμογή του κριτηρίου SNNIP, διότι η εναλλαξιμότητα του κάθε αγώνα με κάποιον άλλον είναι μικρή λόγω των ομαδικών φρονημάτων των φιλάθλων. Στην καθ' ύλην οριοθέτηση θα μπορούσαν να προστεθούν και οι διακρίσεις κατά φύλο, σε γυναικείο και ανδρικό αθλητισμό, κατά ηλικία, σε αθλήματα παιδιών, εφήβων και ενηλίκων, με βάση την υγεία (π.χ. παραολυμπικοί αγώνες) και κατά την εθνική καταγωγή (εθνικές ομάδες).⁷⁶

Πρόκειται επίσης για μια αγορά περιορισμένη κατά χρόνον, αφού το ενδιαφέρον του κοινού έπειτα από κάθε αγώνα εκπνέει μετά την διεξαγωγή του. Όμως τούτο δεν δικαιολογεί την άποψη ότι δεν καταλείπεται πεδίο εφαρμογής του δικαίου του ανταγωνισμού, διότι το φαινόμενο της κατά χρόνο περιορισμένης αγοράς εβρίσκεται και σε άλλες αγορές που εξετάζει το δίκαιο του ανταγωνισμού, όπως για παράδειγμα η αγορά των εποχιακών φρούτων.

Στη *de facto* γνώμη της στην υπόθεση *Balog*⁷⁷, η Γενική Εισαγγελέας Stix-Hackl υπογράμμισε ότι το γεγονός ότι ο αθλητισμός διαθέτει ορισμένα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που τον

⁷³ Ανακοίνωση της Επιτροπής όσον αφορά τον ορισμό της σχετικής αγοράς για τους σκοπούς του δικαίου ανταγωνισμού της Ένωσης, C(2023) 6789 final, παρ. 38. σελ.22.

⁷⁴ Ibid, παρ. 39.

⁷⁵ Βλ., για παράδειγμα, υποθέσεις M.8633 Lufthansa/Certain Air Berlin Assets, σημεία 59 επ.· M.8672 Easyjet/Certain Air Berlin Assets, σημεία 53 επ.· και M.8869 Ryanair/Laudamotion, σημεία 223 επ. Στον ορισμό της αγοράς εξετάστηκε αν ένας ή περισσότεροι αερολιμένες θα πρέπει να συμπεριληφθούν στη σχετική αγορά. Επομένως, η σχετική αγορά ορίστηκε γύρω από τον τόπο στον οποίο βρίσκονταν οι προμηθευτές και όχι γύρω από την τοποθεσία των πελατών.

⁷⁶ Κωνσταντίνος Ν. Χριστοδούλου, Αθλητικό Δίκαιο, Νομική Βιβλιοθήκη, 2023.

⁷⁷ C-264/98 Balog v Royal Charleroi Sporting Club ASBL (removed from the register on 2/4/01).

διαφοροποιούν από άλλους οικονομικούς τομείς δεν συνεπάγεται ότι δεν μπορεί να υφίσταται αγορά, ή ακόμη και περισσότερες αγορές. Ακολούθως, κατά την ανάλυση των κανόνων μεταγραφών, υπέδειξε ότι υπάρχουν τρεις αλληλένδετες αγορές

1. Αγορά του αθλητικού διαγωνισμού (the contest market): Αυτή η κατηγορία αφορά τις αθλητικές διοργανώσεις, όπου αθλητές και ομάδες συνεργάζονται για τη δημιουργία του κεντρικού προϊόντος, δηλαδή του αγώνα ή της διοργάνωσης. Οι ομοσπονδίες καθορίζουν τους κανόνες συμμετοχής και περιορίζουν την πρόσβαση στους αγώνες θέτοντας κανόνες.

2. Αγορά των εισροών (the supply market): Σε αυτή την κατηγορία περιλαμβάνονται οι μεταγραφές και «αγοροπωλησίες» παικτών. Είναι ένα σημαντικό στάδιο πριν την πραγματοποίηση του κύριου αθλητικού προϊόντος και η υποκαταστασιμότητα είναι γενικά χαμηλή όταν αφορά πολύ σημαντικούς παίκτες.⁷⁸

3. Αγορά εκμετάλλευσης (exploitation market): Αυτή η κατηγορία περιλαμβάνει δραστηριότητες που σχετίζονται με την εμπορική αξιοποίηση των αθλητικών διοργανώσεων, όπως η πώληση εισιτηρίων, οι τηλεοπτικές μεταδόσεις, τα δικαιώματα εμπορικής χρήσης και οι χορηγίες. Πρόκειται για το τελικό στάδιο εκμετάλλευσης της αξίας του αθλητικού προϊόντος, το οποίο έχει σημειώσει σημαντική οικονομική ανάπτυξη τα τελευταία χρόνια.

Αν και η συγκεκριμένη ανάλυση και ο διαχωρισμός εστιάστηκε στους κανόνες μεταγραφών στο ποδόσφαιρο, φαίνεται ότι μπορεί σε μεγάλο βαθμό να εφαρμοστεί και σε άλλα σημαντικά (ομαδικά) αθλήματα. Στις υποθέσεις *Meca Medina*⁷⁹ και *Piau*⁸⁰, η έννοια της σχετικής αγοράς δεν έτυχε ιδιαίτερης προσοχής. Στην υπόθεση *Meca Medina*, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι η επίδικη αγορά ήταν η αγορά του αθλητικού διαγωνισμού, αν και αυτό δεν διατυπώθηκε ρητά από τους δικαστές της Κοινότητας. Στην υπόθεση *Piau*, το Γενικό Δικαστήριο ανέφερε ότι οι σχετικοί κανόνες επηρέαζαν την «αγορά παροχής υπηρεσιών, όπου οι αγοραστές είναι οι αθλητές και οι σύλλογοι, ενώ οι πωλητές είναι οι ατζέντηδες».⁸¹

Η αγορά του αθλητισμού επικεντρώνεται στον πυρήνα της στην αγορά του αθλητικού διαγωνισμού ή της αθλητικής διοργάνωσης, η οποία αποτελεί το βασικό «αθλητικό προϊόν». Αυτή μπορεί να οριστεί ως μια προγραμματισμένη εκδήλωση όπου οι αθλητές συναντώνται σε στάδια ή γήπεδα που πληρούν συγκεκριμένες προδιαγραφές, πραγματοποιείται σε προκαθορισμένο χρονικό διάστημα με βάση το αγωνιστικό πρόγραμμα της αρμόδιας ομοσπονδίας και στοχεύει στον συναγωνισμό σε εθνικό, ηπειρωτικό ή διεθνές επίπεδο.

⁷⁸ Βλ. Pijetlovic K., *EU Sports Law and Breakaway Leagues in Football*, ASSER International Sports Law Series, Springer 2015, σελ. 170. Ακολούθως παραπέμπει σε Borland J. (The production of professional team sports, σε Andreff W., Szymanski S., *Handbook on the economics of sport*, 2009, σελ. 23), όπου αναφέρει ότι μερικοί οικονομολόγοι περιγράφοντας τη δομή των αθλητικών διοργανώσεων διακρίνουν σε αγορά προϊόντος, αγορά εργατικού δυναμικού και αγορά κεφαλαίου.

⁷⁹ C-519/04 P *Meca-Medina & Majcen v Commission* [2006] ECR I-6991, σκέψη 87.

⁸⁰ T-193/02 *Laurent Piau v Commission* [2005] ECR II-209, σκέψη 112.

⁸¹ ISSN 1815-347X online – Vermeersch, A. (2007). 'All's Fair in Sport and Competition? The Application of EC Competition Rules to Sport', *Journal of Contemporary European Research*, Vol. 3, No. 3, pp. 238-254.

Στην αγορά αυτή εντάσσονται υποθέσεις που αφορούν κανόνες περιοριστικούς για την πολλαπλή ιδιοκτησία ποδοσφαιρικών συλλόγων, όπως η υπόθεση ENIC⁸², καθώς και κανόνες που εμποδίζουν τη μετεγκατάσταση συλλόγων. Παράλληλα, περιλαμβάνονται περιπτώσεις μονοπωλιακής διοργάνωσης από ομοσπονδίες, όπως οι υποθέσεις MOTOE⁸³ και ISU⁸⁴, καθώς και περιοριστικές ρήτρες σε συμβάσεις μεταξύ αθλητικών ομοσπονδιών και διοργανωτών αθλητικών εκδηλώσεων. Ενδεικτικά, οι κανονισμοί της Fédération Internationale de l'Automobile (FIA) στο πρωτάθλημα της Formula 1 αποτέλεσαν αντικείμενο ελέγχου από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Ορισμένες ρήτρες, όπως η απαγόρευση χρήσης πιστών της Formula 1 για ανταγωνιστικές διοργανώσεις για δέκα έτη, η απαγόρευση συμμετοχής οδηγών σε άλλες διοργανώσεις, καθώς και ο αποκλεισμός ραδιοτηλεοπτικών φορέων από την προβολή ανταγωνιστικών αγώνων αυτοκινήτου, κρίθηκαν αντίθετες με το ενωσιακό δίκαιο ανταγωνισμού, καθώς δημιουργούσαν εμπόδια εισόδου για δυνητικούς ανταγωνιστές.

Η αθλητική οικονομία επομένως αναπτύσσεται και λειτουργεί μέσα σε ένα πλαίσιο που διαμορφώνεται από τρεις βασικές αγορές: την αγορά των αθλητικών εισροών, την αγορά του αθλητικού διαγωνισμού και την αγορά εκμετάλλευσης των αθλητικών προϊόντων. Η τηλεοπτική μετάδοση, τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας και η αγορά αθλητικών ειδών αποτελούν κρίσιμα μέρη αυτής της ευρείας και πολυδιάστατης αγοράς. Ειδικότερα, τα αθλητικά εμπορεύματα και οι πωλήσεις προϊόντων που φέρουν τα λογότυπα των ομάδων και αθλητών διαδραματίζουν κεντρικό ρόλο στη διαμόρφωση της εμπορικής στρατηγικής των ομάδων και συμβάλλουν σημαντικά στην οικονομική τους επιτυχία. Η διαφοροποίηση με βάση το άθλημα, το φύλο ή άλλες παραμέτρους προσδίδει πρόσθετες διαστάσεις στην αθλητική αγορά, αναδεικνύοντας τη δυναμική και πολυπλοκότητά της.

Τέλος, σύμφωνα με την ταξινόμηση NACE κατά την έρευνα υποθέσεων της Επιτροπής, προκύπτουν πολλές επιμέρους κατηγορίες στον τομέα αυτό, οι οποίες περιλαμβάνουν την παραγωγή αθλητικών ειδών (C32.3), την πώληση αθλητικού εξοπλισμού (G47.6.4), την αθλητική εκπαίδευση (P85.5.1), και τις αθλητικές δραστηριότητες και εγκαταστάσεις (R93), οι οποίες περιλαμβάνουν τη λειτουργία αθλητικών εγκαταστάσεων (R93.1.1) και τις δραστηριότητες αθλητικών συλλόγων (R93.1.2), μεταξύ άλλων.⁸⁵

Γ.3.1 Η σχετική αγορά τηλεοπτικής μετάδοσης αθλητικών αγώνων

Στην περίπτωση των δικαιωμάτων μετάδοσης αθλητικών γεγονότων, ο ορισμός της αγοράς μπορεί να είναι εξαιρετικά λεπτομερής. Ειδικότερα, προτείνεται η χρήση στενών ορισμών αγοράς για μεγάλα αθλητικά γεγονότα, όπως οι Ολυμπιακοί Αγώνες, το Παγκόσμιο Κύπελλο Ποδοσφαίρου,

⁸² Βλ. Απόφαση Ευρωπαϊκής Επιτροπής στην Υπόθεση COMP IV/37.806 - ENIC/UEFA.

⁸³ ΔΕΚ C-49/07, Μοτοσυκλετιστική Ομοσπονδία Ελλάδος ΝΠΙΔ (MOTOE).

⁸⁴ Υπόθεση AT.40208 -International Skating Union's Eligibility rules, Απόφαση Ευρωπαϊκής Επιτροπής της 8.12.2017, C(2017) 8240 final, διαθέσιμη σε: https://ec.europa.eu/competition/antitrust/cases/dec_docs/40208/40208_1384_5.pdf.

⁸⁵ Η λίστα με την ταξινόμηση NACE: https://ec.europa.eu/competition/mergers/cases/index/nace_all.html

το Πρωτάθλημα Ποδοσφαίρου της Premier League και άλλες κορυφαίες αθλητικές διοργανώσεις. Η ανάλυση δείχνει ότι τα δικαιώματα μετάδοσης αυτών των γεγονότων αποφέρουν σημαντικά κέρδη στους κατόχους τους, καθιστώντας τα μοναδικά σε ό,τι αφορά την αξία και την ισχύ που προσφέρουν στην αγορά.⁸⁶

Η συζήτηση σχετικά με τον ορισμό των σχετικών αγορών είναι καθοριστική σε υποθέσεις όπως η εξαγορά της Manchester United από το BSkyB⁸⁷. Η αρμόδια επιτροπή του Ηνωμένου Βασιλείου εξέτασε το ενδεχόμενο εάν η κατοχή των δικαιωμάτων μετάδοσης της Premier League θα έδινε στο BSkyB μονοπωλιακή δύναμη στην αγορά της συνδρομητικής τηλεόρασης. Παρόμοιες υποθέσεις έχουν ανακύψει και σε άλλες χώρες, όπως στην Ολλανδία⁸⁸ και την Ισπανία⁸⁹, όπου τα δικαιώματα μετάδοσης ποδοσφαίρου καθορίστηκαν ως ξεχωριστές αγορές με βάση την οικονομική σημασία τους και το ενδιαφέρον των θεατών.

Γ.4 Γεωγραφική Αγορά Αθλητισμού

Η γεωγραφική αγορά καλύπτει την επικράτεια των ενώσεων/συλλόγων όπου εφαρμόζεται ένας συγκεκριμένος αθλητικός κανόνας.⁹⁰

Η γεωγραφική αγορά στον αθλητισμό συχνά ξεπερνά τα εθνικά σύνορα, ιδιαίτερα όταν πρόκειται για κορυφαίες διοργανώσεις όπως FIFA WORLD CUP ή οι Ολυμπιακοί Αγώνες.⁹¹

Στην απόφαση της European Super League (ESL), η σχετική γεωγραφική αγορά ορίζεται ως ευρωπαϊκή αγορά. Αυτή η αγορά κυριαρχείται επί του παρόντος από την UEFA, η οποία διοργανώνει σημαντικές ποδοσφαιρικές διοργανώσεις όπως το Champions League, το Europa League και το Conference League. Η γεωγραφική εμβέλεια αυτών των διοργανώσεων περιλαμβάνει όλες τις χώρες στις οποίες δραστηριοποιείται η UEFA, δηλαδή τουλάχιστον ολόκληρη την Ευρώπη, συμπεριλαμβανομένων χωρών που δεν ανήκουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση.⁹²

⁸⁶ Harbord, David, Angel Hernando, and Georg von Graevenitz. Market Definition in European Sports Broadcasting and Competition for Sports Broadcasting Rights: A Study for DGIV of the European Commission. Market Analysis Ltd. <https://www.market-analysis.co.uk/PDF/Reports/dgivreportfinal.pdf>

⁸⁷ Harbord, David, and Ken Binmore, 1998, Proposed Merger Between BSkyB and Manchester United: An Economic Commentary. Market Analysis Ltd and ELSE. Prepared for the Monopolies and Mergers Commission on behalf of Cable and Wireless Communications. <https://www.marketanalysis.co.uk/PDF/Reports/bskybmanureport99.pdf>

⁸⁸ KNVB κατά Feyenoord, Απόφαση του Ανωτάτου Δικαστηρίου του Άμστερνταμ στις 8.11.1996. Παρόλο που δεν έχουν διατεθεί λεπτομερή επιχειρήματα για τον ορισμό της αγοράς, το δικαστήριο έκρινε ότι η σχετική αγορά προϊόντων ήταν «η αγορά για τα (ολλανδικά) δικαιώματα μετάδοσης ποδοσφαίρου».

⁸⁹ Υπόθεση TDC (Ισπανία): Το Ισπανικό Δικαστήριο Ανταγωνισμού (TDC) όρισε τη σχετική αγορά ως «την αγορά για τα δικαιώματα τηλεοπτικής μετάδοσης ποδοσφαιρικών διοργανώσεων εθνικού ενδιαφέροντος, καθώς και διεθνών διοργανώσεων που προσελκύουν παρόμοιο ενδιαφέρον».

⁹⁰ ISSN 1815-347X online – Vermeersch, A. (2007). ‘All’s Fair in Sport and Competition? The Application of EC Competition Rules to Sport’, Journal of Contemporary European Research, Vol. 3, No. 3, σελ. 238-254.

⁹¹ Βλ. σκέψη 56 στην υπόθεση COMP/M.4066 -CVC / SLEC

⁹² Valerie Kaplan, ‘UEFA Financial Fairplay Regulations and European Union Antitrust Law Complications’ (2015)

Σύμφωνα με την υπόθεση της Επιτροπής⁹³ Football Association Premier League Limited (FAPL), η γεωγραφική αγορά ορίστηκε κυρίως ως εθνική, δεδομένου ότι αφορούσε δικαιώματα τηλεοπτικής μετάδοσης αγώνων στο Ηνωμένο Βασίλειο. Ο ορισμός αυτός βασίστηκε στο γεγονός ότι η πώληση των δικαιωμάτων μετάδοσης της Premier League πραγματοποιούνταν με βάση εθνικά και γλωσσικά κριτήρια, καθώς και στις τοπικές προτιμήσεις και τη δομή των μέσων ενημέρωσης. Παρά τη διεθνή απήχηση της Premier League, οι πολιτισμικές διαφορές και οι νομικοί περιορισμοί οδήγησαν στον ορισμό της αγοράς ως εθνικής. Ειδικότερα, η υπόθεση αφορούσε την οριζόντια συλλογική πώληση δικαιωμάτων από τους ποδοσφαιρικούς συλλόγους μέσω της FAPL. Οι σύλλογοι ανέθεταν στην FAPL τη διαχείριση των δικαιωμάτων μετάδοσης, που περιλάμβαναν τηλεοπτική, ραδιοφωνική, διαδικτυακή και κινητή κάλυψη, τόσο στο Ηνωμένο Βασίλειο όσο και παγκοσμίως. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή θεώρησε ότι αυτές οι συλλογικές συμφωνίες θα μπορούσαν να περιορίσουν τον ανταγωνισμό, καθώς επηρεάζουν τη διαθεσιμότητα και την τιμή των δικαιωμάτων, περιορίζοντας τις επιλογές για τους καταναλωτές και τους παρόχους. Ο ορισμός της αγοράς ως εθνικής είχε κρίσιμη σημασία για την εκτίμηση των επιπτώσεων αυτών των συμφωνιών στον ανταγωνισμό και υπογράμμισε πώς οι γεωγραφικοί περιορισμοί και τα τοπικά χαρακτηριστικά μπορούν να διαμορφώσουν τις αγορές, ακόμα και σε διοργανώσεις με διεθνή εμβέλεια όπως η Premier League.

Από την άλλη, μικρότερες διοργανώσεις, όπως τα εθνικά πρωταθλήματα χαμηλότερων κατηγοριών, μπορεί να έχουν περιορισμένη γεωγραφική εμβέλεια, και η αγορά να ορίζεται σε τοπικό ή εθνικό επίπεδο.

Η αγορά του αθλητισμού παρουσιάζει πολυπλοκότητα λόγω των διαφορετικών συστημάτων οργάνωσης και των πολυδιάστατων χαρακτηριστικών της. Ο τρόπος με τον οποίο οι αθλητικές ομάδες λειτουργούν ως επιχειρήσεις, οι συλλογικές συμφωνίες διαχείρισης τηλεοπτικών δικαιωμάτων και ο ορισμός της αγοράς από τις αρχές ανταγωνισμού επηρεάζουν σημαντικά την οικονομική και ανταγωνιστική ισορροπία στον αθλητισμό.

29 Emory Int. Law Review 799.

⁹³ COMP/38.173, σκέψη 23 «Η προκαταρκτική άποψη της Επιτροπής ήταν ότι οι γεωγραφικές αγορές για την απόκτηση και την εκμετάλλευση δικαιωμάτων μέσω μαζικής ενημέρωσης συνήθως ορίζονται στη βάση εθνικών ή γλωσσικών κριτηρίων, και ως εκ τούτου είναι εθνικής εμβέλειας. Αυτή η απόφαση αφορά την πώληση δικαιωμάτων για την αγορά του Ηνωμένου Βασιλείου.» https://ec.europa.eu/competition/antitrust/cases/dec_docs/38173/38173_134_9.pdf

Κεφάλαιο Δ: Εφαρμογή του δικαίου ανταγωνισμού στην αθλητική αγορά

Τα προηγούμενα κεφάλαια ανέλυσαν το θεωρητικό σκέλος του δικαίου ανταγωνισμού και τη δομή οργάνωσης του αθλητισμού στην ΕΕ. Αναλύθηκε επίσης πώς έχει οριστεί η σχετική αγορά του αθλητισμού και πώς έχει οριστεί η γεωγραφική αγορά του αθλητισμού. Σε αυτό το κεφάλαιο, θα εξεταστεί η εφαρμογή του δικαίου της ΕΕ στον αθλητισμό, μέσω της συζήτησης των πιο σχετικών υποθέσεων. Το κεφάλαιο αυτό θα αναφέρει επίσης την εφαρμογή των άρθρων 101 και 102 της ΣΛΕΕ στο ευρωπαϊκό δίκαιο αθλητισμού, καθώς και κανόνες που αφορούν την κυκλοφορία και τις μεταγραφές των αθλητών. Ιδίως όμως θα επικεντρωθεί στο βασικό ζήτημα της εργασίας: πώς εφαρμόζεται το δίκαιο του ανταγωνισμού σε υποθέσεις συγχωνεύσεων ή και συγκεντρώσεων στον αθλητισμό;

Δ.1 Οι αφετηριακές υποθέσεις: Εφαρμόζεται το δίκαιο του ανταγωνισμού στον αθλητισμό;

Για μεγάλο χρονικό διάστημα, οι δικαστές του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ) απέφευγαν να αποφανθούν σχετικά με την εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού της Ευρωπαϊκής Κοινότητας στον τομέα του αθλητισμού.

Δ.1.1 Walrave

Στην υπόθεση Walrave⁹⁴, το Δικαστήριο εφάρμοσε για πρώτη φορά τα άρθρα της Συνθήκης σε αθλητικό πλαίσιο. Η υπόθεση αφορούσε έναν κανονισμό της Διεθνούς Ένωσης Ποδηλασίας, ο οποίος απαιτούσε οι διαγωνιζόμενοι σε αγώνες ποδηλασίας με μοτοποδήλατο να είναι της ίδιας εθνικότητας. Το ζήτημα ήταν εάν αυτός ο κανονισμός παραβίαζε την ελευθερία παροχής υπηρεσιών. Το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι ο αθλητισμός υπόκειται στο δίκαιο της ΕΕ μόνο στον βαθμό που συνιστά οικονομική δραστηριότητα.

Ωστόσο, το Δικαστήριο εισήγαγε έναν σημαντικό περιορισμό, διευκρινίζοντας ότι η απαγόρευση των διακρίσεων λόγω εθνικότητας που προβλέπει η Συνθήκη «...δεν αφορά τη σύνθεση αθλητικών ομάδων και ιδίως εθνικών ομάδων, ο σχηματισμός των οποίων είναι ζήτημα που ενδιαφέρει αποκλειστικά τον αθλητισμό και συνεπώς ξένο προς την οικονομική δραστηριότητα...»⁹⁵. Αυτός ο αποκλεισμός από το πεδίο εφαρμογής του δικαίου της ΕΕ όταν πρόκειται για «καθαρά αθλητικό ενδιαφέρον» αναφέρεται συχνά ως «αθλητική εξαίρεση».

Δ.1.2 Bosman

Στην υπόθεση Bosman, το Δικαστήριο αποφάνθηκε σχετικά με τη νομιμότητα του συστήματος μεταγραφών στο ποδόσφαιρο, σύμφωνα με το οποίο ένας παίκτης, μετά τη λήξη του συμβολαίου του, δεν μπορούσε να μεταγραφεί σε σύλλογο άλλου κράτους μέλους, εκτός εάν είχε καταβληθεί ένα ποσό μεταγραφής. Το Δικαστήριο έκρινε ότι οι κανόνες μεταγραφών περιορίζουν την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων λόγω του αποτρεπτικού τους αποτελέσματος. Το καινοτόμο στοιχείο της υπόθεσης ήταν η διαπίστωση του Δικαστηρίου ότι η εφαρμογή της

⁹⁴ Υπόθεση C-36/74 Walrave and Koch v Association Union Cycliste Internationale and Others [1974] ECR 01405.

⁹⁵ Ibid, σκέψη 8.

αθλητικής εξαίρεσης πρέπει «να παραμένει περιορισμένη στον σωστό της σκοπό», που σημαίνει ότι εφαρμόζεται μόνο σε κανόνες που έχουν καθαρά αθλητικό ενδιαφέρον. Στην υπόθεση *Bosman*, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι οι κανόνες μεταγραφών δεν εμπίπτουν στην αθλητική εξαίρεση, καθώς αφορούν την ουσία της οικονομικής δραστηριότητας των επαγγελματιών ποδοσφαιριστών. Ένα άλλο σημαντικό σημείο της υπόθεσης αφορά τη κοινωνική σημασία του αθλητισμού, καθώς το Δικαστήριο έκρινε ότι η ενθάρρυνση της προσέλκυσης και εκπαίδευσης νεαρών παικτών πρέπει να γίνεται αποδεκτή ως θεμιτός στόχος. Το Δικαστήριο έκρινε ότι δεν ήταν απαραίτητο να εξεταστούν οι διατάξεις περί ανταγωνισμού, δεδομένου ότι οι ρήτρες για την εθνικότητα και οι κανόνες μεταγραφών που τέθηκαν υπό αμφισβήτηση ήταν ήδη αντίθετοι με τις διατάξεις για την ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων.

Αντίστοιχα, τόσο στην υπόθεση *Deliège* όσο και στην υπόθεση *Lehtonen*,⁹⁶ το Δικαστήριο απείχε από το να εξετάσει το ζήτημα, επικαλούμενο την έλλειψη επαρκών στοιχείων για το πραγματικό και νομικό υπόβαθρο των υποθέσεων. Η απροθυμία του ΔΕΕ ευνόησε τον αθλητικό κόσμο, ο οποίος ήθελε να αποφύγει μια απόφαση ανάλογη με την υπόθεση "*Bosman*". Αυτό φάνηκε ξεκάθαρα στην υπόθεση *Balog*⁹⁷.

Α.1.3 Balog

Στην υπόθεση *Balog*, ο Ούγγρος επαγγελματίας ποδοσφαιριστής *Balog* είχε αγωνιστεί σε ομάδα πρώτης κατηγορίας του Βελγίου την περίοδο 1993-1997. Μετά τη λήξη του συμβολαίου του, ο σύλλογος αρνήθηκε να τον εντάξει στο δυναμικό του, δηλώνοντας δημοσίως ότι δεν ήταν μέρος των μελλοντικών του σχεδίων. Ως αποτέλεσμα, ο *Balog* βρέθηκε στη λίστα μεταγραφών, χωρίς ωστόσο να υπάρξει αρχικά ενδιαφέρον για την καταβολή του προβλεπόμενου ποσού μεταγραφής από άλλη ομάδα. Όταν τελικά μια νορβηγική ομάδα εκδήλωσε ενδιαφέρον, η μεταγραφή τελικά δεν ολοκληρώθηκε, διότι η βελγική ομοσπονδία δεν προχώρησε στην έκδοση του διεθνούς πιστοποιητικού μεταγραφής. Αφού αγωνίστηκε ως δανεικός παίκτης για έξι μήνες στην πρώτη κατηγορία του Ισραήλ, ο *Balog* προσέφυγε το 1998 σε βελγικό δικαστήριο αμφισβητώντας τους κανόνες μεταγραφών. Λόγω της συγγικής του υπηκοότητας (εκτός ΕΕ τότε), δεν μπορούσε να επικαλεστεί την απόφαση *Bosman*⁹⁸. Ως εκ τούτου, αμφισβήτησε τους κανόνες μεταγραφών, οι οποίοι προέβλεπαν την κατάργηση των πληρωμών για τη μεταγραφή παικτών εκτός ΕΕ που ήταν εκτός συμβολαίου εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου, μεταρρύθμιση που θα ίσχυε από την 1η Απριλίου 1999, επικαλούμενος το δίκαιο ανταγωνισμού της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Καθώς το βελγικό δικαστήριο παρέπεμψε την υπόθεση στο Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ), η υπόθεση *Balog* θεωρήθηκε ότι θα αποτελούσε την πρώτη απόφαση του Δικαστηρίου σχετικά με την εφαρμογή του δικαίου ανταγωνισμού στον αθλητισμό. Ωστόσο, ο αθλητικός κόσμος κατάφερε να αποφύγει την έκδοση απόφασης, καθώς

⁹⁶ Κοινή υπόθεση C-51/96 and C-191/97 *Deliège v Ligue francophone de judo et disciplines associées* e.o. [2000] ECR I-2549, paras 36-38; Υπόθεση C-176/96 *Lehtonen en Castors Canada Dry Namur-Braine v Fédération royale belge des sociétés de basketball* [2000] ECR I-2681, σκέψεις 28-30.

⁹⁷ C-264/98 *Balog v Royal Charleroi Sporting Club ASBL* (removed from the register on 2/4/01)

⁹⁸ S. Van den Bogaert (2005), *Practical Regulation of the Mobility of Sportsmen in the EU Post Bosman*, Kluwer Law International, σελ.105.

την ημέρα που η Γενική Εισαγγελέας Stix-Hackl αναμενόταν να εκφράσει τη γνώμη της για την υπόθεση, επιτεύχθηκε διακανονισμός μεταξύ του ποδοσφαιρικού κόσμου και του παίκτη, με αποτέλεσμα η υπόθεση να αποσυρθεί.

Ως εκ τούτου, για μεγάλο χρονικό διάστημα, οι μόνες κατευθυντήριες γραμμές σχετικά με την εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού της Ευρωπαϊκής Κοινότητας στον αθλητισμό προέρχονταν από τον τρόπο με τον οποίο η Ευρωπαϊκή Επιτροπή χειριζόταν υποθέσεις ανταγωνισμού που σχετίζονταν με τον αθλητισμό, καθώς και από τις απόψεις ορισμένων Γενικών Εισαγγελέων, συμπεριλαμβανομένης της Stix-Hackl, η οποία δημοσίευσε τη γνώμη της μετά την υπόθεση Balog.⁹⁹

Υπάρχουν πολλά παραδείγματα όπου οι αποφάσεις του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ) και οι αποφάσεις της Επιτροπής έχουν λάβει υπόψη τις ιδιαιτερότητες του αθλητισμού κατά την εφαρμογή των διατάξεων της Συνθήκης στον τομέα αυτόν. Αυτά τα παραδείγματα αφορούν θέματα όπως η ισότητα μεταξύ των συμμετεχόντων και η αβεβαιότητα των αποτελεσμάτων, τα οποία συνδέονται στενά με την ιδέα ότι υπάρχει διαφορά μεταξύ του τρόπου με τον οποίο λειτουργεί ο ανταγωνισμός στον αθλητισμό και στους οικονομικούς τομείς.

Επιπλέον, ο πρωταρχικός ρόλος των αθλητικών ομοσπονδιών στη ρύθμιση των αθλητικών διοργανώσεων έχει επίσης αναγνωριστεί ρητά από τα δικαστήρια. Για παράδειγμα, οι περίοδοι μεταγραφών κρίθηκαν νόμιμες στην υπόθεση *Lehtonen*, τα κριτήρια επιλογής για διεθνείς αγώνες στην υπόθεση *Deliège*, και οι κανονισμοί κατά του ντόπινγκ στην υπόθεση *Meca-Medina*. Όλες αυτές οι ρυθμίσεις θεσπίστηκαν από τους αρμόδιους αθλητικούς φορείς στο πλαίσιο της εκπλήρωσης του ρόλου τους ως θεματοφύλακες των αντίστοιχων αθλημάτων τους, έναν ρόλο που αναγνωρίστηκε στις σχετικές δικαστικές αποφάσεις.

Δ.2 Οι νεότερες συζητήσεις: Πρόσφατες υποθέσεις που αφορούν τα άρθρα 101 και 102 ΣΛΕΕ

Στην αγορά του αθλητισμού, οι περισσότερες υποθέσεις που απασχολούν τις αρχές ανταγωνισμού αφορούν παραβάσεις του άρθρου 101 και 102 της ΣΛΕΕ. Δηλαδή, συνήθως αφορούν συμπράξεις μεταξύ των ομάδων, αντιανταγωνιστικές πρακτικές και κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης. Μάλιστα πολλές συζητήσεις έχουν πυροδοτηθεί λόγω των πρόσφατων αποφάσεων του ΔΕΕ αναφορικά με την Super League, UEFA και ISU-SKATING.¹⁰⁰

Στις 21 Δεκεμβρίου 2023, το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, συνεδριάζοντας σε σύνθεση Μεγάλης Αίθουσας με 15 δικαστές, υποβοηθούμενο από τους Γενικούς Εισαγγελείς Szpunar και Rantos, εξέδωσε τρεις σημαντικές αποφάσεις που αφορούν την εφαρμογή του δικαίου ανταγωνισμού της ΕΕ, του δικαίου της εσωτερικής αγοράς και των κανόνων διαιτησίας στην οργάνωση του αθλητισμού. Οι αποφάσεις αυτές έχουν σημαντικές συνέπειες όχι μόνο για την

⁹⁹ ISSN 1815-347X online – Vermeersch, A. (2007). ‘All’s Fair in Sport and Competition? The Application of EC Competition Rules to Sport’, *Journal of Contemporary European Research*, Vol. 3, No. 3, σελ. 238-254.

¹⁰⁰ C-333/20 European Superleague Co SL v FIFA (2023), C-124/21, International Skating Union (2023), C-680/21, Royal Antwerp (2023)

διακυβέρνηση των αθλητικών οργανισμών, αλλά και για το δίκαιο ανταγωνισμού της ΕΕ γενικότερα.

Α.2.1 Royal Antwerp FC

Στην υπόθεση Royal Antwerp FC¹⁰¹, το ζήτημα επικεντρώθηκε στον κανονισμό της UEFA για τους «ποδοσφαιριστές οι οποίοι έχουν καταρτισθεί στην ημεδαπή», ο οποίος απαιτούσε από τις ομάδες να περιλαμβάνουν έναν ελάχιστο αριθμό παικτών που είχαν εκπαιδευτεί εγχώρια. Από τη σεζόν 2008/2009, ο κανονισμός της UEFA απαιτεί από τους επαγγελματικούς ποδοσφαιρικούς συλλόγους που συμμετέχουν στις διασυλλογικές διοργανώσεις της UEFA να καταχωρούν έναν μέγιστο αριθμό 25 παικτών στο φύλλο αγώνα. Από αυτούς, ένας ελάχιστος αριθμός 8 παικτών πρέπει να είναι λεγόμενοι «ποδοσφαιριστές οι οποίοι έχουν καταρτισθεί στην ημεδαπή». Αυτοί είναι οι παίκτες που έχουν εκπαιδευτεί από το σύλλογό τους ή από άλλον σύλλογο της ίδιας εθνικής ομοσπονδίας για τουλάχιστον τρία χρόνια στην ηλικία μεταξύ 15 και 21 ετών, ανεξαρτήτως της εθνικότητας τους.¹⁰² Παρόμοιοι κανόνες επιβάλλονται και από την URBSFA (Βασιλική Βελγική Ποδοσφαιρική Ομοσπονδία) για τις επαγγελματικές ποδοσφαιρικές ομάδες που αγωνίζονται στις εγχώριες διοργανώσεις.

Εν προκειμένω, ένας επαγγελματίας ποδοσφαιριστής, υπέβαλε προσφυγή ενώπιον του Βελγικού Διαιτητικού Δικαστηρίου για τον Αθλητισμό, ζητώντας να κηρυχθούν οι κανονισμοί της UEFA και της URBSFA παράνομοι, με την υποστήριξη της ποδοσφαιρικής ομάδας Royal Antwerp. Το Βελγικό Διαιτητικό Δικαστήριο έκρινε ότι οι αξιώσεις ήταν εν μέρει απαράδεκτες και εν μέρει αβάσιμες. Μετά την απόρριψη από το Διαιτητικό Δικαστήριο, ο επαγγελματίας ποδοσφαιριστής και η Royal Antwerp FC κατέθεσαν προσφυγή ενώπιον του Πρωτοδικείου Βρυξελλών, υποστηρίζοντας ότι ο κανονισμός παραβίαζε τόσο την ελευθερία κυκλοφορίας των εργαζομένων βάσει του Άρθρου 45 της ΣΛΕΕ όσο και την κοινοτική νομοθεσία περί ανταγωνισμού βάσει του Άρθρου 101 της ΣΛΕΕ. Το Πρωτοδικείο Βρυξελλών υπέβαλλε προδικαστικά ερωτήματα στο ΔΕΕ, σχετικά με την ερμηνεία των Άρθρων 45 και 101 της ΣΛΕΕ.

Το ΔΕΕ αρχικά τόνισε ότι οι επίμαχοι κανονισμοί εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της ΕΕ και επισήμανε ότι υπάρχουν ειδικά χαρακτηριστικά του αθλητισμού ως οικονομικού τομέα. Ωστόσο, αυτά τα χαρακτηριστικά μπορούν να ληφθούν υπόψη μόνο στην εφαρμογή των διατάξεων του δικαίου της ΕΕ και δεν δικαιολογούν εξαίρεση *per se* για τον αθλητισμό.¹⁰³ Στη συνέχεια, το ΔΕΕ ανέλυσε τους περιορισμούς «κατ' αντικείμενο» και «κατ' αποτέλεσμα» σύμφωνα με το άρθρο 101 (1) της ΣΛΕΕ. Όσον αφορά τους κανονισμούς της UEFA και της URBSFA για τους «ποδοσφαιριστές οι οποίοι έχουν καταρτισθεί στην ημεδαπή» το ΔΕΕ άφησε τελικά στο αρμόδιο δικαστήριο να καθορίσει εάν αυτοί αποκαλύπτουν επαρκή βαθμό βλάβης στον

¹⁰¹ C-680/21, Royal Antwerp (2023), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:62021CJ0680>

¹⁰² Tim Lichtenberg, University of Cologne, January 8, 2024, International Skating Union, European Super League and Royal Antwerp: The beautiful game and skating before the CJEU, <https://competitionlawblog.kluwercompetitionlaw.com/2024/01/08/international-skating-union-european-super-league-and-royal-antwerp-the-beautiful-game-and-skating-before-the-cjeu/>

¹⁰³ C-680/21, Royal Antwerp (2023), σκ.72

ανταγωνισμό ώστε να θεωρηθούν ως περιορισμοί «κατ' αντικείμενο».¹⁰⁴ Προσδιόρισε ωστόσο, ορισμένα κριτήρια σύμφωνα με τα οποία περιορισμοί κατ' αντικείμενο μπορούν να εξαιρεθούν σύμφωνα με το άρθρο 101 (3) ΣΛΕΕ.¹⁰⁵

Ειδικότερα, επισημάνθηκε ότι οι κανονισμοί για τους ποδοσφαιριστές οι οποίοι έχουν καταρτισθεί στην ημεδαπή, περιορίζουν, από τη φύση τους, τη δυνατότητα των συλλόγων να παρατάσσουν παίκτες που δεν πληρούν τις απαιτήσεις των κανόνων αυτών¹⁰⁶. Δηλαδή, περιορίζουν μια από τις βασικές παραμέτρους του διασυλλογικού ποδοσφαιρικού ανταγωνισμού, την προσέλκυση και επιλογή ποδοσφαιριστών. Το αρμόδιο δικαστήριο θα πρέπει να λάβει υπόψη ότι οι κανόνες περιορίζουν την πρόσβαση των συλλόγων σε παίκτες ως «πόρο» που είναι απαραίτητος για την επιτυχία τους. Περαιτέρω, η αναλογία των παικτών κρίνεται ιδιαίτερα σημαντική. Παρόλα αυτά, τα ειδικά χαρακτηριστικά του ποδοσφαίρου μπορεί να υποδηλώνουν ότι είναι νόμιμο για τους ρυθμιστικούς φορείς, όπως η UEFA και η URBSFA, να ρυθμίζουν τις ανταγωνιστικές συνθήκες στους διασυλλογικούς ποδοσφαιρικούς αγώνες, π.χ. τον τρόπο συγκρότησης των ομάδων.

Το ΔΕΕ επιπλέον έκρινε οι κανόνες αυτοί εκ πρώτης όψεως θίγουν την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων, σύμφωνα με το άρθρο 45 ΣΛΕΕ. Αναγνώρισε όμως και τη σημασία της προώθησης των τοπικών ταλέντων και της διατήρησης της ισορροπίας μεταξύ των συλλόγων, τονίζοντας ότι ο κανονισμός πρέπει να αναλογικός και να μην περιορίζει υπερβολικά την κινητικότητα των παικτών.

Τέλος, το ΔΕΕ επεσήμανε ότι εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να αποφανθεί επί του ζητήματος αν οι επίμαχοι στην υπόθεση της κύριας δίκης κανόνες μπορούν να δικαιολογηθούν επί τη βάση ενός θεμιτού σκοπού γενικού συμφέροντος, όπως η ενθάρρυνση της πρόσληψης και κατάρτισης νέων επαγγελματιών ποδοσφαιριστών, εφόσον λάβει υπόψη τα επιχειρήματα και τα αποδεικτικά στοιχεία που προσκόμισαν οι διάδικοι.¹⁰⁷

Α.2.2 ESLC- European Superleague Company

¹⁰⁴ C-680/21, Royal Antwerp (2023), σκ.108 «Εντούτοις, στο αιτούν δικαστήριο απόκειται να κρίνει αν οι επίμαχοι στην υπόθεση της κύριας δίκης κανόνες είναι, ως εκ της φύσεώς τους, αρκούντως επιβλαβείς για τον ανταγωνισμό ώστε να μπορεί να θεωρηθεί ότι έχουν ως «αντικείμενο» τον περιορισμό του ανταγωνισμού.»

¹⁰⁵ C-680/21, Royal Antwerp (2023), βλ. σκέψεις 118-127.

¹⁰⁶ C-680/21, Royal Antwerp (2023), σκ. 101 «Εν προκειμένω, όσον αφορά το περιεχόμενο των κανόνων της UEFA και της URBSFA ως προς τους οποίους το αιτούν δικαστήριο υποβάλλει προδικαστικά ερωτήματα στο Δικαστήριο, υπενθυμίζεται, αφενός, ότι οι κανόνες αυτοί επιβάλλουν στους επαγγελματικούς ποδοσφαιρικούς συλλόγους που μετέχουν σε διασυλλογικές ποδοσφαιρικές διοργανώσεις των εν λόγω ενώσεων να δηλώνουν στο φύλλο αγώνα ελάχιστο αριθμό ποδοσφαιριστών που πληρούν τις προϋποθέσεις που απαιτούνται ώστε να μπορούν να θεωρηθούν «ποδοσφαιριστές που έχουν καταρτισθεί στην ημεδαπή», όπως ορίζονται από τους εν λόγω κανόνες, επ' απειλή κυρώσεων. Κατ' αυτόν τον τρόπο, περιορίζουν, ως εκ της φύσεώς τους, τη δυνατότητα των εν λόγω συλλόγων να δηλώνουν στο φύλλο αγώνα ποδοσφαιριστές που δεν πληρούν τις συγκεκριμένες απαιτήσεις».

¹⁰⁷ C-680/21, Royal Antwerp (2023), βλ. σκέψεις 143 επ.

Στην υπόθεση ESLC¹⁰⁸, το ΔΕΕ ασχολήθηκε με τους κανονισμούς της FIFA και της UEFA που απαγόρευαν τη συμμετοχή ποδοσφαιρικών συλλόγων σε μη εγκεκριμένες διοργανώσεις, όπως η προτεινόμενη ESLC. Εν προκειμένω, μια ομάδα 12 ευρωπαϊκών ποδοσφαιρικών συλλόγων, ενεργώντας μέσω της ισπανικής εταιρείας European Superleague Company, είχε ως στόχο να δημιουργήσει ένα νέο σχέδιο ποδοσφαιρικής διοργάνωσης: τη Super League. Στο πλαίσιο αυτού του εγχειρήματος, ιδρύθηκαν επιπλέον εταιρείες με σκοπό την εκμετάλλευση των δικαιωμάτων μετάδοσης και άλλων εμπορικών στοιχείων που σχετίζονται με τις προγραμματισμένες διοργανώσεις. Ωστόσο, η χρηματοδότηση του εγχειρήματος εξαρτιόταν από την προηγούμενη αναγνώριση της Super League από τη FIFA ή την UEFA, όπως οριζόταν στη συμφωνία μετόχων της ESLC. Επιπλέον, απαιτούνταν επιβεβαίωση από τη FIFA ή την UEFA ότι η Super League συμμορφώνεται με τους κανονισμούς και τα καταστατικά τους.¹⁰⁹

Η FIFA και η UEFA αντιτάχθηκαν στο εγχείρημα τους, απειλώντας να επιβάλουν κυρώσεις σε συλλόγους και παίκτες που ενδέχεται να αποφασίσουν να συμμετάσχουν. Ασκήθηκε αγωγή από την European Superleague Company κατά της FIFA και της UEFA ενώπιον του δικαστηρίου της Μαδρίτης (Ισπανία), και υποστηρίχθηκε ότι οι κανόνες τους σχετικά με την έγκριση των διοργανώσεων και την εκμετάλλευση των δικαιωμάτων των μέσων ενημέρωσης αντιβαίνουν στο δίκαιο της Ένωσης. Το Δικαστήριο της Μαδρίτης απέστειλε προδικαστικά ερωτήματα στο ΔΕΕ.

Το ΔΕΕ ανέλυσε αρχικά την εφαρμογή του Άρθρου 102 ΣΛΕΕ στους κανόνες της FIFA και της UEFA σχετικά με τη διοργάνωση ποδοσφαιρικών αγώνων, οι οποίοι ενδέχεται να περιορίσουν τη δυνατότητα τρίτων να διοργανώσουν ανταγωνιστικά τουρνουά. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι το Δικαστήριο αναφέρεται ρητά στον «σκοπό ή το αποτέλεσμα περιορισμού του ανταγωνισμού» στο πλαίσιο του Άρθρου 102 ΣΛΕΕ.¹¹⁰

Το ΔΕΕ αναγνώρισε ότι οι οργανισμοί αυτοί κατέχουν δεσπόζουσα θέση στην αγορά του επαγγελματικού ποδοσφαίρου και οι κανόνες τους περιόριζαν τον ανταγωνισμό «κατά αντικείμενο». Οι κυρώσεις προς συλλόγους και παίκτες ενίσχυαν την καταχρηστική συμπεριφορά, καθώς περιόριζαν τη δυνατότητα δημιουργίας εναλλακτικών διοργανώσεων.

¹⁰⁸ C-333/2, European Superleague Co SL v FIFA (2023), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62021CJ0333>

¹⁰⁹ Bernadette Zelger, Article: Object Restrictions in Sports after the ECJ's Decisions in ISU and Superleague, Journal of European Competition Law & Practice, 2024, Vol. 15, No. 2.

¹¹⁰ C-333/2, European Superleague Co SL v FIFA (2023), σκέψη 131, «Πέραν των συμπεριφορών οι οποίες έχουν ως πραγματικό ή δυνητικό αποτέλεσμα τον περιορισμό του υγιούς ανταγωνισμού διά του αποκλεισμού των εξίσου αποτελεσματικών ανταγωνιστριών επιχειρήσεων από τη σχετική αγορά ή από τις σχετικές αγορές, μπορούν επίσης να χαρακτηρισθούν ως «καταχρηστική εκμετάλλευση δεσπόζουσας θέσεως» συμπεριφορές οι οποίες αποδεδειγμένα έχουν είτε ως πραγματικό ή δυνητικό αποτέλεσμα είτε ως αντικείμενο να εμποδίζουν, σε προηγούμενο στάδιο, διά της επιβολής φραγμών όσον αφορά την είσοδο στην αγορά ή διά της χρήσεως άλλων μέτρων στεγανοποίησης ή άλλων μέσων διαφορετικών από εκείνα που διέπουν τον υγιή ανταγωνισμό, δυνητικώς ανταγωνίστριες επιχειρήσεις ακόμη και από το να αποκτήσουν πρόσβαση στη σχετική αγορά ή στις σχετικές αγορές και, κατ' αυτόν τον τρόπο, να εμποδίζουν την εντός των εν λόγω αγορών ανάπτυξη του ανταγωνισμού εις βάρος των καταναλωτών, περιορίζοντας σε αυτές την παραγωγή, την ανάπτυξη εναλλακτικών προϊόντων ή υπηρεσιών ή, ακόμη, την καινοτομία [πρβλ. απόφαση της 30ής Ιανουαρίου 2020, Generics (UK) κ.λπ., C-307/18, EU:C:2020:52, σκέψεις 154 έως 157].

Σε άλλα σημεία, η απόφαση θεωρείται καινοτόμα¹¹¹. Το ΔΕΕ συνδύασε την νομολογία του Άρθρου 106 ΣΛΕΕ, η οποία εφαρμόζεται σε κρατικά μέτρα¹¹². Το γενικότερο επιχείρημα ήταν ότι: όταν ένας οργανισμός βρίσκεται, εκ του νόμου ή εκ των πραγμάτων, σε θέση συγκρίσιμη με εκείνη μιας επιχείρησης που απολαμβάνει αποκλειστικά δικαιώματα, υπόκειται σε αυστηρές υποχρεώσεις μη διάκρισης, οι οποίες στοχεύουν στην προληπτική αντιμετώπιση του κινδύνου κατάχρησης.¹¹³

Στις συγκεκριμένες περιστάσεις της υπόθεσης, το Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι οι κανόνες για την προηγούμενη έγκριση ποδοσφαιρικών αγώνων δεν είναι απαραίτητα καταχρηστικοί. Ωστόσο, πρέπει να υπόκεινται σε κατάλληλους περιορισμούς για να είναι συμβατοί με το Άρθρο 102 ΣΛΕΕ. Όταν ένας οργανισμός διαθέτει τα κανονιστικά μέσα για να αποφασίσει ποιος θα ανταγωνιστεί μαζί του, η απόφαση εξηγεί ότι πρέπει να υπάρχει ένα ουσιαστικό και διαδικαστικό πλαίσιο που να διευκρινίζει πώς θα ασκούνται οι κανονιστικές του εξουσίες. Επιπλέον, ο οργανισμός πρέπει να αποφεύγει την επιβολή κυρώσεων με διακριτική ευχέρεια.

Ειδικότερα σύμφωνα με τις σκέψεις 147 και 148 της απόφασης του ΔΕΕ:

«... καμία από τις ιδιαιτερότητες που χαρακτηρίζουν το επαγγελματικό ποδόσφαιρο δεν επιτρέπει να θεωρηθεί θεμιτή η θέσπιση και, κατά μείζονα λόγο, η εφαρμογή κανόνων περί χορηγήσεως προηγούμενης αδείας και περί συμμετοχής οι οποίοι, εν γένει, δεν υπόκεινται σε περιορισμούς, υποχρεώσεις και έλεγχο που να αποκλείουν τον κίνδυνο καταχρηστικής εκμεταλλεύσεως δεσπόζουσας θέσεως και οι οποίοι, ειδικότερα, δεν διέπονται από ουσιαστικά κριτήρια και διαδικαστικούς κανόνες που να διασφαλίζουν τον διαφανή, αντικειμενικό, συγκεκριμένο και μη εισάγοντα διακρίσεις χαρακτήρα τους, ενώ παρέχουν στην οντότητα που καλείται να τους εφαρμόζει την εξουσία να εμποδίζει την πρόσβαση οποιασδήποτε ανταγωνίστριας επιχειρήσεως στην αγορά. Οι κανόνες αυτοί πρέπει να θεωρούνται αντίθετοι προς το άρθρο 102 ΣΛΕΕ, όπως προκύπτει από τις σκέψεις 134 έως 138 της παρούσας αποφάσεως.

Ομοίως, ελλείπει ουσιαστικών κριτηρίων και διαδικαστικών κανόνων που να διασφαλίζουν ότι οι κυρώσεις που προβλέπονται μαζί με τους κανόνες αυτούς έχουν διαφανή, αντικειμενικό, συγκεκριμένο, μη ενέχοντα διακρίσεις και αναλογικό χαρακτήρα, οι επίμαχες κυρώσεις, καθόσον επιβάλλονται κατά διακριτική ευχέρεια, πρέπει να θεωρούνται, ως εκ της φύσεώς τους, αντίθετες προς το άρθρο 102 ΣΛΕΕ. Πράγματι, σε μια τέτοια κατάσταση, καθίσταται αδύνατο να εξακριβωθεί, κατά τρόπο διαφανή και αντικειμενικό, αν η εφαρμογή τους κατά περίπτωση είναι δικαιολογημένη και αναλογική, λαμβανομένων υπόψη των συγκεκριμένων χαρακτηριστικών του οικείου σχεδίου διασυλλογικής διεθνούς διοργανώσεως.»

¹¹¹ Pablo Ibáñez Colomo, On Superleague and ISU: the expectation was justified (and EU competition law may be changing before our eyes, 2023 <https://chillingcompetition.com/2023/12/21/on-superleague-and-isu-the-expectation-was-justified-and-eu-competition-law-may-be-changing-before-our-eyes/>

¹¹² πρβλ. απόφαση της 1ης Ιουλίου 2008, MOTOE, C-49/07, EU:C:2008:376, σκέψη 53

¹¹³ C-333/2, European Superleague Co SL v FIFA (2023), σκέψη 138, «Κατά συνέπεια, και η εν λόγω εξουσία πρέπει να υπόκειται σε περιορισμούς, υποχρεώσεις και έλεγχο κατάλληλα να αποκλείσουν τον κίνδυνο καταχρηστικής εκμεταλλεύσεως δεσπόζουσας θέσεως, προκειμένου να μην παραβιάζεται το άρθρο 102 ΣΛΕΕ»

Συνεπώς, παρόλο που το ΔΕΕ αναγνώρισε τη σημασία των κανονισμών για τη διατήρηση της συνοχής του ποδοσφαίρου, υπογράμμισε την ανάγκη ύπαρξης ενός ρυθμιστικού πλαισίου που να διασφαλίζει τη μη διακριτική μεταχείριση και τη διαφάνεια.

Λ.2.3 ISU SKATING

Στην υπόθεση ISU¹¹⁴, η Διεθνής Ένωση Πατινάζ (ISU) είχε θεσπίσει κανόνες που περιόριζαν ή απαγόρευαν τη συμμετοχή αθλητών σε διοργανώσεις που δεν είχαν εγκριθεί από την Ένωση, επιβάλλοντας σημαντικούς περιορισμούς στην επαγγελματική τους ελευθερία. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή είχε επικρίνει τους κανόνες επιλεξιμότητας της ISU, οι οποίοι, παρά τις τροποποιήσεις με την πάροδο του χρόνου, εξακολουθούσαν να περιλαμβάνουν διατάξεις που μπορούσαν να αποκλείσουν αθλητές από διοργανώσεις της ISU αν συμμετείχαν σε μη εγκεκριμένα γεγονότα. Το κεντρικό ερώτημα ήταν αν αυτοί οι κανόνες συνιστούσαν περιορισμούς του ανταγωνισμού κατ'αντικείμενο.

Το ΔΕΕ, βασιζόμενο στην απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου, που είχε εφαρμόσει το άρθρο 106 ΣΛΕΕ έκρινε ότι αυτοί οι κανόνες συνιστούσαν περιορισμό του ανταγωνισμού «κατά αντικείμενο» κατά το Άρθρο 101 της ΣΛΕΕ, καθώς έδιναν στην ISU τη δυνατότητα να ελέγχει την πρόσβαση στην αγορά. Οι κανονισμοί θεωρήθηκαν ασαφείς, μη διαφανείς και δυσανάλογοι, δημιουργώντας σύγκρουση συμφερόντων και περιορίζοντας την είσοδο ανταγωνιστών.

Στις παραγράφους 131 έως 149 της απόφασης ISU, παρατηρείται κάποια απόκλιση από την κλασική προσέγγιση για τον εντοπισμό περιορισμών κατ'αντικείμενο. Η ανάλυση επικεντρώνεται περισσότερο στις επιπτώσεις των κανόνων επιλεξιμότητας (και συγκεκριμένα στο ότι δίνουν διακριτική εξουσία στην ISU να περιορίζει τον ανταγωνισμό και να επιβάλλει δυσανάλογες κυρώσεις) παρά στο αντικείμενό τους.¹¹⁵

Το ΔΕΕ τόνισε ότι η ισχύς των αθλητικών οργανισμών να ρυθμίζουν την πρόσβαση στην αγορά πρέπει να υπόκειται σε αντικειμενικά, διαφανή και σαφή κριτήρια, ώστε να διασφαλίζεται ο δίκαιος ανταγωνισμός. Η απόφαση υποδηλώνει ιδιαίτερα ότι, όταν πρόκειται για οργανισμούς με κανονιστική λειτουργία, η απουσία ελέγχων αντιμετωπίζεται ως τεκμήριο περιορισμού του ανταγωνισμού, χωρίς να είναι απαραίτητη η αξιολόγηση της πραγματικής επίπτωσης. Έτσι, φαίνεται να εισάγεται ένα αυστηρότερο επίπεδο εφαρμογής του ευρωπαϊκού δικαίου ανταγωνισμού για τέτοιους οργανισμούς.

Συνοψίζοντας, και στις τρεις πρόσφατες υποθέσεις που αναφέρθηκαν, το ΔΕΕ υπογράμμισε τη σημασία της διαφάνειας, της αναλογικότητας και της δυνατότητας ελέγχου στους κανονισμούς που θέτουν οι αθλητικές οργανώσεις. Οι αποφάσεις επισημαίνουν ότι οι αθλητικές οργανώσεις πρέπει να αναθεωρήσουν τους κανονισμούς τους όταν αυτοί είναι πιθανό να επηρεάσουν τον

¹¹⁴ C-124/21, International Skating Union (2023), <https://curia.europa.eu/juris/documents.jsf?num=C-124/21>

¹¹⁵ Pablo Ibáñez Colomo, On Superleague and ISU: the expectation was justified (and EU competition law may be changing before our eyes, 2023 <https://chillingcompetition.com/2023/12/21/on-superleague-and-isu-the-expectation-was-justified-and-eu-competition-law-may-be-changing-before-our-eyes/>

ανταγωνισμό. Βέβαια αυτό δεν σημαίνει ότι η UEFA, η FIFA και η ISU θα πρέπει να εγκρίνουν αμέσως την διοργάνωση οποιουδήποτε γεγονότος, αλλά ότι πρέπει να διαθέτουν σαφή κριτήρια για την έγκριση και τις κατάλληλες διαδικασίες για την εξέταση αυτών των εγχειρημάτων, όπως συνοψίστηκε παραπάνω. Δεν σημαίνει επίσης ότι οι αθλητικές αυτές ενώσεις δεν μπορούν να επικαλεστούν το γενικό συμφέρον για να επιβάλλουν αναπόφευκτους περιορισμούς.¹¹⁶ Είναι σημαντικό όμως να συμμορφώνονται με το δίκαιο ανταγωνισμού και να σέβονται τα δικαιώματα όλων των εμπλεκόμενων μερών, από τους συλλόγους και τους αθλητές έως τους καταναλωτές και τους θεατές.

Δ.3 Αθλητικές συγχωνεύσεις, εξαγορές και συγκεντρώσεις: Εφαρμόζεται το δίκαιο του ανταγωνισμού;

Η εφαρμογή του δικαίου του ανταγωνισμού στον τομέα του αθλητισμού αποτελεί ένα πεδίο ιδιαίτερης σημασίας, όπως καταδεικνύουν οι πρόσφατες αποφάσεις του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ) σε υποθέσεις που άπτονται των άρθρων 101 και 102 της ΣΛΕΕ. Συνεχίζοντας, η ανάλυση της παρούσας εργασίας θα μετατοπιστεί στο κύριο αναδυόμενο ζήτημα: στις συγχωνεύσεις στον αθλητισμό, ένα πεδίο όπου η εφαρμογή των κανόνων του δικαίου του ανταγωνισμού αποκτά εξίσου κρίσιμη σημασία. Οι συγχωνεύσεις αθλητικών οργανισμών ή άλλων οντοτήτων στον τομέα του αθλητισμού εγείρουν ερωτήματα σχετικά με τη συγκέντρωση ισχύος, την επίδραση στον ανταγωνισμό και τις πιθανές συνέπειες για αθλητές, συλλόγους και για τους καταναλωτές-θεατές.

Σύμφωνα με δεδομένα του Ινστιτούτου Συγχωνεύσεων, μόλις το 2023 πραγματοποιήθηκαν συνολικά 223 συμφωνίες (“deals”) στον τομέα του αθλητισμού με συνολική αξία 22,6 δις USD.¹¹⁷ Τα δεδομένα καταδεικνύουν ότι ο κλάδος του αθλητισμού έχει συνεχή ανάπτυξη και αναμένεται να έχει ακόμη μεγαλύτερη.

Δεν είναι όμως απαραίτητο ότι όλες οι μεγάλες αθλητικές συγχωνεύσεις και εξαγορές υπόκεινται σε έλεγχο από τις αρχές του ανταγωνισμού. Για παράδειγμα, η εξαγορά της ποδοσφαιρικής ομάδας Newcastle United Football Club από την PIF ύψους 300 εκατ. λιρών τον Οκτώβριο του 2021, δεν εξετάστηκε από τις αρχές ανταγωνισμού, διότι η PIF δεν ανταγωνιζόταν τη Newcastle United, καθώς επρόκειτο για την πρώτη επαγγελματική ποδοσφαιρική ομάδα που απέκτησε¹¹⁸. Έτσι, δεν υπήρξε άμεση βλάβη στον ανταγωνισμό λόγω της εξαγοράς. Η PIF δεν φαινόταν να δραστηριοποιείται σε καμία σχετική ανάντη ή κατάντη αγορά όπου θα μπορούσε να αποκλείσει την είσοδο άλλων ανταγωνιστών και να βλάψει τους ανταγωνιστές της σε άλλα στάδια της αγοράς. Δεν υπήρχαν ενδείξεις για επιπτώσεις μέσω του ομίλου της, όπου θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει τον έλεγχό της σε μια αγορά για να βλάψει τον ανταγωνισμό σε μια άλλη αγορά. Συνολικά, δεν

¹¹⁶ Monti, Giorgio, Tilburg Law and Economics Center, "EU Competition Law after the Grand Chamber's December 2023 Sports Trilogy: European Superleague, International Skating Union and Royal Antwerp FC." .

¹¹⁷ Nima Nogrehkar, Beyond the Field: Exploring the Business of Sports in M&A, 31 Ιανουαρίου 2024, <https://imaa-institute.org/publications/m-and-a-activity-sports-industry-2024/>.

¹¹⁸ Kelsey Rick, Newcastle United takeover: What is PIF, the main owner of the club? 2021, <https://www.bbc.com/news/newsbeat-58842557>.

υπήρξε προφανής βλάβη του ανταγωνισμού και η συμφωνία προχώρησε χωρίς κανένα έλεγχο του ανταγωνισμού.

Καθώς η PIF αρχίζει να χτίζει το αθλητικό της χαρτοφυλάκιο με τις συμφωνίες για το τένις και το γκολφ, οι ρυθμιστικές αρχές ανταγωνισμού μπορεί να αρχίσουν να εξετάζουν πιο σοβαρά τις πιθανές επιπτώσεις μέσω του ομίλου της. Θα μπορούσε ακόμη και να θεωρηθεί ότι δύο διαφορετικά αθλήματα ανταγωνίζονται μεταξύ τους στην αγορά τηλεοπτικών δικαιωμάτων.

Ορισμένες συμφωνίες μπορεί να μην προκαλέσουν έρευνα για τον έλεγχο των συγκεντρώσεων, επειδή δεν θεωρούνται καθόλου «συγκεντρώσεις». Για παράδειγμα, η PIF είναι ένας «πολυετής στρατηγικός εταίρος» της ATP tour, ο οποίος είναι χορηγός τίτλου του συστήματος κατάταξης της ATP και έχει την επωνυμία του στο γήπεδο σε ορισμένες από τις σημαντικότερες διοργανώσεις ATP 1000. Ομοίως, πρόσφατα ανακοινώθηκε ότι η PIF συνεργάζεται με το Παγκόσμιο Πρωτάθλημα Σνούκερ. Αυτού του είδους οι συμφωνίες χορηγίας είναι απίθανο να ελεγχθούν, εκτός εάν παρέχουν στον χορηγό τη δυνατότητα να ελέγχει καθοριστικά την εμπορική στρατηγική της εταιρείας, έχοντας, για παράδειγμα, θέση στο διοικητικό συμβούλιο, αυξημένη μετοχική συμμετοχή ή τη δυνατότητα άσκησης αρνησικυρίας (veto) στο επιχειρηματικό σχέδιο της εταιρείας.¹¹⁹

Α.3.1 Συγκεντρώσεις στην αγορά τηλεοπτικής μετάδοσης αθλητικών διοργανώσεων

Καθώς ένα μεγάλο ποσοστό των συγχωνεύσεων στον αθλητισμό δεν ελέγχεται από τις αρχές ανταγωνισμού, το μεγαλύτερο μέρος των συγχωνεύσεων, εξαγορών και συγκεντρώσεων αφορά τα δικαιώματα τηλεοπτικής μετάδοσης στην αθλητική αγορά. Η αγορά αυτή, η οποία συγκεντρώνει τεράστια οικονομικά κεφάλαια και διαδραματίζει κρίσιμο ρόλο στην εμπορική βιωσιμότητα του επαγγελματικού αθλητισμού, αποτελεί συχνά πεδίο έντονων διαπραγματεύσεων και πιθανών αντιανταγωνιστικών πρακτικών.

Στο πλαίσιο αυτό, ο έλεγχος των συγχωνεύσεων στον τομέα των τηλεοπτικών δικαιωμάτων στοχεύει στη διατήρηση ενός ισορροπημένου και ανταγωνιστικού περιβάλλοντος, το οποίο προστατεύει όχι μόνο τα εμπορικά συμφέροντα αλλά και την πρόσβαση του ευρύτερου κοινού στον αθλητισμό και την τηλεθέαση του ως κοινωνικό αγαθό. Για τον λόγο αυτό, στην συνέχεια θα αναφερθούν κάποιες υποθέσεις που εξετάστηκαν από τις αρχές ανταγωνισμού και αφορούν δικαιώματα τηλεοπτικής μετάδοσης.

Α.3.1.1 CVS/SLEC – Liberty Media/ MotoGP: Η διεκδίκηση της Formula 1

Η απόφαση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στην M.4066¹²⁰ (CVC/SLEC), εκδόθηκε στις 20 Μαρτίου 2006, αποτελεί ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα της αντιμετώπισης των ζητημάτων ανταγωνισμού από την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) στις μεγάλες συγχωνεύσεις υψηλού προφίλ, σε τομείς όπως ο μηχανοκίνητος αθλητισμός. Η υπόθεση αφορούσε την εξαγορά της Speed Investments Limited, μιας εταιρείας συμμετοχών που ελέγχει την SLEC Holdings Limited, ιδιοκτήτρια της Formula

¹¹⁹ Matthew Tweddell, Competition law in sports: it's time to talk about merger control, 2024.

¹²⁰ M. 4066 CVC/SLEC, https://ec.europa.eu/competition/mergers/cases/decisions/m4066_20060320_20212_en.pdf.

One Group, από την εταιρεία CVC Capital Partners, μια επενδυτική εταιρεία. Η CVC Capital Partners μέσω της εξαγοράς επεδίωκε να αποκτήσει τον έλεγχο της Formula 1. Η συγκέντρωση αυτή προκάλεσε σημαντικές ανησυχίες σχετικά με τον αντίκτυπο της στον ανταγωνισμό, κυρίως στις αγορές δικαιωμάτων τηλεοπτικών μεταδόσεων που σχετίζονται με διοργανώσεις μηχανοκίνητου αθλητισμού.

Η CVC Capital Partners είναι μια εταιρεία ιδιωτικών επενδυτικών κεφαλαίων που διαχειρίζεται επενδυτικά κεφάλαια σε διάφορους κλάδους, συμπεριλαμβανομένου του μηχανοκίνητου αθλητισμού. Μέσω της επένδυσης αυτής, η CVC επιδίωξε να αποκτήσει την Speed Investments Limited (Speed), μια εταιρεία που κατέχει το 75% της SLEC Holdings Limited (SLEC). Η SLEC, με τη σειρά της, ήταν η εταιρεία συμμετοχών που είχε τον έλεγχο της Formula One Group, η οποία κατείχε τα εμπορικά δικαιώματα του Παγκόσμιου Πρωταθλήματος Formula One της FIA (Formula One). Ως αποτέλεσμα της συναλλαγής, η CVC θα αποκτούσε έμμεσο έλεγχο στη Formula One Group.¹²¹

Ταυτόχρονα, η CVC είχε τον έλεγχο της θυγατρικής της Dorna Sports, την εταιρεία που προωθούσε το MotoGP, το κορυφαίο πρωτάθλημα αγώνων μοτοσυκλέτας.¹²² Αυτή η επικάλυψη συμφερόντων μεταξύ των εμπορικών δικαιωμάτων τόσο στη Formula One όσο και στο MotoGP δημιούργησε ανησυχίες ότι η CVC θα αποκτούσε υπερβολική ισχύ στην αγορά προώθησης αγώνων μηχανοκίνητου αθλητισμού, ιδιαίτερα στις αγορές τηλεοπτικών δικαιωμάτων στην Ισπανία και στην Ιταλία, όπου τόσο η Formula One όσο και το MotoGP είναι εξαιρετικά δημοφιλή. Η συγκέντρωση CVC-SLEC προκάλεσε ανησυχίες για τον ανταγωνισμό, καθώς επρόκειτο να συγχωνεύσει τα εμπορικά δικαιώματα τηλεοπτικής μετάδοσης του μεγαλύτερου παγκόσμιου πρωταθλήματος αγώνων αυτοκινήτων με αυτά του μεγαλύτερου πρωταθλήματος αγώνων μοτοσυκλετών.

Η Επιτροπή όρισε τις σχετικές αγορές ως την αγορά δικαιωμάτων τηλεοπτικών μεταδόσεων για σημαντικά αθλητικά γεγονότα μηχανοκίνητου αθλητισμού και την αγορά δικαιωμάτων τηλεοπτικών μεταδόσεων για τακτικά ελεύθερα αθλητικά γεγονότα. Και στις δύο περιπτώσεις, η Formula One και το MotoGP αναγνωρίστηκαν ως βασικά περιουσιακά στοιχεία για τους τηλεοπτικούς σταθμούς στην Ισπανία και την Ιταλία. Οι ισπανικές και ιταλικές αγορές ήταν ιδιαίτερου ενδιαφέροντος λόγω του μεγάλου κοινού που προσελκύουν αυτά τα γεγονότα και των σημαντικών εσόδων που παράγουν από τη διαφήμιση.¹²³

Η Επιτροπή εντόπισε ότι ο συνδυασμένος έλεγχος της Formula One και του MotoGP θα μπορούσε να μειώσει σημαντικά τον ανταγωνισμό στην αγορά δικαιωμάτων τηλεοπτικών μεταδόσεων αθλητικών διοργανώσεων, ειδικά στην Ιταλία και την Ισπανία. Και τα δύο αυτά αθλητικά γεγονότα προσελκύουν τεράστιο κοινό και απαιτούν υψηλά τέλη μετάδοσης. Η Επιτροπή εξέφρασε φόβους ότι, ελέγχοντας και τα δύο αθλήματα, η CVC θα αποκτούσε υπερβολική

¹²¹ M. 4066 CVC/SLEC, σκέψη 3.

¹²² M. 4066 CVC/SLEC, σκέψη 12.

¹²³ M. 4066 CVC/SLEC, σκέψη 46.

διαπραγματευτική δύναμη έναντι των τηλεοπτικών σταθμών, επιτρέποντάς της να αυξήσει τις τιμές ή να επιβάλλει περιοριστικούς όρους στα τηλεοπτικά συμβόλαια.

Η Επιτροπή διαπίστωσε ότι αυτά τα δύο αθλήματα ήταν τα πιο **άμεσα υποκατάστατα** το ένα για το άλλο σε αυτές τις χώρες¹²⁴ και ότι η συγχώνευση θα έδινε στην CVC δεσπόζουσα θέση στην αγορά, ελέγχοντας τα δύο πιο δημοφιλή αθλητικά γεγονότα μηχανοκίνητου αθλητισμού. Αυτή η κυριαρχία θα μπορούσε να οδηγήσει σε αυξήσεις των τιμών των τηλεοπτικών δικαιωμάτων, μειώνοντας παράλληλα τις επιλογές των καταναλωτών και πλήττοντας τον ανταγωνισμό μεταξύ των τηλεοπτικών σταθμών. Ιδιαίτερα, επισημάνθηκε ότι οι καταναλωτές-τηλεθεατές τείνουν να είναι πιστοί στην τηλεθέαση αυτών των αθλημάτων, διότι έχουν την αγωνία του τελικού αποτελέσματος, το οποίο προκύπτει στο τέλος μιας σειράς αγώνων. Σύμφωνα με την σκέψη 50 της απόφασης: *«Το Moto GP και η Formula 1 διακρίνονται επίσης από άλλες μεγάλες αθλητικές διοργανώσεις που λαμβάνουν χώρα στην Ισπανία και την Ιταλία, καθώς διοργανώνονται καθ' όλη τη διάρκεια του έτους και προσελκύουν πιστό κοινό. Αυτό οφείλεται εν μέρει στο γεγονός ότι πρόκειται για πρωταθλήματα, όπου το τελικό αποτέλεσμα εξαρτάται από όλες τις διοργανώσεις και ο νικητής συνήθως γίνεται γνωστός προς το τέλος της σεζόν. Από τη μία πλευρά, αυτό δημιουργεί πίστη των καταναλωτών σε ένα κοινό που παραδοσιακά είναι δύσκολο να προσεγγιστεί. Επιπλέον, ως παράπλευρο αποτέλεσμα, αυτό ενισχύει την πίστη των διαφημιστών, οι οποίοι αποκτούν μια αξιόπιστη πηγή ελκυστικών προφίλ θεατών.»*

Η έρευνα αγοράς της Επιτροπής έδειξε ότι οι τηλεοπτικοί σταθμοί θεωρούσαν τη Formula One και το MotoGP ως απαραίτητα προγράμματα για την προσέλκυση μεγάλου κοινού, ειδικά μεταξύ των νέων ανδρών, που αποτελούν βασικό δημογραφικό στοιχείο για τους διαφημιστές. Και στην Ιταλία και στην Ισπανία, αυτά τα δύο αθλητικά γεγονότα κατατάσσονται σταθερά στα πιο δημοφιλή αθλητικά προγράμματα. Ως εκ τούτου, ο έλεγχος και των δύο από την CVC θα μπορούσε να διαταράξει σοβαρά το ανταγωνιστικό τοπίο σε αυτές τις χώρες, **περιορίζοντας την ικανότητα των τηλεοπτικών σταθμών να διαπραγματευτούν ευνοϊκούς όρους και τιμές**¹²⁵. Η CVC ήταν σε θέση να προσαρμόσει το χρονοδιάγραμμα της πώλησης των δικαιωμάτων και για τις δύο σειρές, τη διάρκεια των συμβολαίων ή τη διαμόρφωση των πακέτων, ώστε να βελτιώσει τη θέση της στην αγορά.

Όσον αφορά τα μερίδια αγοράς, στην αγορά των τηλεοπτικών δικαιωμάτων για σημαντικά γεγονότα μηχανοκίνητου αθλητισμού, τα εμπλεκόμενα μέρη θα είχαν συνδυασμένο μερίδιο αγοράς [90-100%], δηλαδή δεσπόζουσα θέση στην αγορά. Σύμφωνα με τα μέρη, σε όλα τα κράτη μέλη όπου μεταδίδονται τόσο η Formula 1 όσο και το Moto GP, θα αντιπροσώπευαν, ανάλογα με το κράτος μέλος, μεταξύ [60-70%] και [90-100%] όλων των τηλεοπτικών δικαιωμάτων για γεγονότα μηχανοκίνητου αθλητισμού.¹²⁶

¹²⁴ M. 4066 CVC/SLEC, σκέψη 47.

¹²⁵ M. 4066 CVC/SLEC, σκέψη 66.

¹²⁶ M. 4066 CVC/SLEC, σκέψη 64.

Επιπλέον, υπήρχε ο κίνδυνος η CVC να εμπλακεί σε δεσμοποίηση (“bundling”) των τηλεοπτικών δικαιωμάτων, όπου τα δικαιώματα της πιο δημοφιλούς Formula One θα μπορούσαν να συνδέονται με το λιγότερο δημοφιλές MotoGP.¹²⁷

Για να αντιμετωπίσει τις ανησυχίες ανταγωνισμού που εξέφρασε η Επιτροπή, η CVC Capital Partners πρότεινε μια **σειρά από δεσμεύσεις**. Η πιο σημαντική από αυτές ήταν η πώληση της Dorna Sports, του προωθητή του MotoGP. Αυτό το μέτρο στόχευε στην εξάλειψη της επικάλυψης μεταξύ του ελέγχου της Formula One και του MotoGP από την CVC, αποκαθιστώντας τον ανταγωνισμό στην αγορά δικαιωμάτων τηλεοπτικών μεταδόσεων. Με την εκποίηση της Dorna Sports, η CVC δεν θα είχε πλέον τον έλεγχο και των δύο μεγάλων αθλητικών γεγονότων μηχανοκίνητου αθλητισμού στην Ισπανία και την Ιταλία, διασφαλίζοντας ότι ο ανταγωνισμός για τα τηλεοπτικά δικαιώματα σε αυτές τις αγορές θα παρέμενε ανεπηρέαστος.¹²⁸

Εκτός από την εκποίηση, η CVC δεσμεύτηκε επίσης να μην πωλήσει τα τηλεοπτικά δικαιώματα του MotoGP και της Formula One στην Ισπανία πριν από την ολοκλήρωση της εκποίησης της Dorna. Αυτό αποσκοπούσε στο να αποτρέψει την CVC από το να επωφεληθεί από τον προσωρινό έλεγχο και των δύο αθλημάτων, ενώ η διαδικασία εκποίησης βρισκόταν σε εξέλιξη. Η Επιτροπή θεώρησε αυτές τις δεσμεύσεις ως διορθωτικά μέτρα που θα αποκαθιστούσαν αποτελεσματικά τον ανταγωνισμό.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αποδέχτηκε τελικά τις δεσμεύσεις της CVC και ενέκρινε τη συγχώνευση βάσει του Άρθρου 6(1)(β) του Κανονισμού (ΕΚ) 139/2004 του Συμβουλίου, υπό την προϋπόθεση πλήρους συμμόρφωσης με τα προτεινόμενα διορθωτικά μέτρα. Η εκποίηση της Dorna Sports εξάλειψε την ανταγωνιστική επικάλυψη που είχε προκαλέσει ανησυχίες στις αγορές τηλεοπτικών δικαιωμάτων της Ισπανίας και της Ιταλίας, διασφαλίζοντας ότι οι τηλεοπτικοί σταθμοί θα μπορούσαν να συνεχίσουν να διαπραγματεύονται ανεξάρτητα για τα δικαιώματα της Formula One και του MotoGP.

Η εξέλιξης της υπόθεσης το 2024- Liberty Media/ Dorna Sports

Η υπόθεση επανέρχεται στο προσκήνιο φέτος το 2024. Σχεδόν 20 χρόνια αργότερα, η Liberty Media Corporation, ανακοίνωσε ότι επιθυμεί να αποκτήσει αποκλειστικό έλεγχο μέσω της απόκτησης μετοχών επί της εταιρείας Dorna Sports, S.L., η οποία όπως επισημάνθηκε, διατηρεί από το 1992 τα δικαιώματα της διοργάνωσης του MotoGP καθώς και τα εμπορικά δικαιώματα μετάδοσης.¹²⁹ Η Liberty Media το 2017¹³⁰ εξαγόρασε το ποσοστό της CVC Capital Partners και απέκτησε τον έλεγχο επί της Formula 1. Γενικότερα η Liberty Media διατηρεί συμφέροντα σε

¹²⁷ M. 4066 CVC/SLEC, σκέψη 69.

¹²⁸ Ibid, Δεσμεύσεις, πρβλ σκέψεις 75 επ.

¹²⁹ M.11539 – LIBERTY MEDIA / DORNA SPORTS
https://ec.europa.eu/competition/mergers/cases1/202446/M_11539_10347885_521_3.pdf

¹³⁰ Liberty completes F1 acquisition, 2017, <https://www.formula1.com/en/latest/article/liberty-completes-f1-acquisition.3zzGTfOwC4OkEc8EAKMKKw>

διάφορες επιχειρήσεις που σχετίζονται με τα μέσα ενημέρωσης, τον αθλητισμό και την ψυχαγωγία.

Η Liberty Media, είναι της άποψης ότι η αγορά του αθλητισμού και της ψυχαγωγίας έχει αλλάξει από τότε και ότι η Formula 1 και το MotoGP αποτελούν μόνο ένα απλό μέρος της. Έχει επίσης τονίσει ότι δεν σκοπεύει να συνδυάσει τα προϊόντα αυτά (“bundling”), αλλά να τα αντιμετωπίσει ως ξεχωριστά προϊόντα. Ο Renee Wilm, επικεφαλής νομικός σύμβουλος της Liberty, προσπάθησε επίσης να ρίξει φως στο γεγονός ότι η απόφαση της Επιτροπής είναι σχεδόν είκοσι χρόνια παλιά και δεν έχει προσβληθεί.¹³¹

Μπορεί η αγορά να έχει αλλάξει από τότε, αλλά η Formula One και το MotoGP παραμένουν αξιοσημείωτοι συμμετέχοντες με παρόμοιες βάσεις οπαδών. Μάλιστα η αγορά τηλεοπτικής μετάδοσης μέσω των καναλιών streaming είναι εύλογο να είναι πιο διαδομένη με την εξέλιξη της τεχνολογίας. Θα έχει ενδιαφέρον να δούμε πώς η Επιτροπή (και άλλες ρυθμιστικές αρχές) θα προσεγγίσει αυτή τη φορά αυτή τη συμφωνία για το μέλλον του μηχανοκίνητου αθλητισμού και ιδιαίτερα, αν θα την εγκρίνει, θα την απορρίψει ή αν θα την εγκρίνει επιβάλλοντας δεσμεύσεις.¹³²

Δ.3.1.2 Central European Media Enterprises Ltd. (CME)/ PPF Group N.V.

Η υπόθεση αφορά την εξαγορά της Central European Media Enterprises Ltd. (CME) από την PPF Group N.V. στις 6 Οκτωβρίου 2020.¹³³

Η PPF Group, ένας πολυεθνικός όμιλος επενδύσεων με συμφέροντα σε τηλεπικοινωνίες και μέσα ενημέρωσης, κατείχε ήδη σημαντική παρουσία στον τομέα των τηλεοπτικών υπηρεσιών μέσω της θυγατρικής της O2 Czech Republic (O2 CR). Η O2 CR, εκτός από τηλεπικοινωνιακές υπηρεσίες, διαχειρίζεται και αθλητικά τηλεοπτικά κανάλια, όπως το O2 TV Sport, κατέχοντας σημαντικά δικαιώματα για τη μετάδοση αθλητικών γεγονότων.¹³⁴

Από την άλλη πλευρά, η CME είναι ένας μεγάλος όμιλος μέσων μαζικής ενημέρωσης που κατέχει και διαχειρίζεται τηλεοπτικά κανάλια σε διάφορες χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης. Ένα σημαντικό μέρος των δραστηριοτήτων της CME αφορά την απόκτηση δικαιωμάτων για την τηλεοπτική μετάδοση αθλητικών γεγονότων κυρίως της Αμερικής, όπως το MotoGP, το NBA, το NHL (ice hockey) και άλλες μεγάλες αθλητικές διοργανώσεις.¹³⁵

¹³¹US-based F1 owner Liberty Media announces MotoGP takeover, <https://www.reuters.com/sports/formula1/us-based-f1-owner-liberty-media-announces-motogp-takeover-2024-04-01/>

¹³²Coch Mat, Calls for EU Commission investigation into F1/MotoGP acquisition, 2024, <https://speedcafe.com/motogp-f1-sale-liberty-media-eu-investigation/>

¹³³M.9669- PPF GROUP / CENTRAL EUROPEAN MEDIA ENTERPRISES, https://ec.europa.eu/competition/mergers/cases1/202051/m9669_468_3.pdf

¹³⁴ M.9669 - PPF GROUP / CENTRAL EUROPEAN MEDIA ENTERPRISES, Σκέψη 103.

¹³⁵ M.9669 - PPF GROUP / CENTRAL EUROPEAN MEDIA ENTERPRISES, Σκέψη 103.

Η PPF Group και η Central European Media Enterprises (CME) δραστηριοποιούνται και οι δύο στην απόκτηση δικαιωμάτων μετάδοσης αθλητικών γεγονότων στην Τσεχία και τη Σλοβακία, καθώς και στην πώληση διαφημιστικού χώρου στην Τσεχία. Επιπλέον, λειτουργούν σε διαφορετικά επίπεδα της αλυσίδας της τηλεόρασης. Η CME λειτουργεί κυρίως ως χονδρέμπορος τηλεοπτικών καναλιών σε διάφορα κράτη-μέλη, ενώ η PPF παρέχει υπηρεσίες λιανικής στον τομέα της οπτικοακουστικής και των τηλεπικοινωνιών στη Βουλγαρία, την Τσεχία και τη Σλοβακία.¹³⁶

Η συμφωνία αφορούσε την εξαγορά της CME από την PPF μέσω της θυγατρικής της TV Bermuda Ltd., που συγχωνεύθηκε με την CME, δίνοντας έτσι στην PPF αποκλειστικό έλεγχο του ομίλου. Αυτή η συγχώνευση αύξησε σημαντικά τον έλεγχο της PPF στην αγορά των αθλητικών τηλεοπτικών δικαιωμάτων και της μετάδοσης αθλητικών γεγονότων στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη.

Ένα από τα βασικά ζητήματα που εξέτασε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ήταν η δυνατότητα της PPF να ελέγξει τη μετάδοση σημαντικών αθλητικών γεγονότων μετά τη συγκέντρωση. Η αγορά αθλητικών δικαιωμάτων είναι ιδιαίτερα κρίσιμη για τους τηλεοπτικούς σταθμούς, καθώς τα δικαιώματα για δημοφιλή αθλήματα, όπως το ποδόσφαιρο και το μπάσκετ, αποτελούν σημαντική πηγή εσόδων και έλκουν μεγάλες θεαματικότητες. Στην προκειμένη περίπτωση, η συγκέντρωση αφορούσε δύο οντότητες που είχαν σημαντική παρουσία στην απόκτηση και διαχείριση αθλητικών δικαιωμάτων στην Τσεχία και τη Σλοβακία.

Η Επιτροπή εξέτασε αν η συγχώνευση αυτών των δύο οντοτήτων θα μπορούσε να έχει επιπτώσεις στον ανταγωνισμό και να επιτρέψει στην PPF να ελέγχει ένα μεγάλο μέρος των αθλητικών τηλεοπτικών δικαιωμάτων, κάτι που θα μπορούσε να αυξήσει τις τιμές των δικαιωμάτων και να περιορίσει την πρόσβαση άλλων παικτών στην αγορά. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατέληξε ότι η συγχώνευση δεν θα επηρέαζε αρνητικά τον ανταγωνισμό στην αγορά των αθλητικών δικαιωμάτων. Παρότι υπήρξε ανησυχία για την ενίσχυση της παρουσίας της PPF στον τομέα των τηλεοπτικών δικαιωμάτων, κυρίως μέσω των καναλιών της O2 CR, η Επιτροπή έκρινε ότι οι δραστηριότητες της PPF και της CME δεν ανταγωνίζονταν άμεσα στην ίδια κατηγορία αθλημάτων¹³⁷. Επίσης, παρέμεναν αρκετοί ισχυροί ανταγωνιστές στην αγορά, όπως οι Digi Sport, CT, και AMC, οι οποίοι κατείχαν δικαιώματα για άλλες σημαντικές αθλητικές διοργανώσεις, όπως το UEFA Champions League το Τσεχικό Πρωτάθλημα Χόκεϊ και τους Ολυμπιακούς Αγώνες.¹³⁸ Ένα ακόμη σημαντικό στοιχείο ήταν ότι τα αθλητικά δικαιώματα τηλεοπτικής μετάδοσης **πωλούνται μέσω διαφανών διαγωνισμών**, στους οποίους συμμετέχουν πολλοί ανταγωνιστές.

Κατά συνέπεια, η Επιτροπή κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η συναλλαγή δεν θα επηρέαζε την αγορά μετάδοσης αθλητικών δικαιωμάτων, ούτε θα έβλαπτε τον ανταγωνισμό και ενέκρινε την συγχώνευση χωρίς όρους ή δεσμεύσεις.¹³⁹

¹³⁶ Mergers: Commission approves PPF's acquisition of CME, Οκτώβριος 2020 https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_1842

¹³⁷ M.9669 - PPF GROUP / CENTRAL EUROPEAN MEDIA ENTERPRISES, σκέψη 115.

¹³⁸ M.9669 - PPF GROUP / CENTRAL EUROPEAN MEDIA ENTERPRISES, σκέψη 118.

¹³⁹ M.9669 - PPF GROUP / CENTRAL EUROPEAN MEDIA ENTERPRISES, σκέψη 116.

Δ.3.2 Μια ιστορική συγχώνευση: ABA /NBA

Παρότι η παρούσα υπόθεση εξετάστηκε στην Αμερική, θεωρείται ιστορική στην εξέλιξη του αθλητισμού και δεν θα μπορούσε να παραληφθεί από το παρόν κεφαλαίο. Η συγχώνευση μεταξύ της American Basketball Association (ABA) και της National Basketball Association (NBA) το 1976 ήταν ένα ιστορικό γεγονός που μεταμόρφωσε το επαγγελματικό μπάσκετ. Αυτό το γεγονός έδωσε τέλος σε χρόνια ανταγωνισμού μεταξύ των δύο ομοσπονδιών και σηματοδότησε την αρχή μιας νέας εποχής για το άθλημα.

Το 1967, ιδρύθηκε η ABA από τον Gary Davidson και τον Dennis Murphy. Το πρωτάθλημα έπαιξε εννέα σεζόν πριν συγχωνευθεί με το NBA το 1976. Η ABA δημιούργησε την δική της ταυτότητα, διαφοροποιώντας το στυλ του παιχνιδιού, εισάγοντας την γραμμή των τριών πόντων και τις πολύχρωμες μπάλες μπάσκετ. Η ομοσπονδία προσέλκυσε κορυφαία ταλέντα, προσφέροντας ανταγωνιστικούς μισθούς και έναν πιο ελεύθερο και εκρηκτικό τρόπο παιχνιδιού.¹⁴⁰

Για σχεδόν μία δεκαετία, η ABA και η NBA ανταγωνίζονταν για φιλάθλους, παίκτες και για μερίδιο αγοράς. Ενώ η ABA εισήγαγε συναρπαστικές αλλαγές και έναν πιο δυναμικό τρόπο παιχνιδιού, αντιμετώπιζε προβλήματα οικονομικής αστάθειας, μετακινήσεις ομάδων και συνολική βιωσιμότητα της ομοσπονδίας. Η NBA, αν και πιο σταθερή, αντιμετώπιζε την πρόκληση να διατηρήσει την κυριαρχία της μπροστά στην αυξανόμενη δημοτικότητα και καινοτομία της ABA.

Μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1970, και οι δύο ομοσπονδίες αναγνώρισαν τα οφέλη της ενοποίησης. Τα οικονομικά προβλήματα της ABA έκαναν δύσκολη τη συνέχιση της λειτουργίας της ως ανεξάρτητη οντότητα, ενώ η NBA είδε την ευκαιρία να ενοποιήσει τα ταλέντα και να επεκτείνει την εμβέλεια της αγοράς της. Μετά από εκτεταμένες διαπραγματεύσεις, οι δύο ομοσπονδίες συμφώνησαν να συγχωνευθούν το 1976, με την NBA να ενσωματώνει τέσσερις ομάδες της ABA: τους Denver Nuggets, Indiana Pacers, New York Nets και San Antonio Spurs. Οι υπόλοιπες ομάδες της ABA διαλύθηκαν και κάποιοι από τους παίκτες τους εντάχθηκαν σε ομάδες της NBA. Η συγχώνευση διεύρυνε την εμβέλεια του NBA, φέρνοντας το επαγγελματικό μπάσκετ σε νέες πόλεις και ενισχύοντας την εθνική του απήχηση, ενώ ενίσχυσε την χρηματοοικονομική σταθερότητα του NBA.

Η συγχώνευση του NBA με την American Basketball Association (ABA) το 1976 αποτέλεσε σημείο καμπής για την αμερικανική αγορά του αθλητισμού. Η συγχώνευση αυτή προκάλεσε ανησυχίες σχετικά με την αύξηση της δύναμης του NBA, και οι αρχές ανταγωνισμού των ΗΠΑ ερεύνησαν αν αυτή η συγκέντρωση θα δημιουργούσε μονοπωλιακές συνθήκες στο επαγγελματικό μπάσκετ. Η συγχώνευση εγκρίθηκε, και οι ρυθμιστικές αρχές έθεσαν όρους όπως ο περιορισμός του αριθμού των ομάδων που θα ενσωματώνονταν στο NBA, η παροχή χρηματικών αποζημιώσεων στις ομάδες που αποκλείστηκαν, η διατήρηση βασικών χαρακτηριστικών του ανταγωνισμού για την αποτροπή μονοπωλιακών πρακτικών και η υιοθέτηση καινοτομιών της ABA, όπως η γραμμή του τριπόντου, για τη διασφάλιση μιας πιο δυναμικής αγοράς.¹⁴¹

¹⁴⁰ Gregory J. Pelnar, Antitrust Analysis of Sports Leagues, Lexecon, Οκτώβριος 2007.

¹⁴¹ Tristan Mcrae, The ABA-NBA Merger: A Game-Changing Moment in Basketball History, 2024.

Δ.3.3 Το μέλλον του επαγγελματικού γκολφ: PGA Tour/ LIV Golf

Στις 6 Ιουνίου 2023, ο κόσμος του γκολφ βρέθηκε μπροστά σε μια απρόσμενη ανακοίνωση: η PGA Tour και η LIV Golf, οι δύο μεγαλύτεροι ανταγωνιστές στον επαγγελματικό χώρο του αθλήματος, ανακοίνωσαν τη συμφωνία για τη συνεργασία τους. Ειδικότερα, η PGA Tour ανακοίνωσε ότι θα συγχωνευθεί με τη LIV Golf με σκοπό την «ενοποίηση του αθλήματος του γκολφ» και τη δημιουργία μιας ενιαίας οικονομικής οντότητας. Η συγχώνευση περιλαμβάνει επίσης την DP World Tour, που αποτελεί την Ευρωπαϊκή Περιοδεία της PGA.¹⁴²

Αυτή η εξέλιξη ήρθε σχεδόν ένα χρόνο μετά την αγωγή που είχε καταθέσει η LIV Golf εναντίον του PGA Tour για παραβίαση της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας της ΗΠΑ¹⁴³, δημιουργώντας σοβαρά ερωτήματα σχετικά με το μέλλον του αθλήματος και τις επιπτώσεις στην αγορά του επαγγελματικού γκολφ. Για σχεδόν έναν αιώνα, ο PGA Tour είχε την αδιαμφισβήτητη κυριαρχία στον χώρο του επαγγελματικού γκολφ, προσφέροντας κέρδη στους παίκτες του με βάση την απόδοσή τους στα τουρνουά. Τον Αύγουστο του 2022, αρκετοί επαγγελματίες παίκτες γκολφ που εντάχθηκαν στη LIV Golf κατέθεσαν μήνυση κατά του PGA Tour, κατηγορώντας τον για παραβίαση των αντιμονοπωλιακών νόμων. Παρότι η διαμάχη ήταν σε εξέλιξη, η ανακοίνωση της συμφωνίας τον Ιούνιο του 2023 άνοιξε ένα νέο κεφάλαιο στον ανταγωνισμό μεταξύ των δύο φορέων.

Μια από τις μεγαλύτερες προκλήσεις που πρέπει να αντιμετωπιστεί πριν από την ολοκλήρωση της συγχώνευσης είναι η έγκριση από τις αντιμονοπωλιακές αρχές του Υπουργείου Δικαιοσύνης των ΗΠΑ και είναι πιθανό επίσης ότι θα ελεγχθεί από την Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Το κεντρικό ερώτημα που θα πρέπει να διερευνήσουν οι αρχές ανταγωνισμού είναι κατά πόσο η συμφωνία αυτή θα εξαλείψει τον ανταγωνισμό στην αγορά του επαγγελματικού γκολφ.¹⁴⁴ Η ένωση αυτών των δύο δυνάμεων θα μπορούσε να δημιουργήσει μονοπώλιο στην αγορά του επαγγελματικού γκολφ και παράβαση του Κεφαλαίου 7 του Clayton Act, του αντιμονοπωλιακού νόμου στις ΗΠΑ, το οποίο απαγορεύει συγχωνεύσεις και εξαγορές όπου το αποτέλεσμα "μπορεί να μειώσει σημαντικά τον ανταγωνισμό" ή "να τείνει στη δημιουργία μονοπωλίου".¹⁴⁵

Ειδικότερα, κάποιοι αναδυόμενοι προβληματισμοί αφορούν την επιρροή της συγχώνευσης στην «ανάντη» και στην «κατάντη» αγορά. Μια ανάντη αγορά είναι μια αγορά σε προηγούμενο στάδιο της αλυσίδας παραγωγής ή διανομής. Στην περίπτωση της προτεινόμενης συγχώνευσης, αυτή θα μπορούσε να επηρεάσει την προσφορά γηπέδων γκολφ προς τις συγχωνευόμενες διοργανώσεις, ιδιαίτερα αν οι δύο περιοδείες συγχωνευθούν σε μία. Σε αυτή την περίπτωση, τα γήπεδα που

¹⁴²Kyle Porter, PGA Tour, LIV Golf, DP World Tour announce merger in stunning move 'to unify the game of golf', Ιούνιος 2023.

¹⁴³ Balsam, Jodi S., LIV Golf v. PGA Tour and the Future of Professional Golf (April 12, 2023). Brooklyn Law School, Legal Studies Paper No. 753, Διαθέσιμο στο SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4431058> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4431058>

¹⁴⁴ Irwin Mitchell LLP, PGA Tour/LIV Golf merger could lead to a raft of anti-competitive investigations, <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=1c444a59-d9a6-46a1-be52-984b8687a39c>

¹⁴⁵ The Antitrust Laws, <https://www.ftc.gov/advice-guidance/competition-guidance/guide-antitrust-laws/antitrust-laws>

υποβάλλουν προσφορές για να φιλοξενήσουν εκδηλώσεις του PGA Tour θα χάσουν την εναλλακτική επιλογή να υποβάλλουν προσφορές για εκδηλώσεις του LIV Golf ή του DP World Tour. Παρομοίως, οι παίκτες θα χάσουν την επιλογή να διαλέξουν την περιοδεία στην οποία επιθυμούν να αγωνιστούν, μειώνοντας έτσι τη διαπραγματευτική τους δύναμη σχετικά με τους όρους οποιασδήποτε συμφωνίας.

Η κατάντη αγορά είναι μια αγορά σε επόμενο στάδιο της αλυσίδας παραγωγής ή διανομής, και το πιο προφανές παράδειγμα στην περίπτωση της συγχώνευσης είναι τα δικαιώματα τηλεοπτικής μετάδοσης. Πριν από τη συγχώνευση, τόσο το PGA Tour όσο και το LIV Golf (και σε μικρότερο βαθμό το DP World Tour) ανταγωνίζονταν για την πώληση των αντίστοιχων τηλεοπτικών τους δικαιωμάτων, και η ύπαρξη κάθε περιοδείας ασκούσε περιορισμό στην άλλη όσον αφορά την τιμή που μπορούσε να χρεωθεί. Αν η συγχώνευση ολοκληρωθεί και όλες οι περιοδείες τεθούν υπό κοινό έλεγχο, αυτός ο περιορισμός θα εξαλειφθεί. Αν η συγχώνευση προχωρήσει, θα εξαλειφθούν οι εναλλακτικές για όσους επιθυμούν να αγοράσουν τα τηλεοπτικά δικαιώματα μιας από τις περιοδείες.

Σε κάθε περίπτωση, το αποτέλεσμα θα κριθεί με βάση τον ορισμό της σχετικής αγοράς που θα δοθεί. Εάν η σχετική αγορά οριστεί απλώς στις επαγγελματικές περιοδείες γκολφ, αυτή η συγχώνευση θα παραβιάζει σχεδόν αναμφίβολα τον νόμο Clayton Act, καθώς η συγχωνευμένη εταιρεία θα είχε τον πλήρη έλεγχο του 100% της αγοράς. Η σχετική αγορά, ωστόσο, θα μπορούσε να οριστεί ευρύτερα και να περιλαμβάνει και άλλα ζωντανά εναλλακτικά αθλήματα και ψυχαγωγία γενικότερα. Ο ορισμός της αγοράς θα δοθεί, όπως αναλύθηκε στο κεφάλαιο Γ, με βάση την υποκαταστασιμότητα του προϊόντος. Δηλαδή θα πρέπει να αναλυθεί κατά πόσο οι οπαδοί του γκολφ ή οι διαφημιστές είναι πιθανό να στραφούν σε άλλα αθλήματα, όπως το μπίτζμπολ ή την Formula 1 ή αν θα εμείνουν στην προτίμησή τους. Επιπλέον, μια περιοδεία αντιπροσωπεύει μόνο ένα μέρος του ενδιαφέροντος για το επαγγελματικό γκολφ, και πολλά από τα πιο δημοφιλή τουρνουά δεν σχετίζονται με κάποια περιοδεία, γεγονός που υποδηλώνει ότι οι επαγγελματικές περιοδείες γκολφ μπορεί να μην αποτελούν τη σχετική αγορά που θα εξεταστεί από τις αρχές ανταγωνισμού.¹⁴⁶

Η συμφωνία μεταξύ του PGA Tour και της LIV Golf αποτελεί μια καθοριστική στιγμή για το μέλλον του επαγγελματικού γκολφ. Αν η συμφωνία εγκριθεί από τις αρχές ανταγωνισμού, θα μπορούσε να επαναπροσδιορίσει το τοπίο του αθλήματος, ενισχύοντας την κυριαρχία του PGA Tour. Ωστόσο, αν οι αρχές ανταγωνισμού εμποδίσουν τη συγχώνευση, θα μπορούσε να ανοίξει νέους δρόμους για τον ανταγωνισμό στον επαγγελματικό αθλητισμό. Σε κάθε περίπτωση, η απόφαση που θα ληφθεί θα έχει μακροπρόθεσμες επιπτώσεις τόσο για το γκολφ όσο και για τον τρόπο με τον οποίο οι μεγάλες αθλητικές οργανώσεις διαχειρίζονται τον ανταγωνισμό και τις αθλητικές συγχωνεύσεις στον σύγχρονο κόσμο.

¹⁴⁶ Jeffrey Westling, Golf's LIV and PGA Merger May Not Violate the Clayton Act, Ιούνιος 2023.

Δ.4 Σύνοψη των κύριων νομικών ζητημάτων

Στα παραπάνω κεφάλαια αναλύθηκαν επιμέρους αθλητικές υποθέσεις υπό το πρίσμα του δικαίου του ανταγωνισμού. Οι υποθέσεις αυτές αναδεικνύουν μια σειρά από σημαντικά νομικά ζητήματα, τα οποία εγείρονται και σχετίζονται άμεσα με την εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού και τον αντίκτυπο που έχουν στις αθλητικές αγορές. Ειδικότερα, τα παραδείγματα συγχωνεύσεων, εξαγορών και εν γένει συγκεντρώσεων στον αθλητισμό δημιουργούν ορισμένες ανησυχίες τις οποίες η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και αρμόδιες αρχές ανταγωνισμού καλούνται να εξετάσουν.

Το φαινόμενο “bundling”

Ένα από τα κύρια ζητήματα που προκύπτουν αφορά το φαινόμενο του “bundling” (δεσμοποίηση προϊόντων/υπηρεσιών)¹⁴⁷. Σε πολλές περιπτώσεις, οι αθλητικές διοργανώσεις και οι ομάδες προσφέρουν πακέτα υπηρεσιών, που συνδυάζουν δικαιώματα μετάδοσης, διαφημιστικές συνεργασίες και χορηγίες. Η πρακτική αυτή, αν και συχνά θεωρείται μια φυσική επέκταση της εμπορικής στρατηγικής στον αθλητισμό, μπορεί να έχει σημαντικές επιπτώσεις στην αγορά. Οι μεγάλες αθλητικές οντότητες, με την κυριαρχία που απολαμβάνουν στην αγορά, μπορούν να χρησιμοποιήσουν το bundling για να αποκλείσουν μικρότερους ανταγωνιστές. Η δέσμη δικαιωμάτων μετάδοσης αθλητικών γεγονότων σε συγκεκριμένα κανάλια ή πλατφόρμες μπορεί να οδηγήσει στη μονοπώληση της αγοράς από λίγους ισχυρούς παίκτες, περιορίζοντας τις επιλογές των καταναλωτών και αποκλείοντας άλλες επιχειρήσεις από την πρόσβαση σε σημαντικές αθλητικές διοργανώσεις.¹⁴⁸

Ο περιορισμός του ανταγωνισμού

Επιπλέον, η εξάλειψη ή ο περιορισμός του ανταγωνισμού (“elimination of competition”) αποτελεί μια άλλη σημαντική ανησυχία στο πλαίσιο των συγκεντρώσεων στον αθλητισμό. Στις περιπτώσεις όπου πραγματοποιείται συγχώνευση δύο αθλητικών οντοτήτων υπάρχει ο κίνδυνος δημιουργίας υπερβολικής συγκέντρωσης οικονομικής ισχύος σε μία μόνο οντότητα. Αυτό μπορεί να οδηγήσει σε εξάλειψη του ανταγωνισμού, καθώς η συγχώνευση ενδέχεται να αφαιρέσει κρίσιμους ανταγωνιστές από την αγορά. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η συγχώνευση πρωταθλημάτων ή επαγγελματικών ομοσπονδιών, όπου η ένωση δύο ανταγωνιστικών αθλητικών διοργανώσεων μπορεί να οδηγήσει στην κυριαρχία ενός μονοπωλίου στην αγορά, με αρνητικές συνέπειες για τη διαφάνεια και την ανταγωνιστικότητα.¹⁴⁹

Δημιουργία/Κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης

Ένα άλλο νομικό ζήτημα αφορά την κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης. Οι μεγάλες αθλητικές οντότητες, είτε αυτές είναι ομάδες είτε ομοσπονδίες, έχουν τη δυνατότητα να επηρεάσουν τη λειτουργία της αγοράς με τρόπους που μπορεί να θεωρηθούν καταχρηστικοί. Οι πρακτικές που

¹⁴⁷ Βλ. Κινινή Ε, Οι πρακτικές tying και bundling - Αντικείμενο ex post και ex ante ελέγχου στο δίκαιο του ανταγωνισμού, ΤΝΠ QUALEX ΔΕΕ, 11/2008, σελ. 1204 -1213.

¹⁴⁸ M. 4066 CVC/SLEC, https://ec.europa.eu/competition/mergers/cases/decisions/m4066_20060320_20212_en.pdf

¹⁴⁹ Βλ. υπόθεση υπό Δ.3.3, PGA Tour/ LIV Golf.

σχετίζονται με τον αποκλεισμό μικρότερων ομάδων από εμπορικές ή διαφημιστικές ευκαιρίες, οι συμφωνίες αποκλειστικότητας για την μετάδοση αγώνων ή ακόμα και η υπερβολική αύξηση των τιμών για τους χορηγούς, αποτελούν μορφές καταχρηστικής συμπεριφοράς, οι οποίες έρχονται σε αντίθεση με τους κανόνες του ανταγωνισμού. Μεγάλες αθλητικές οργανώσεις ή ομοσπονδίες μπορούν να χρησιμοποιήσουν τη θέση ισχύος τους για να επιβάλουν πρακτικές που περιορίζουν τον ανταγωνισμό. Τέτοιες πρακτικές μπορεί να περιλαμβάνουν την αποκλειστική πώληση δικαιωμάτων μετάδοσης, την επιβολή αυθαίρετων περιορισμών σε μικρότερες ομάδες ή την άσκηση πιέσεων για την αποδοχή μη ευνοϊκών όρων. Σημαντικές περιπτώσεις, όπως η υπόθεση ISU Skating και η υπόθεση USLC, δείχνουν πώς οι κανονισμοί των ομοσπονδιών μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την προστασία των συμφερόντων των ισχυρότερων φορέων, εις βάρος των μικρότερων.

Δυσχερής ορισμός της αγοράς

Η έννοια του ορισμού της αγοράς αποτελεί κεντρικό σημείο σε κάθε ανάλυση που σχετίζεται με το δίκαιο ανταγωνισμού και ιδίως των συγκεντρώσεων, καθώς επηρεάζει άμεσα την αξιολόγηση των επιπτώσεων μιας συγκέντρωσης ή μιας αντιμονοπωλιακής πρακτικής. Στον αθλητικό τομέα, ο ορισμός της αγοράς παρουσιάζει ιδιαίτερες προκλήσεις λόγω της πολυπλοκότητας και των μοναδικών χαρακτηριστικών του αθλήματος ως προϊόντος. Για παράδειγμα, αν μια συγχώνευση αφορά μια ποδοσφαιρική ομοσπονδία, το ερώτημα που πρέπει να απαντηθεί είναι αν το προϊόν (π.χ. τα δικαιώματα μετάδοσης των αγώνων) μπορεί να υποκατασταθεί από άλλα αθλήματα ή αν η αγορά περιορίζεται αποκλειστικά στο ποδόσφαιρο. Στην περίπτωση της συγχώνευσης PGA Tour και LIV Golf, το βασικό ερώτημα είναι αν η αγορά αφορά αποκλειστικά το επαγγελματικό γκολφ ή αν περιλαμβάνει και άλλα αθλήματα που ανταγωνίζονται για τηλεοπτικά δικαιώματα ή χορηγίες. Όσον αφορά τη γεωγραφική αγορά, στον αθλητισμό, οι αγορές είναι μπορεί να οριστούν ως εθνικές/τοπικές αν αφορούν τοπικά αθλήματα ή και ευρωπαϊκές αν έχουν ευρωπαϊκή διάσταση. Στα τηλεοπτικά δικαιώματα μπορεί να ορίζονται ως τοπικές λόγω της διαφοροποίησης της γλώσσας σε κάθε χώρα. Η γεωγραφική διάσταση καθορίζει αν μια αγορά περιορίζεται σε μια χώρα ή αν περιλαμβάνει ευρύτερες περιοχές. Ο ορθός ορισμός της αγοράς αποτελεί κρίσιμο στοιχείο κατά την αξιολόγηση μιας συγκέντρωσης, καθώς επιτρέπει τον ακριβή προσδιορισμό των ανταγωνιστικών συνθηκών και των μεριδίων των εμπλεκόμενων επιχειρήσεων, διασφαλίζοντας έτσι ότι η τελική απόφαση θα είναι δίκαιη και τεκμηριωμένη.

Συνολικά, τα νομικά ζητήματα που ανακύπτουν από τις συγκεντρώσεις στον αθλητικό τομέα απαιτούν μια πολυδιάστατη προσέγγιση, η οποία να λαμβάνει υπόψη τόσο τις οικονομικές όσο και τις κοινωνικές παραμέτρους της αθλητικής αγοράς. Οι αρχές ανταγωνισμού καλούνται να εξισορροπήσουν την ανάγκη για οικονομική ανάπτυξη και εμπορευματοποίηση του αθλητισμού με την προστασία της αθλητικής ακεραιότητας και του ανταγωνισμού.

Η παρούσα εργασία πραγματεύτηκε τη σύνθετη και διαρκώς εξελισσόμενη σχέση μεταξύ συγκεντρώσεων επιχειρήσεων και του αθλητισμού, εστιάζοντας στον τρόπο με τον οποίο το δίκαιο του ανταγωνισμού επηρεάζει και ρυθμίζει την αθλητική αγορά. Ο αθλητισμός, όπως αναλύθηκε, αποτελεί μια ιδιαίτερη οικονομική δραστηριότητα, καθώς συνδυάζει εμπορικά στοιχεία με έντονο κοινωνικό, πολιτιστικό και ψυχαγωγικό χαρακτήρα. Οι συγκεντρώσεις επιχειρήσεων στον αθλητικό τομέα δεν περιορίζονται μόνο σε ομάδες ή αθλητικούς οργανισμούς, αλλά επεκτείνονται και σε εταιρείες που δραστηριοποιούνται σε συναφείς τομείς, όπως είναι τα μέσα μετάδοσης και οι εταιρείες αθλητικού εξοπλισμού. Το γεγονός αυτό καθιστά τις συγκεντρώσεις στον αθλητικό τομέα ένα ιδιαίτερο και σύνθετο αντικείμενο που απαιτεί την προσεκτική εφαρμογή του δικαίου του ανταγωνισμού.

Η ανάλυση του νομικού πλαισίου ανέδειξε ότι οι συγκεντρώσεις στον αθλητικό τομέα εξετάζονται με αυστηρά κριτήρια, προκειμένου να διασφαλιστεί ότι δεν διαταράσσεται η εύρυθμη λειτουργία της αγοράς και ότι διατηρείται η ισότητα ευκαιριών για όλες τις συμμετέχουσες οντότητες. Στην Ευρώπη, ο Κανονισμός 139/2004 καθορίζει τις αρχές που διέπουν τις συγκεντρώσεις, ενώ στις Ηνωμένες Πολιτείες οι διατάξεις του Sherman Act και του Clayton Act προσφέρουν το αντίστοιχο πλαίσιο. Και στις δύο δικαιοδοσίες, οι συγκεντρώσεις εξετάζονται με γνώμονα το αν δημιουργούν ή ενισχύουν δεσπόζουσα θέση και εάν προκαλούν σημαντική παρακώλυση του αποτελεσματικού ανταγωνισμού. Η νομική ανάλυση έδειξε ότι η σημασία της διατήρησης υγιούς ανταγωνισμού είναι καθοριστική για τη διασφάλιση της ισότιμης πρόσβασης στην αγορά, ιδιαίτερα στον τομέα του αθλητισμού, όπου η οικονομική κυριαρχία ενός μόνο φορέα μπορεί να προκαλέσει στρεβλώσεις και να επηρεάσει άμεσα την ανταγωνιστικότητα των διοργανώσεων.

Μία από τις βασικές ιδιαιτερότητες του αθλητισμού, η οποία τον διαφοροποιεί από άλλους τομείς της οικονομίας, είναι το φαινόμενο του συνεργασιακού ανταγωνισμού. Στον αθλητισμό, οι ομάδες και οι αθλητές ανταγωνίζονται μεταξύ τους, αλλά ταυτόχρονα χρειάζονται τους αντιπάλους τους για να υπάρχει ανταγωνισμός. Η εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού στον τομέα αυτόν πρέπει να λαμβάνει υπόψη αυτή την ιδιαιτερότητα, καθώς οι ομάδες χρειάζονται τη συνεργασία μεταξύ τους για να διεξάγονται αγώνες και πρωταθλήματα. Αυτός ο συν-ανταγωνιστικός χαρακτήρας του αθλητισμού δημιουργεί προκλήσεις στην εφαρμογή του δικαίου του ανταγωνισμού, ειδικά όταν οι συγκεντρώσεις οδηγούν σε συγκέντρωση οικονομικής και εμπορικής δύναμης σε λίγες ομάδες ή οντότητες.

Η ανάλυση της αθλητικής αγοράς ανέδειξε επίσης το ιδιαίτερο μοντέλο διακυβέρνησης της και τις σημαντικές διαφοροποιήσεις μεταξύ των ευρωπαϊκών και αμερικανικών προτύπων οργάνωσης και λειτουργίας του αθλητισμού. Το ευρωπαϊκό μοντέλο, που χαρακτηρίζεται από ένα σύστημα προαγωγής και υποβιβασμού των ομάδων, προωθεί την αθλητική αξία και την αρχή της ανοιχτής συμμετοχής. Στο πλαίσιο αυτό, η διασφάλιση του ανταγωνισμού είναι κρίσιμη, καθώς η επιτυχία μιας ομάδας στηρίζεται κυρίως στις επιδόσεις της στο γήπεδο και όχι στην οικονομική της δύναμη. Αντίθετα, το αμερικανικό μοντέλο, με τις κλειστές ομοσπονδίες δημιουργεί ένα πιο σταθερό περιβάλλον για τις ομάδες, αλλά ταυτόχρονα περιορίζει την είσοδο νέων συμμετεχόντων στην αγορά. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία αγορών όπου οι κυρίαρχοι φορείς έχουν μεγαλύτερο έλεγχο και δύναμη, καθιστώντας τις συγκεντρώσεις πιο επιρρεπείς στη στρέβλωση του ανταγωνισμού.

Η ανάλυση συγκεκριμένων υποθέσεων συγκεντρώσεων, όπως οι υποθέσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τη Liberty Media και τη MotoGP, καθώς και οι υποθέσεις ABA/NBA και PGA Tour/LIV Golf στις ΗΠΑ, καταδεικνύει ότι οι συγκεντρώσεις στον αθλητισμό μπορούν να επηρεάσουν όχι μόνο την οικονομική ισορροπία μεταξύ των ομάδων, αλλά και τη δομή των αθλητικών διοργανώσεων. Η εξαγορά ενός αθλητικού οργανισμού ή η συγχώνευση δύο ομάδων μπορεί να οδηγήσει σε αυξημένη εμπορική δύναμη, η οποία μπορεί να επηρεάσει αρνητικά την ανταγωνιστική ισορροπία του πρωταθλήματος. Οι αρμόδιες αρχές ανταγωνισμού παίζουν έναν καθοριστικό ρόλο στην αποτροπή τέτοιων εξελίξεων, θέτοντας όρια και κανόνες που διασφαλίζουν ότι οι συγκεντρώσεις δεν οδηγούν σε μονοπωλιακές καταστάσεις ή σε αθέμιτες πρακτικές.

Παράλληλα, οι οικονομικές αλλαγές των τελευταίων δεκαετιών, όπως η αύξηση των τηλεοπτικών δικαιωμάτων και η εμπορευματοποίηση του αθλητισμού, έχουν δημιουργήσει νέες προκλήσεις για τη διαχείριση των συγκεντρώσεων. Οι αθλητικοί οργανισμοί λειτουργούν πλέον με μεγάλα οικονομικά συμφέροντα, με την πώληση δικαιωμάτων μετάδοσης να αποτελεί σημαντική πηγή εσόδων. Η διαχείριση των τηλεοπτικών δικαιωμάτων και η κατανομή των εσόδων μεταξύ των ομάδων αποτελούν κρίσιμα ζητήματα για τη διατήρηση της ανταγωνιστικής ισορροπίας, καθώς οι ισχυρότερες ομάδες τείνουν να απολαμβάνουν μεγαλύτερα οικονομικά οφέλη σε σχέση με τις ασθενέστερες.

Οι πρόσφατες εξελίξεις στο γκολφ, το ποδόσφαιρο, τον μηχανοκίνητο αθλητισμό και άλλα αθλήματα καταδεικνύουν ότι το δίκαιο του ανταγωνισμού αποκτά έναν ολοένα και πιο καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της αγοράς του αθλητισμού. Ήδη, το ενδιαφέρον της Ευρωπαϊκής Επιτροπής έχει στραφεί προς τον αθλητικό τομέα, με πολλές περιπτώσεις παραβίασης των άρθρων 101 και 102 της ΣΛΕΕ να έχουν τεθεί υπό διερεύνηση. Παράλληλα, οι συνεχώς αυξανόμενες συγχωνεύσεις και εξαγορές στον κλάδο αναμένεται να δοκιμάσουν περαιτέρω τη στάση των αρχών ανταγωνισμού, ιδίως ως προς τον έλεγχο της συγκέντρωσης ισχύος στην αγορά. Επιπλέον, δεν αποκλείεται το ενδεχόμενο να προκύψουν αυτεπάγγελτες έρευνες από αρμόδιες αρχές ανταγωνισμού, πέρα από τις ήδη υπάρχουσες νομικές διαμάχες μεταξύ των ανταγωνιστικών οργανισμών. Οι εξελίξεις αυτές υπογραμμίζουν την αυξημένη σημασία της ρύθμισης του ανταγωνισμού για τη διασφάλιση της ισότητας ευκαιριών και της θεμιτής λειτουργίας στον αθλητικό τομέα.

Συνοψίζοντας, ο αθλητισμός αποτελεί έναν από τους ισχυρότερους πυλώνες που προάγουν την ευγενή άμιλλα και ενώνουν ανθρώπους από κάθε γωνιά του πλανήτη. Ο κοινωνικός του ρόλος είναι ευρέως αναγνωρισμένος, καθώς συμβάλλει στη δημιουργία μιας δομημένης και δίκαιης κοινωνίας. Ωστόσο, η συνεχώς αυξανόμενη οικονομική και εμπορική ισχύς του αθλητικού κλάδου καθιστά απαραίτητη τη ρύθμισή του, προκειμένου να εξασφαλιστεί ότι όλοι οι εμπλεκόμενοι έχουν ίσες ευκαιρίες, διατηρώντας παράλληλα τις θεμελιώδεις αξίες του αθλητισμού, όπως αυτή της αξιοκρατίας, που απαιτεί οι καλύτεροι να αναγνωρίζονται και να επιβραβεύονται.

Σε αυτό το πλαίσιο, το δίκαιο του ανταγωνισμού καλείται να βρει τη σωστή ισορροπία, ώστε να προστατεύσει τις βασικές αρχές του αθλητισμού και να προάγει το ιδεώδες του «ευ αγωνίζεσθαι». Παράλληλα, επιδιώκει να καλλιεργήσει το «ευ ανταγωνίζεσθαι», διασφαλίζοντας ότι οι αθλητικές οντότητες λειτουργούν μέσα σε ένα πλαίσιο θεμιτού και διαφανούς ανταγωνισμού. Έτσι, ο

αθλητικός τομέας θα συνεχίσει να αναπτύσσεται χωρίς να θυσιάζει τις αξίες που τον καθιστούν μοναδικό και πολύτιμο για την κοινωνία.

A. Ξενόγλωσση

A1. Βιβλιογραφία

- Andreff, W. and Szymanski, Introduction: Sport and Economics. Edward Elgar, 2006.
- Bishop Mathew and Kay John, European mergers and merger policy, Oxford University Press, 1993.
- Cook CJ and Kerse C.S., EC Merger Control, London Sweet and Maxwell, 2005
- Faull and Nikpay: The EU Law of Competition, Oxford University Press, 2014.
- Ferro, Miguel Sousa, Market definition in EU competition law, Edward Elgar Publishing, 2019.
- Lianos Ioannis, Competition law, Oxford University Press, 2019.
- Whish, R. & Bailey, D., Competition Law (9th ed.), Oxford University Press, 2021.

A2. Αρθρογραφία-Μελέτες

- Anderson D, The Sports Broadcasting Act: Calling It What It Is - Special Interest Legislation, 17 UC Law SF Comm. & Ent. L.J. 945 (1995). Available at: https://repository.uclawsf.edu/hastings_comm_ent_law_journal/vol17/iss4/9
- Antitrust Division | The Antitrust Laws - United States Department of Justice, <https://www.justice.gov/atr/antitrust-laws-and-you>
- Bae, Sang Hoo and Kwon, Jiyoung, Two-Sided Network Effects and Competitive Balance in Professional Team Sports (February 18, 2008). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1094821> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1094821>
- Balsam, Jodi S., LIV Golf v. PGA Tour and the Future of Professional Golf (April 12, 2023). Brooklyn Law School, Legal Studies Paper No. 753, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4431058> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4431058>
- BBC News. "Newcastle United Takeover: Why Is Saudi Arabia's PIF Buying a Football Club?" BBC News, October 8, 2021. <https://www.bbc.com/news/newsbeat-58842557>
- Bloomberg (2023). Who Really Owns Your Football Club?, <https://www.bloomberg.com/graphics/2023-european-football-owners-premier-league-la-liga-serie-a/>.
- Coates, Dennis and Parshakov, Petr, Team vs. Individual Tournaments: Evidence from Prize Structure in eSports (June 1, 2016). Higher School of Economics Research Paper No.

WP BRP 138/EC/2016, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2787819> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2787819>

- Colomo, P. (2022). "Competition Law and Sports Governance: Disentangling a Complex Relationship", *World Competition Law and Economics Review*, Vol. 45/3.
- Colomo P., On Superleague and ISU: the expectation was justified and EU competition law may be changing before our eyes, 2023 <https://chillingcompetition.com/2023/12/21/on-superleague-and-isu-the-expectation-was-justified-and-eu-competition-law-may-be-changing-before-our-eyes/>
- Conn, David. "How Abu Dhabi Ownership Transformed Manchester City – a Decade of Success." *The Guardian*, August 31, 2018. <https://www.theguardian.com/football/2018/aug/31/abu-dhabi-ownership-transformed-manchester-city-decade>.
- Chalip, L. (2006). Toward a distinctive sport management discipline. *Journal of Sport Management*, 20(1). doi:10.1123/jsm.20.1.1.
- Dobson S, Goddard J. Competitive balance and uncertainty of outcome. In: *The Economics of Football*. Cambridge University Press; 2001:125-188.
- Duval, A. (2020). Transnational Sports Law: The Living Lex Sportiva, T.M.C. Asser Institute for International & European Law - Asser Research Paper 2020-06, Forthcoming in: Zumbansen, P. (ed.), *Oxford Handbook of Transnational Law*, Oxford University Press. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3688344>.
- Gerber, D.J. (2020). 'Mergers and Acquisitions', *Competition Law and Antitrust*, Clarendon Law Series (Oxford, 2020; online edn, Oxford Academic, 22 Oct. 2020), <https://doi.org/10.1093/oso/9780198727477.003.0007>.
- Harbord, David, Angel Hernando, and Georg von Graevenitz. Market Definition in European Sports Broadcasting and Competition for Sports Broadcasting Rights: A Study for DGIV of the European Commission. Market Analysis Ltd. <https://www.market-analysis.co.uk/PDF/Reports/dgivreportfinal.pdf>
- Harbord, David, and Ken Binmore. 1998. Proposed Merger Between BSkyB and Manchester United: An Economic Commentary. Market Analysis Ltd and ELSE. Prepared for the Monopolies and Mergers Commission on behalf of Cable and Wireless Communications. <https://www.marketanalysis.co.uk/PDF/Reports/bskybmanureport99.pdf>
- Humphreys, Brad R., and Nicholas M. Watanabe, 'Competitive Balance', in Leo H. Kahane, and Stephen Shmanske (eds), *The Oxford Handbook of Sports Economics: The*

Economics of Sports Volume 1, Oxford Handbooks (2012; online edn, Oxford Academic, 18 Sept. 2012), <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780195387773.013.0002>

- Kaiser L., Revisiting the Sports Broadcasting Act of 1961: A Call for Equitable Antitrust Immunity from Section One of the Sherman Act for All Professional Sport Leagues, 54 DePaul L. Rev. 1237 (2005) Available at: <https://via.library.depaul.edu/law-review/vol54/iss4/7>
- Kaplan V., “UEFA Financial Fairplay Regulations and European Union Antitrust Law Complications” (2015) 29 Emory Int. Law Review 799.
- Kelsey Rick, Newcastle United takeover: What is PIF, the main owner of the club?, 2021, <https://www.bbc.com/news/newsbeat-58842557>
- Lichtenberg T, University of Cologne, January 8, 2024, International Skating Union, European Super League and Royal Antwerp: The beautiful game and skating before the CJEU, <https://competitionlawblog.kluwercompetitionlaw.com/2024/01/08/international-skating-union-european-super-league-and-royal-antwerp-the-beautiful-game-and-skating-before-the-cjeu/>
- Macrae Tristan, The ABA-NBA Merger: A Game-Changing Moment in Basketball History, 2024
- Mitchell Irwin, PGA Tour/LIV Golf merger could lead to a raft of anti-competitive investigations, <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=1c444a59-d9a6-46a1-be52-984b8687a39c>
- Monti, Giorgio. Tilburg Law and Economics Center, "EU Competition Law after the Grand Chamber's December 2023 Sports Trilogy: European Superleague, International Skating Union and Royal Antwerp FC"
- Neale, W. C. (1964). "The Peculiar Economics of Professional Sports". The Quarterly Journal of Economics, 78(1), 1-14.
- Nima Noghrehkar, Beyond the Field: Exploring the Business of Sports in M&A, 2024 <https://imaa-institute.org/publications/m-and-a-activity-sports-industry-2024/>
- Pelmar Gregory, Antitrust Analysis of Sports Leagues, Lexecon, 2007
- Pijetlovic K., EU Sports Law and Breakaway Leagues in Football, ASSER International Sports Law Series, Springer 2015
- Pinto, A. et al. (eds.) (2016). Revenue Sharing in European Football Leagues: A Theoretical Analysis. Springer Science.
- Poiaraes Maduro, M. Sports governance after the superleague judgment: going into extra time? Int Sports Law J 23, 482–490 (2023). <https://doi.org/10.1007/s40318-024-00269-6>

- Qatar Completes PSG Buyout. Eurosport, 2011. https://www.eurosport.com/football/ligue-1/2011-2012/qatar-completes-psg-buyout_sto3182939/story.shtml.
- Rey, E. et al. (2022). “No sport for old players. A longitudinal study of aging effects on match performance in elite soccer”, Journal of Science and Medicine in Sport , Vol. 25/6, pp. 535-539.
- Rublee Dylan, The NBA and ABA merger, 2010
- S. Van den Bogaert (2005), Practical Regulation of the Mobility of Sportsmen in the EU Post Bosman (KluwerLaw International).
- Szymanski, S., & Késenne, S. (2010). "Competitive Balance and Revenue Sharing in Team Sports." The Journal of Industrial Economics, 58(2).
- The Business Research Company (2023), Sports Global Market Report
- The Guardian (2022). Fifa World Cup revenue up by more than \$1bn after taking tournament to Qatar, <https://www.theguardian.com/football/2022/nov/20/fifa-world-cup-revenue-up-by-more>.
- The New York Times (2023). The Premier League’s Charges Against Manchester City, Explained, <https://www.nytimes.com/article/manchester-city-premier-league-charges.html>.
- Tweddell M, Competition law in sports: it’s time to talk about merger control, 2024
- United Nations (2015), Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development, <https://sdgs.un.org/2030agenda>.
- Vermeersch, A. (2007). ‘All’s Fair in Sport and Competition? The Application of EC Competition Rules to Sport’, Journal of Contemporary European Research, Vol. 3, No. 3, pp. 238-254.
- Ward, I. and Swall, S. (2023). FIFA’s new regulations for football agents: The current state of play, <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=9e7569da-ee02-489b-ab9d-286d9115e07c>.
- Westling J, Golf’s LIV and PGA Merger May Not Violate the Clayton Act, Ιούνιος 2023.
- Zelger B, Object Restrictions in Sports after the ECJ’s Decisions in ISU and Superleague, Journal of European Competition Law & Practice, 2024, Vol. 15, No. 2.

A3. Εκθέσεις

- Deloitte (2023), sports industry outlook, <https://www2.deloitte.com/us/en/pages/technology-media-and-telecommunications/articles/sports-business-trends-disruption.html>.

- European Commission, Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture, Sennett, J., Le Gall, A., Kelly, G., Cottrill, R. et al., Study on the European sport model – A report to the European Commission, Publications Office of the European Union, 2022, <https://data.europa.eu/doi/10.2766/28433>
- OECD (1996). Competition Issues Related to Sports, OECD Competition Policy Roundtable. <https://www.oecd.org/daf/competition/1920279.pdf>.
- OECD (2010). Competition and Sports, OECD Competition Policy Roundtable Background. <https://www.oecd.org/daf/competition/competition-and-sports-2010.pdf>.
- OECD (2014). Definition of Transaction for the Purpose of Merger Control Review: Key findings, summary and notes, OECD Roundtables on Competition Policy Papers, No. 144, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/36e27703-en>.
- OECD (2019). Competition in Labour Markets, OECD Competition Policy Roundtable Background Note. <https://www.oecd.org/daf/competition/competition-concerns-in-labourmarkets.htm>.
- OECD (2019). Executive Summary of the Roundtable on Competition issues in labour markets [https://one.oecd.org/document/DAF/COMP/M\(2019\)1/ANN2/FINAL/en/pdf](https://one.oecd.org/document/DAF/COMP/M(2019)1/ANN2/FINAL/en/pdf).
- OECD (2023). Competition and Sports, Latin American and Caribbean Competition Forum Background Note by the Secretariat. [https://one.oecd.org/document/DAF/COMP/LACCF\(2023\)5/en/pdf](https://one.oecd.org/document/DAF/COMP/LACCF(2023)5/en/pdf).
- OECD (2023), Competition and Professional Sports, OECD Competition Policy Roundtable Background Note, www.oecd.org/daf/competition/competition-and-professional-sports-2023.pdf

B. Ελληνική

B1. Βιβλιογραφία

- Αθανασίου Α., Δελλής Γ., Κατσουλάκος Γ., Κομνηνός Α., Κόκκορης Ι., Κοσμίδης Ν., Λιανός Ι., Λουκάς Δ., Μαστρομανώλης Ε., Μικρουλέα Α., Φαραντούρης Ν., Τριανταφύλλου Γ., Φορτσάκης Θ., Τζουγανάτος Δ., Επιμέλεια: Τζουγανάτος Δ., Δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού, 1^{ος} τόμος Νομική Βιβλιοθήκη, 2020
- Παναγιωτόπουλος Δ, Αθλητικό Δίκαιο: Συστηματική Θεμελίωση – Εφαρμογή, Νομική Βιβλιοθήκη, 2005
- Παναγιωτόπουλος Δ, Αθλητικό Δίκαιο: Αθλητική Δικαιοδοσία, Νομική Βιβλιοθήκη, 2006
- Χριστοδούλου Ν., Αθλητικό Δίκαιο, Νομική Βιβλιοθήκη, 2023.

B2. Αρθρογραφία-Μελέτες

- Βλάσση Μ., Τα οικονομικά του επαγγελματικού αθλητισμού – Οικονομική ανάλυση των επαγγελματικών αθλητικών ομάδων και πρωταθλημάτων, ΣΕΑΒ 2015, σελ. 22, διαθέσιμο σε: https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/711/6/14107_MasterDocument.pdf.
- Ενημερωτικό Δελτίο Μαρτίου 2018 της ΣΟΛ ΟΡΚΩΤΟΙ ΛΟΓΙΣΤΕΣ Α.Ε., «Η αξία των ποδοσφαιριστών ή άλλων επαγγελματιών αθλητών δεν επιτρέπεται να αποτιμάται στην εύλογη αξία στα πλαίσια των ΕΛΠ - ΣΟΛ ΑΕ», Αναδημοσίευση στο <https://www.taxheaven.gr/news/40841/h-axia-twn-podosfairistwn-h-allwn-epaggelmatiw-n-aolhtwn-den-epitrepetai-na-apotimatai-sthn-eylogh-axia-sta-plaisia-twn-elp-sol-ae>
- Μιχελινάκης Β, Αθλητικά σωματεία και εταιρείες, ΤΝΠ QUALEX, ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ, 34/2008, σελ. 142 – 152
- Ξηρός Θ., Παρατηρήσεις στην ΣτΕ 351/2011, ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 6/2011, σελ. 617 - 619
- Παπαλουκά Μ, Η αρχή της εξαίρεσης του αθλητισμού στη νομολογία του ΔΕΚ, ΔΙΚΑΙΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ & ΕΤΑΙΡΙΩΝ, Απρίλιος 2010, Τευχ. 4/2010, σελ.424-428.
- Παπαλουκά Μ, Η αθλητική έννομη τάξη και η αθλητική αγορά, ΤΝΠ QUALEX, ΔΕΕ, 5/2007, σελ. 569 – 574
- Σουφλερός Η., Μελέτη «Ο όμιλος επιχειρήσεων στο δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού», Δεκέμβριος 2017, ΝοΒ, Τόμος 65, Τεύχος 10.

B3. Κανονισμοί-Κείμενα Soft Law

- Ανακοίνωση της Επιτροπής της 3ης Σεπτεμβρίου 1986 όσον αφορά τις συμφωνίες ήσσονος σημασίας που δεν εμπίπτουν στις διατάξεις του άρθρου 85 παράγραφος 1 της συνθήκης για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (86/C 231/02).
- Ανακοίνωση της Επιτροπής όσον αφορά τον ορισμό της σχετικής αγοράς για τους σκοπούς του δικαίου ανταγωνισμού της Ένωσης, C(2023) 6789 final
- Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 139/2004 ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 20ής Ιανουαρίου 2004 για τον έλεγχο των συγκεντρώσεων μεταξύ επιχειρήσεων («Κοινοτικός κανονισμός συγκεντρώσεων»)
- Κανονισμός (ΕΕ) 2023/1803 της 13ης Αυγούστου 2023 για την υιοθέτηση ορισμένων διεθνών λογιστικών προτύπων σύμφωνα με τον κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 1606/2002 του

Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:02023R1803-20240109>

- Κατευθυντήριες γραμμές για την αξιολόγηση των οριζόντιων συγκεντρώσεων σύμφωνα με τον κανονισμό του Συμβουλίου για τον έλεγχο των συγκεντρώσεων μεταξύ επιχειρήσεων, (2004/C 31/03).
- Κατευθυντήριες γραμμές για την αξιολόγηση των μη οριζόντιων συγκεντρώσεων σύμφωνα με τον κανονισμό του Συμβουλίου για τον έλεγχο των συγκεντρώσεων μεταξύ επιχειρήσεων (2008/C 265/07).
- Κωδικοποιημένη ανακοίνωση της Επιτροπής για θέματα δικαιοδοσίας βάσει του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 139/2004 για τον έλεγχο των συγκεντρώσεων μεταξύ επιχειρήσεων. (2008/C 95/01)
- Λευκή Βίβλος για τον Αθλητισμό, 2007, {SEC(2007) 932} {SEC(2007) 934} {SEC(2007) 935} {SEC(2007) 936} /* COM/2007/0391 τελικό, <https://eurlex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=celex:52007DC0391>